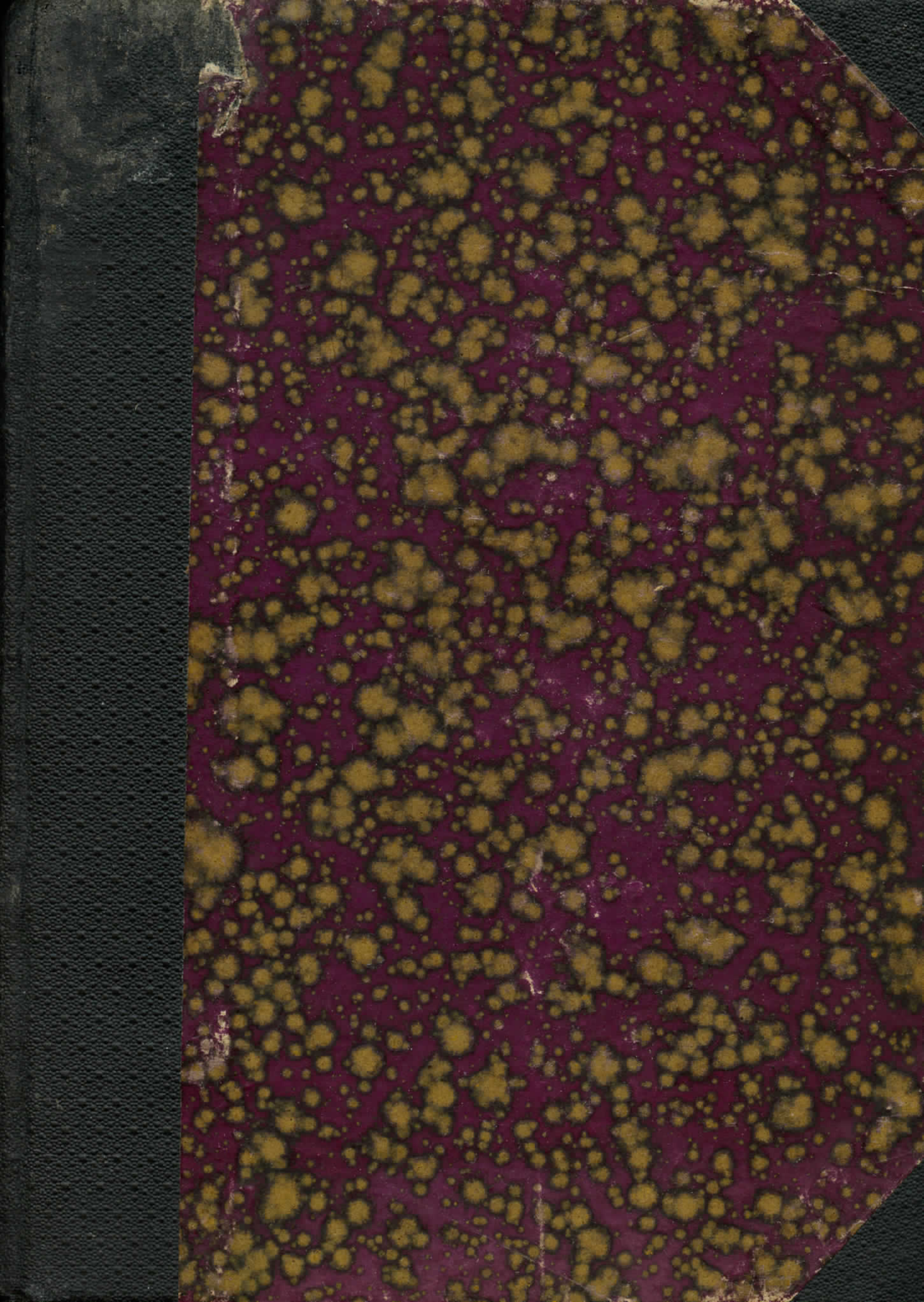

SVJETSKA BIBLIOTEKA.

Svezak 43.—44.

ALOIS JIRÁSEK:

Filozofska historija.

KOPRIVNICA 1921.
KNJIGOTISKARA V. VOŠICKI.

FILOZOFSKA HISTORIJA.

Ne očekujte, da ću vas povesti do sjenatoga vrta akademije, da biste tamo nasluškivali naučanju božanskoga Platona, niti u tamnu sjenu bujne zelene livade, gdje bi za ambrozijske noći glazba nebeskih sfera napunjala vašu misao raskoši.

Ne ćemo stupiti u onaj svijet, »gdje Sokrat svakome govori o sebi, da ne zna ništa, gdje Diogen nazirkujući iz bačve sve prolaznike kori, gdje Timono sve proklinje, Demokrit se svemu tome smije, Heraklit protivno tome plače, Epikur se gosti, a Anaksarh tvrdi, da sve to nije ništa.«

Ne ću vas upoznati s filozofima, »koji poznadu istinu svake svari, bez njihova znanja niti nebo ne čini ništa, niti pakao što skriva«, već s filozofima, kojima je tekla bujna krv u mladom tijelu, koji su pjevali, čeznuli i ljubili, s kojima su se djevojke rado zabavljale, što više i ljubile ih, ne brinući se za bradate, učene filozofe.

Uz starodavni šestorazredni gimnazij uređeni su u Litomyšli Franzom I. g. 1802. filozofski studiji najprije kao trogodišnji, koji su g. 1842. bili stegnuti na dva godišta. Ta je učiona, podređena vrhovnom nadzoru biskupa u Hradcu, bila

samostalnom uredbom pod posebnim upraviteljem i kao dio visokih škola.

»Filozofom« je mogao postati svatko, ako je svršio gimnazijske studije, zatim je prve godine polazio predavanja iz »logike«, a iza dobro položenih ispita napredovao je do »fizike«.

Tko se htio posvetiti pravničkim ili ljekarskim studijima, ili je uopće htio postići višu službu, trebao je svjedodžbe o svršenim filozofskim studijima.

Stoga se događalo, da su se vraćali na filozofske nauke i stariji ljudi, koji su već vršili kakvu službicu; tako su pokraj odraslih mladića posijedali zreli muževi slušajući predavanja otaca piarista.

U ono je doba bilo živo na židovskom vrhu, a za vremena Braće* i na olivetskom brežuljku. U nedalekom renesansnom dvorcu vlastela s brojnom družinom i služništvom. u piarističkim kolegijima mnogo braće redovnika i klerika; a kada je rano zazvonilo s gimnazijskoga tornjića studentsko zvono, vrvjelo je sve unaokolo studentima i slušateljima, kojih je bilo u logici upisano i 300, u fizici pak do 70.

Izrekavši tako svoj prolog, već podižem zastor.

---

* »Čeští bratrži« vjersko-narodna sekta u 15. vijeku.

I.

Bijaše koncem mjeseca travnja 1847. godine. Proljeće je tada rano i prijatno granulo. Već je pupalo drveće nevelikoga parka okolo litomyšlskoga dvorca, a nekoje se grmlje pokrilo lakom odjećom svježe zelenih listova. U jasnom, čistom zraku odrazivaše se stanoviti tornjevi piarističke crkve i zabati dvorca s brojnim kubama.

Putovi bijahu kao guvno, a primitivni pločnik dugačkoga trga posve isušen. Tople se zrake upirahu na kuće novije i starije još iz doba Braće i prodirahu sve do svodova (arkada), što se dizahu na obim stranama dugoga trga. Za toga je toploga poslijepodneva vladao veseli život pod svim trijemnicima. Najveće uzbuđenje u mladeži, koju je žar i toplina novoga proljeća izmamila kao i kukčiće.

Smijeh i poklici tih dječjih grla ne smetahu gradskoga stražara Kmoníčka, koji je grijući se na kamenitoj klupi pred stupom trijemnika pao u ugodan san. On je bio već stari lav, koji je radije počivao, nego li trčao za plijenom.

Vraćao se negdje iz predgrađa, gdje je nešto oglasio, kako je o tom svjedočio bubanj prevješen preko ramena i palice pohranjene u žutim tokovima na remenju.

Svatko je već poznavao njegovu slabu stranu, da se, gdje može, upre o zid ili sjedne na klupu i preda slatkom snu.

Šešir je imao utisnut na čelo, glavu povješenu nad grudi, a ispod prosijedih tupo podrezanih brkova čulo se iskreno, zdravo hrkanje mirnoga sna.

Ti zvukovi nijesu bunili gospodičnu Elis, koja je sjedjela u prvom spratu kod otvorenoga prozora povrh Kmoníčka. Gospodična je Elis bila, bez zamjere rečeno, starom djevicom, čije su dobrodušne. blijedomodre oči sigurno pedeset puta vidjele zemlju u tom krasnom proljetnom ruhu.

Plela je čarapu.

Nije se brinula za tamnomodro nebo, niti za za sunčani sjaj, niti je pogledala na trg, a ipak nije radila tako pozorno i vješto kao inače. Ruke su joj padale često u krilo, a oči pogledavale u nutarnjost sobe k vratima, što vode u susjednu sobu, a zatim opet na sat sa stupićima od alabastra, koji stajaše na niskom ormaru i kojega se mjedeni koluti i žuti limeni uresi sjajiše kao zlato.

Sve se sjajilo u sobi gospodične Elis, nigdje niti praška, sve bijaše postavljeno, kako treba, nigdje niti traga ma i najmanjem neredu. Stolica i divan, pokrit bijelom prevlakom, bijahu staromodni. sjećajući se sigurno dobe, kada je cvao perčin; no zato bijahu okrugli sto, pokrit šarenim pokrivačem, i ostalo oruđe već moderniji, načinjeni po ukusu dobe na koncu republike i iz dobe velikoga cara.

Malo je već kazalo prošlo IV., a približavalo se V.

Položivši čarapu i klupko na prozor pođe gospodična Elis do sredine sobe i zaustavi se nedaleko vratiju, odakle se čuo glasni, ali nerazumljivi razgovor. Odlučivši se konačno, približavala se mala, mršava gospodična k vratima i pokucala.

Razgovor je smjesta umuknuo, a na vratima se pojavi mladić srednjega stasa.

„Gospodine Vavrženo, ta što radite? Već je četvrti davno prošao. Što će reći kod gospodina aktuara?"

„Pravo velite, gospodično", odvratio je mladić među vratima, a oblo se i svježe njegovo lice veselo smiješilo.

„Što imadem s njim brige! U razgovor se toliko upustio i u svoju namisao zanesao."

„Kakovu?"

„Ta sami tajni planovi i revolucije, tek što Litomyšl ne baci u zrak."

„Ali, gospodine Fryborte, takove riječi!"

„Već polazim, gospodično Elis!" a za Frybortom se pojavi njegov drug, filozof gospodin Vavržena, mladić visokoga, vitkoga stasa i izrazitoga lica. Šešir je već imao u ruci.

„Ne znam, ne znam, gospodine Vavrženo, što vam to u glavi leži, da ste zaboravili na sat. Inače ste točni na minutu."

Vavržena se nasmije.

„Ta ja ću to već naknaditi.“

„Požuri se, požuri. Danas je gospođica Lotty dražesna. Vidio sam je na prozoru. To svijetlo odijelo i ružičaste vrvce u kosi tako joj krasno stoje!“

„Fryborte, ne znam, što bi tome kazala Márinka, da tako motriš svijetla odijela i ružičaste vrvce.“

„Ta to gospodična ne će odati, zar ne?“ smješkao se veselo na gospodičnu Elis Frybort zatežući hanackim narječjem.

Vavržena ode.

Elis, kod koje su stanovali Vavržena i Frybort, sjede opet na stolicu kod prozora i nastavi marljivo plesti. Frybort još stajaše kod vratiju svoje sobice.

„Nije li Zelenka bio poslije podne kod kuće?“

„Ne“ odvrati gospodična. „Siromak neprestano ide po tim satovima. Taj će iskusiti, prije nego svrši studije. Molio me, neka bih mu skuhala voćnu kašu. U kuhinji imade tanjur sušenih jabuka i krušaka. Gdje samo taj čovjek nakupi snagu?“

„A opet radi više, nego li je potreba.“

Gospodična pustivši posao pogleda studenta i nasmiješi se.

„Vama studium više koristi nego li njemu; ali — koliko puta sam vas htjela pitati, gospodine Fryborte: nijeste li se interesovali za gospodina Špínu?“

„Nijesam ništa opazio.“

„Tomu se čudim: samo pazite. Od nekoga je vremena zamišljen, mučaljiv.“

„To valjada zato, jer se približuje vrijeme, kada ima poći u samostan.“

„Ne. zato ne. Onamo ne će, znadem, ali ima nešto dublje. Vjerujte mi, da... da je zaljubljen.“

„Špína — haha — Špína zaljubljen!“ nije mogao ni prestati smijati se. Taj je srdačni smijeh izmamio smiješak i na usta gospodične Elis.

„Rado bih ga doista vidio, kako se sagiba k svojoj golubici, te je ljubi!“

„Vi ste zlobni.“

„O, nipošto. Špína je dobričina, valjan čovjek; ali kada bih znao nešto stalno, smijao bih mu se ravno u oči.“

„Ako boga znate, ne govorite mu ništa!“

„Kamo je išao?“

„Uzeo je knjigu i rekao, da ide učiti. Tužio se, da toga ima mnogo.“

„Svakako, ako je zaljubljen.“

„A vi se nikada ne tužite!“

„Zašto bih jadikovao! Ljubav je slatkim teretom i čovjek bi ga sebi još i više želio, a studium — još je nekoiko mjeseci do svršetka godine. Ali, gospodično Elis“ — i tu prestade govoriti u svom lakom, veselom tonu, zagleda se na niski ormar za rublje, gdje je na stijeni visjela okrugla uljana slika nevelikih razmjera.

Na oštećenoj, tamnoj podlozi vidio se lik mladoga svećenika. Ta slika, koju je svakoga dana viđao, nije probudila Frybortovu pozornost, već tanki poluvijenac iz mahovine i umjetnoga cvijeća, koji se po zlatnom okviru vijao nad glavom mladoga svećenika.

„Taj vijenac nije tu bio," i pogledao je pitajući za gospodičnom, koja je sklonivši ruke u krilo mučke sjedjela.

Kada se Frybort tako iznenada začuđeno zagleda u sliku, preletjela je njezinim upalim licem kao laka sjena crvenila i njezine se oči na tren zatvoriše.

„Danas je svetak svetoga Jurja,* a on se zvao Juraj —"

Šaljivi je smiješak nestao s ustiju veseloga filozofa.

U sobu je stupio blijedi, mršavi mladić, koji je pozdravivši letimice htio u susjednu sobu, u kojoj je stanovao zajedno s Vavrženom, Frybortom i Špínom.

„Što se žuriš, Zelenko? „pitao ga Frybort.

„Zaboravio sam knjigu, a za tren je pet. Moram na sat" i već je nestao u sobici.

„Ubogi instruktore!" uzdahnu Frybort i kao da je njim potaknut, reče gospodični.

„I ja imam posla. „Ode za Zelenkom, koji je našavši traženu knjigu opet htio od kuće, da ulije u glavu školski pensum mladome đaku.

* češki »Jirži«

Frybort sjednuvši za sto, na kojemu su ležale u potpunom neredu bilježnice i knjige, namoči pero i počne na čisti arak pisati.

„Drugovi!" zacrnilo se na papiru velikim slovima.

U sobama nastala tišina.

Gospodična Elis podignuvši oborenu glavu, nastavi plesti, ali sjena zamišljenosti ostade na čelu i licu.

U to je doba nekakav nestašan dječak zabubnjao na bubanj staroga Kmoníčka, koji je probuđen iz sna ustao i klimavim se korakom, držeći pospanu glavu nagnutu, vraćao sa svoga izaslanstva na vijećnicu.

* * *

Međutim je Vavržena išao „na sat!"

Prošao je trijemnike i Židovske brežuljke, ostavio dvorac, gimnazij i piaristički kolegij, dok je stupio u tamnu kuću iz dobe perčinove. Nad vratima te gospodske zgrade širili su se jelenji rogovi, pod kojima je bilo naslikano „božje oko" s dugim, žutim zrakama.

Tamnim je stepenicama došao do prvoga sprata, gdje je pokucao zaustavivši se kod jednih vratiju.

Unutra bijaše tiho, nitko ne odgovori.

Uniđe.

Njegov je dolazak nemalo iznenadio mladu djevojku, koja je ustala sa stolice i brzo nešto sa-

krila pod tkaninom za odjeću, koja je ležala na stolu, čim je začula, da se otvaraju vrata. Bavila se nečim drugim, mjesto da bi šivala. Svježe joj je lice planulo živim crvenilom, a tek kada je začula Vavrženin glas, okrenula je svoje oborene oči k vratima i rekla milim, ugodnim glasom.

„A to ste vi, gospodine Vavrženo? Što sam se prepala! „dodala je iskreno.

„Zar nije Fricek kod kuće, djevice?"

„Ah, da, uslijed toga iznenađenja sam zaboravila. Otišao je s teticom i Lottom. Tetica moli, da biste časak počekali, odmah će doći."

„Vrlo rado," a po glasu se i licu vidjelo, da će doista rado čekati.

„Izvolite možda?" i pokazala sobu, gdje je obično Fricka poučavao.

„Ne bih vas tu na časak smetao?"

Djevojka zarumenivši se iznova pokaže smijući se na stolac, kuda Vavržena sjede.

Lenka je bila smetena. Počela je naglo raditi, kao da bi htjela sve nadomjestiti. Kod toga, tko zna, kako se dogodilo, da li je tražila iglu ili nožice, gurnula je tkaninu za odijelo tako, da se dio tkanine kliznuo sa stola. Istodobno se čuo udarac, kao da je nešto teže palo sa stola. Lenka se brzo sagnula, ali prije nego li je segnula za onom stvari, bio je već tu Vavržena, koji se brzo sagnuo, da učini tu službu Lenki.

Njihove se ruke sastadoše, a Varžena osjeti na svojoj sljepočici doticaj kao baršun glatkoga, toploga lica.

I opet je djevojka bila kao makov cvijet.

Knjiga se otvorila. „Smijem li pogledati na naslov?„

Lenka je šutjela upiljivši na filozofa svoje lijepe, svijetle oči. Taj je držeći u rukama ne previše debelu knjižicu maloga oktava čitao glasno napis:

ALMANACH
ili
NOVOGODIŠNJICA. 1823.

Zatim nehotice pustivši listove palcem zadržavane, gledaše na otvorene stranice, na redove proze i stihove, dok se njegove oči opet ne zaustaviše na licu mlade djevojke.

„Oprostite mi, molim, što sam vas prije toga uvrijedio svojom misli. Vidio sam, da nešto sakrivate, a držao sam, da rečem istinu, da je to nekakvo pisamce —"

„Ta od koga?" i Lenka se nasmijala, da su se svi njezini zubi zabijelili.

„Ne bi bilo čudo!" odvratio je isto tako veselo mladi filozof. „Ipak se nijesam nadao češkoj knjizi. To me iznenađuje. Mislim, kada bih išao od jedne djevice do druge, da ne bih našao ni u jedne češke

knjige. Nijesam znao, da ste patriotkinja, Zar ne, da jeste? „i pružao joj desnicu.

„Jesam!“ i Vavržena je stisnuo njezinu meku, toplu ručicu, koja je lagano zadrhtala.

„Smijem li znati, tko vam je tu novogodišnjicu posudio?“

„Ja ih imadem više. Jeste li ovu čitali?«

„Vi me postiđujete. Nijesam čitao.“

„Tada je uzmite, ako vam je po volji. Čitam je po treći puta. U svom kovčežiću imadem još i druge, a ako biste željeli, sve bih vam posudila. Ali mi morate platiti!“ - Sjede.

„Što imam, rado ću donesti: tek toga nema mnogo.“

„Ali molim, da o tome ne sazna ništa teta ni Lotty. Sada shvaćate, zašto sam tu knjigu tako brzo sakrila, kada sam čula otvarati vrata. Teta nerado vidi, ako čitam. a naročito se ruga češkim knjigama. Ne stidim se svoga uvjerenja, ali jer se protiv tete ne mogu braniti, kako bih htjela i kako bi valjalo, stoga radije šutim i uklanjam se svakoj prilici.“

„Podnosite to, Lenko, za dobru je stvar. O, kako sam veseo, da sam vas danas upoznao! Vjerujte mi, da mi je neprijatno i da se ljutim, kada vidim, kako se naše gospođice brinu samo za vrvce i tkanine, kada slušam, kako tuđim jezikom razgovaraju o sličnim tričarijama, a ljubomorno i sitničavo kritizuju jedna drugu i govore puste fraze, naučene iz tuđih knjiga! Ljubav k domovini. čitanje

čeških knjiga i češki govor nijesu modom, nije nobl, i zato ne mare za sve to, što više — još se tome rugaju! Navodno imaju nježno, osjetljivo žensko srce, a za duboke, bolne rane, za stoljetnu bijedu i nesreću svoga naroda jest to srce nepristupno i tvrdo.“

Lenka je sjedjela kao pjena, jedva dišući.

Svijetle svoje oči uprla je a lice filozofovo i u njegova usta, a svaka se njegova riječ s takvim zanosom pronesena upila u njezino vruće, ganuto srce. Duboko je odahnula, a na zarumenjelom se licu pojavio blaženi smiješak i u očima — suze.

„Zahvaljujem vam“ govoraše za neko vrijeme dirnutim, tihim glasom. „To mi je bilo osvježenjem i utjehom. O, davno već nijesam čula sličnih riječi! Tako je govorio moj pokojni stric.“

„Zar je bio vašim učiteljem?“

„Te su knjige njegova baština.“

„Biste li mi pripovijedali o tom plemenitom mužu?

„Hoću, ali —“

Na hodniku se ozvaše glasovi. Lenka se trgne i prešavši rukom preko svoga zarumenjeloga lica, latila se odmah posla.

„Teta —“

Nato se odmah otvoriše vrata, a gospođa aktuarova uđe s gospođicom Lottom i malim Frickom.

„Ah, schau* Lotty, gospodin Vavržena još čeka. Pustili smo vas čekati, aber es ist so schön draussen** “

* gledaj.

** ali je tako lijepo napolju.

govorila je brzo i živo. tako da filozof, koji se pristojno naklonio, nije ni dospio odgovoriti.

Dame su ostale u sobi, dok je on otišao s dječakom u susjednu, gdje su već bili pripravljeni papiri i knjige na stolu.

Gospođa Roubínek bijaše stasita dama, visokoga stasa, a dosele svježega lica. Crna, brižno učesana kosa sjajila joj se kao i Lottynki, koja kao da joj je iz oka ispala. U gradu su kćerku aktuarovu ubrajali među najljepše i to s pravom. Vitkim stasom, krasnim licem i tamnim okom odlikovala se od ostalih a djevojke joj ne mogoše poreći, da ima dobar ukus i da se lijepo oblači. Mati nije žalila izdataka, samo da bi kći ostale nadmašila najnovijom modom.

Gospodin je Roubínek na sve — htio ne htio — privolio, premda je inače svaki groš prije dva puta okrenuo, nego li ga je izdao.

Dok je mati s kćerju skidala šešire i gornju odjeću, umirila se Lenka opet toliko, da su joj s lica nestali svi tragovi uzrujanosti i ganuća. Marljivo je šila i odgovarala kao obično na pitanja svoje tete. Njezino je mlado srce već davno bilo naklonjeno tome mladom čovjeku, koji je među filozofima bio na glasu. Rado ga je viđala, kada je dolazio poučavati Fricka, veselilo je, kada je prigodice progovorio s njom nekoliko riječi. Držala je, da joj se tako sviđa njegov čisti jezgroviti češki govor, kakav je čula samo od svoga pokojnog strica

O njemu je slušala od tete i Lotte samo po hvale, te je stoga rado njihov razgovor pratila; ipak se nije usudila štogod reći o tom mladom čovjeku.

Sada je bilo njezino srce iznenađeno. Nikada se tome nije nadala, da je takova nazora, da će je shvatiti i njoj se radovati. Dosele je morala tajiti svoje najtoplije osjećaje i misli; radi njih su joj se smijali, ali on joj je stisnuo ruku i rekao: „O, kako sam sretan, da sam vas upoznao!“

Inače je rado promatrala toga lijepoga studenta, koji se sviđao Lottynki, a i drugima; danas je pak taj mladić, koji se inače malo brinuo za djevojke, stajao pred njom zanesen, vatren, a njegovo je izrazito lice bilo kao rasvijetljeno.

Kada bi ga takova vidjela Lotty ili druga koja djevojka i čula njegov vatren govor, ako i ne bi tako patriotski osjećale kao Lenka, ipak bi jedva svoje srce sačuvale mirno i jedva bi ga pred njim zatvorile.

Kamo li Lenka, ta pepeljuga u kući gospodina aktuara, za koju je jedva tkogod mario, a nitko je nije cijenio! Roditelji su joj rano umrli, a brigu za siroticu preuzeo je „gospodin stric“, župnik u udaljenu gorskom seocu. Bio je starijim bratom matere Lenkine i jednim od onih patriota, koji su u tadašnjim tako žalosnim vremenima malone posvemašnjega neosvještenja tiho, ali blagotvorno djelovali u korist svoga naroda.

Lenka je bila gojenicom takova patriotskoga svećenika. Kada je njezin odgojitelj i dobročinac umro, ostavivši joj samo neznatnu imovinu osim svoje knjižnice, od koje je češke knjige čuvala kao dragocijenost u svom kovčežiću, primio ju je u svoju obitelj gospodin aktuar Roubínek, brat pokojnoga župnika i matere Lenkine. Tako je živjela već godinu dana u kući svoga drugoga strica, kao drugarica i pomoćnica gospođice Lotte, ljubimice gospođe Roubínek.

Prošao je sat i Vavržena se — svršivši poučavanje — vratio u prednju sobu spreman na odlazak. Ali gospođa ga aktuarova ne htjede pustiti. Rado se s njim zabavljala, a i danas je povela razgovor na svoj način. Sada je nešto progovorila češki, a sada opet prišila iskazu njemački dodatak ili razjašnjenje.

Pitala je instruktora, da li je također uživao taj neobično krasni dan, pričala mu, gdje je bila na šetnji s Lottom, kako je lijepo na šetalištu. Nije zaboravila spomenuti, kako je kćerkica bila tom cijelom krasotom ushićena: „Sie war hin vor Bewunderung",* dodade.

„Ah što, to je tek travanj! Kakav će tek biti maj!" spomene Lotty.

Vavržena se trgnuo.

"Ne znam, što je s tom gospodom! Prvi maj! Kakvo je to bilo veselje! Diese Majales!"**

* Ona je bila ushićena.
** Ti majales.

„A zar ljetos ne će biti i opet, gospodine Vavrženo?" pitala je Lotty.

„Kako bi mogli biti! Kada prošle godine ne bijahu dopušteni, ljetos ih opet ne će dopustiti", odgovorila je mati.

„Ali će možda ipak biti!" reče filozof kategorično.

„Ah" uzdahne blaženo Lotty, gledajući mladoga filozofa, kao da ga pita.

„To bi također trebalo biti! Od pamtivijeka, što je tu filozofija, bili su svake godine. Es ist ihr Vorrecht!"*

„Ah, kada bi bili!" opetovala je kćerka i uprla široko otvorene oči sanjarski u prazninu, kao da bi tamo vidjela sve raskoši te studentske slave.

„Nastojte, gospodine Vavrženo, da bi majales gospodi filozofima bili dopušteni!"

„Ja na to također i mislim, milostiva gospođo" — i nasmiješi se.

Kada se opraštao, njegov posljednji pogled bio je namijenjen Lenki, koja je radila. Ona je to dobro opazila i srce joj se razveselilo.

„Ah, sada se sjećam, mamice, što mi je danas ujutro kazivala Mína o gospodinu Vavrženi", živo je progovorila Lotty.

„No?"

„Da bi navodno gospodin Vavržena bio lijep i valjan, da, kada ne bi bio tako stolz, so könnte man ihn ausstehen —"**

* To je njihovo stečeno pravo.
** ponosit, moglo bi ga se podnesti.

„O, to je zavist i Eifersucht“. I majčica je značajno pogledala kćer.

II.

Frybort je pisao, brisao, popravljao, premišljao i nanovo pisao. Tako se zadubio u svoj rad, da nije čuo niti buku niti šum, koji je kroz otvoren prozor iz trijemnika i trga ulazio u njihovu sobicu. Ta je soba bila pravi studentski stan, omanja, bez uresa i lijepa pokućstva. Četiri postelje i kod svake crni kovčeg, zauzimajući najviše mjesta. Osim toga su tu bila dva veća stola, jedan manji, kod kojega je Frybort pisao, a otraga kod stijene stalak za knjige. Na zidu su visjela u tamnim okvirima dva kolorovana bakroreza prema francuskim originalima, a među njima kitara na zelenoj vrvci.

Upravo je sebi Frybort tiho pročitao na čisto već prepisani svoj plod, kada se u prednjoj sobi ozvao umjereni glas gospodične Elis, kojoj je odgovarao šuplji bas.

Frybort složi arak i pohrani ga brzo u svoj sto; uđe mlad čovjek, visoka, ponešto grbava stasa. Ta nejednakost nije bila prirođenom pogrješkom, već posljedica zgurenoga, neprestanoga sjedjenja i neuspravnoga hoda.

„Ah, dobro došao, Špino. Kuda se neprestano skitaš?“

„Bio sam u parku“ i sjedne na kovčeg. Uzevši pak s velikoga stola komad hljeba, počeo ga je s tekom jesti.

Frybort je šuteći gledao svoga druga, koji je, tek što je nešto pojeo, opet dohvatio knjigu i zadubio se marljivo u čitanje. Njegovo je lice bilo crnomanjasto, čelo nisko, nelijepi nos, a prije svega nagrđivali su ga veliki, neravni zubi, od kojih su dva prednja malone virila napolje.

„Špíno!“ počeo je za časak Hanačanin.*

„Učim“, zlovoljno ga odbije drug; ali nije trajalo ni pet minuta, a već je letjela knjiga u kut, dok je student skočio.

„Odnio vrag cijelu filozofiju!“

„Što se ljutiš?“

„A tko bi se smijao? Mučim se kao luđak i konačno dobijem nekakvu primu, a na koncu konca — ipak moram obući mantiju! Ja tim fratrom ne ću biti, ne i ne!“ i naglo je prošao nekoliko puta kroz taj mali prostor.

„Što ti je to opet ušlo u glavu? Dođi amo, dječače, dođi — tu se postavi!“

„Ostavi to!“

„Ne ćeš mi uteći - priznaj, ti si zaljubljen!“

Crnomanjasto se lice neiskusnoga, prostodušnoga filozofa obojadisalo do crna. Bio je u neprilici.

„Tko ti je to rekao? Što — ti —“

Ali glas i izraz njegova lica nijesu osvjedočavali.

„Daj mi se povjeri, druže!“

„Ostavi me! Tebi se povjeriti!“

* Hana — bogati kraj u Moravskoj.

Tako tvrdoglavo nije dobričina Špìna nikada odgovarao. Okrenuvši se, sjede opet na kovčeg.

Frybort uvidi, da je razdražen, te zato umukne. Za kratko vrijeme uzimajući šešir upita:

„Ne znaš li, da li je u dućanu Márinka ili sama domaćica?“

„Ne znam“ zahuči Špìna najdubljim basom, a preko lica mu opet preleti crvena sjena.

Frybort prođe sobom gospodične Elis, koja je sada nešto u kuhinji pripravljala, izađe napolje i stade nad uskim, zavojnim stepenicama, na koje se već spuštao mrak.

Uto je odozdo u predsoblju zapjevao veselo ugodni djevojački glas i odmah iza toga začuli su se na stubama brzi, sitni koraci. Frybort stupi nešto niže, zaustavi se i raširi obje ruke tako, da je zatvorio put. Tako je na nj naletjela djevojka hiteći gore, a laki se krik ozvao sumračjem.

„Márinko, ja sam.“

„Ah, pustite me, mamica je u dućanu —“

„A mi smo ovdje i ne vidi, ne čuje nas —“

„Dat ću vam ovu kiticu ljubica, ako me pustite. Nosim ih sebi u čašu, ali kada ste tako zli, iskupit ću se.“

„Dobro, molim lijepo —“

„Evo vam. Ali —“ zašutjela je u njegovu naručju.

„To za tu kiticu —“ i poljubi je vruće u sljepočicu i užareno, meko lice. Svježe se djevojče

prestalo na tren braniti, ali zatim mu se istrgne iz zagrljaja i s nekoliko skokova stade povrh stepenica. Oko i lice su joj gorjeli, kosa nad čistim, krasnim čelom, bila je u neredu.

„Màrinko — idete li na šetnju?“ šaptao je ugrijani mladić.

„Ljutim se —“

„Na nasipe ili u park?“

„U park —“ i već mu nestala s očiju. Šmugnula je strelimice u sobu, koja je bila pokraj stana gospodične Elis. Frybortova se krv ugrijala; držeći mirisavu kiticu u ruci izađe napolje. Nadesno od kućnih vratiju bijaše dućan s brašnom, gdje je Màrinka poslije podne prodavala. Sada je ondje bila sama mati, gospođa vlasnica kuće, pošto je dala kćeri dozvolu, da smije s prijateljicom poći na šetnju. Frybort prolazeći mimo pozdravi uljudno mater svoje Márinke.

„Ali, gospodine Fryborte!“

On se zaustavi.

„Što je to, ta vi ste posve bijeli!“ a ozbiljna malena građanka pokazivaše na prsa filozofova, gdje je bio tamni kaput obijeljen.

„Ah, to je nekako od zida — zahvaljujem.“

„Tako, zar ste se s prsima tiskali na zid?“

„Kaput je tako visio!“ i smijući se oprosti se od matrone, koja je na nj nepovjerljivo gledala. „Zaboravio sam, da je Màrinka u dućanu ružom, koja je s brašnom posipana, da imade kosu kao

napudrovanu“, pomislio je veselo filozof i krenuo u park kod dvorca.

* * *

U studentskoj je sobici gorjela na jednom stolu svjetiljka; na manjem, kod kojega je i Vavržena sjedio čitajući, plamtjela je svijeća. Špína, obučen, ležao je pružen na leđima preko kovčega i neraspremljene postelje u tamnom kutu i pušio iz duge lule. Njegove su oči bile uprte u prazninu.

U sobici je bilo tiho, samo katkada se čulo, kako je žlica zveknula o tanjur. Zelenka je jeo svoju večeru — voćnu kašu, prigrizujući komad hljeba; sada već treći i posljednji. Imao je točno odmjereno, koliko hljeba smije sebi priuštiti u jutro, o podne i na veče. Od njega je malone i živio; upravo se bio vratio od poučavanja umoran i gladan; i dobro mu je išlo u tek. Jedva što je pojeo i sa stola sve sam pospremio, već je i opet dohvatio taj blijedi mršavi mladić knjigu i učio, odnosno „bubao“, kako je govorio Frybort.

„Almanach“ je Lenkičin vrlo zanimao Vavrženu, kako se vidi. Sjedio je kod knjižice već dosta dugo, a ipak nije dosele pročitao niti prvu stranu. Zamišljeno je gledao na koricu, gdje je na požutjelu već papiru bilo švabachom* napisano :

* Gotica.

„Und weh' dem Lande, dessen Söhne
Frech verachten Heimatstöne
Und heimatlichen Sagenkreis!“**

Nešto niže okruglom latinicom :

„Žalost radi propadanja domovine jest najbolnija.“ Myslímír.

Nad tim se recima moglo zamisliti.

Napisao ih je Lenkin stric župnik, koji se tu svojim patriotskim imenom potpisao.

Kako je ljubio svoju domovinu taj muž, živući u tihom gorskom kutiću, kako se za nju bojao, kakovim se nadama tješio, kada je prevaren valjada u svojim željama i u svom očekivanju napisao u času žalosne očajnosti misli te riječi bez nade! Da li su izrazom časovita raspoloženja, ili ga je ta misao teretila, da će narod izginuti, sve do posljednjega časa njegova života. Ili sadrži žalosnu istinu ?

Ne, ne, to nije energični mladić vjerovao. Bilo je i gore, nekada su i crnji oblaci prijetili, a ipak nije narod nestao! Tama se nesvijesnosti kida, svijetle zrake tu već jasno struje, tamo u daljini prosjajivaju. Bit će dana, bit će dana!

I opet se zagledao u te napisane žalosne riječi. Pred sobom je vidio ozbiljnoga, sijedoga svećenika, gdje sjedi u sjenatom vrtu župnom pod

** I teško zemlji, koje djeca materinske prezru zvuke i domovine priča krug !

kitnjastom lipom, kraj mlađahne djevojke. Ona čita iz knjige, on pažljivo sluša, gdjegdje reče riječ radi razjašnjenja, dok se ne razgovori.

A ona sluša gledajući starca, kao što je danas slušala njega, gledajući ga svijetlim, vlažnim okom. List se okrenuo i pokrio koricu.

„PINDAR I KORINA“

Probuđen iz svoga snatrenja, počne Vavržena čitati pripovijest, tiskanu na čelu almanaka:

„Kao što se danica na istoku i večernica na zapadu blistaju, tako su i te dvije zvijezde jednom na grčkome nebu sjale.

Korinu je rodila Tanagra, Pindara Teba.“

Ali već u tom uvodu slatkobolne neobičnom ljubavi ispunjene pripovijesti bio je smeten Frybortom, koji je pjevajući sebi veselo pjesmicu stupio u tihu sobicu.

„Jesi l' čitao, Vavrženo?“

«Da, nešto sam popravio, a nešto skratio.“

„Dobro. A ti ništa ne pozoruješ? Vidiš li tu krasnu kiticu?“

„Lijepa je.“

„O, rijetki dar! Pomiriši!“

„Ostavi me čitati.“

„Zelenko, pogledaj!“

„Molim te, učim.“

„Ta bar ti, Špíno, pomiriši i ozdravit ćeš od svoje zlovolje. Gledaj, kako je krasna, imam je od Márinke,“

Spína se već bio okrenuo i nadignuo, ali je opet odmah pao na perine i okrenuvši glavu nešto zagunđao, što se nije moglo razumjeti.

„Eh, da bi vas, vi bubanti, vi knjigožderi!“ i stavivši kiticu u čašicu, koju je sa sobom donesao, skočio je na kovčeg i skinuo sa zida kitaru.

Zelenka začuvši zvukove struna, začepio je sebi obim rukama uši i sagnuo se niže ke knjizi.

Oglasiše se puni akordi, a odmah za tim zapjeva Frybort, sjedeći na postelji jakim zvučnim baritonom.

„Kad sam ja Márinku
pratio do kuće —“

Zelenka pogleda zdvojno i moleći na druga pjevača, te stade svoju lekciju poluglasno učiti.

Ali Frybort nije za to mario, već držeći kitaru na zelenoj vrvci zavješenu i nadalje na nju udarao i o tom pjevao, kako je svoju Márinku pratio kući.

III.

U nedjelju rano ujutro, dok je još Špína spavao, a Zelenka već marljivo na postelji učio, sjedoše Vavržena s Frybortom k malom stoliću, gdje su listinu, koju je nedavno napisao Hanačanin i Vavržena ispravio, iznova čitali i o njoj vijećali: Govorili su tiho, šaptom, tako da ih nitko nije mogao razumjeti; osim toga bio je Zelenka tako zadubljen u svoj studij, da nije ni mario za drugove, koji su tajno vijećali.

„To mora biti, inače bi nam se smijali!“ dovrši Frybort.

„Fizici su s nama.“

Zrake zlatnoga svjetla prodirahu u sobe oglašujući krasnu nedjelju, a kao na proslavu zazvučiše s dekanske crkve zvonovi, kojih se ozbiljni ugodni glas razlijegao čistim jasnim vazduhom. Kratko vrijeme iza toga javilo se također sitno zvono s gimnazijske zgrade. Tek što se oglasilo, dohvatio je već posve obučeni Vavržena šešir i palicu, koja je bila privilegijem svih filozofa, i žurio se od kuće.

„Što je to?“ pitala je gospodična Elis, kada su došli u njezinu sobu, da uzmu zajutrak; „gospodin je Vavržena tako naglo otišao, te nije čekao niti na zajutrak“ —

„Valjada je pošao na šetnju, da užije tako krasno jutro, „odgovorio je Frybort. Za kratko su vrijeme i oni otišli.

Bilo je oko 9 sati. U velikoj se dvorani kolegija nađoše zajedno filozoti obih godišta na exhortu. Bilo ih je preko trista. U dugačkoj je dvorani sve bučilo i šumjelo ovdje tišim, a negdje glasnim govorom.

Govorili su njemački, češki. Danas je bilo življe nego li obično, a malone svi govorahu o istom predmetu. Tko bi znao, tko je to počeo, tko je tu iskru među njih bacio, ali je upalila. Uostalom je to bilo dosta prirodno. Bió je već konac travnja, a

blizu prvi dan mjeseca maja, koji je inače bio tako bučan i veseo.

Toga su dana od pamtivijeka slavili filozofi po starodavnom običaju i kao već po svom privilegiju „Majales“, majsku svečanost, na koju se nijesu samo oni veselili i djevojke, već i sav grad kroz cijelu godinu.

Međutim je prije dvije godine zabranio tu svečanost biskupski komisar u ime hradečkoga biskupa. Ljetos bi bilo po treći put, da bi dan prvoga maja prošao bez buke, glazbe i bučna veselja. O tome su sada živo vijećali sinovi Muza.

Okolo Friborta, koji je stajao kod prozora, naprotiv vratiju, sakupilo ih se najviše i tamo su također najživlje vijećali. Vrata se otvoriše, a u dvoranu stupi Vavržena. Opazivši svoga prijatelja namjerio je ravno k njemu. Da se ne mora gurati, pošao je ravno preko podija mimo profesorske katedre, kod koje je naglo stao. Sagnuvši se, uzeo je kao iznenađen arak papira, koji je tamo ležao i stao tiho čitati.

„Gle, što je to tamo Vavržena našao.“

„Što imaš?“ ozvaše se glasovi.

„Na vas je to upravljeno —“

Svi nagrnuše do katedre.

„Pokaži, pokaži!“ zvali su glasovi.

„Pročitaj!“ vikali su drugi.

„Mir!“ vikao je Frybort. „Vavržena će nam to pročitati.

Filozofi umukoše i Vavržena stojeći za katedrom stade jasnim zvučnim glasom čitati proglas na sve slušače filozofske nauke, kojima je nepoznati pisac spominjao starodavni običaj i privilegije majske proslave. Iznova ju je ocrtao živim bojama, da se svatko sjeti živo njezine ljepote, pozivao se na čast i studentsku reputaciju, te je na koncu sve pozvao, neka bi jednodušno, ne bojeći se ničega, proslavili „majales“, kako su ih i prije slavili, da bi tako obnovili stari privilegij i odbranili čast staroslavne filozofije.

Bučni poklici pohvale i saglasja razlegoše se dugačkom dvoranom. Jedva što je Vavržena sišao s katedre među drugove, stupio je dvoranu profesor vjere, visoki, mršavi piarist. Njegovo je lice bilo ozbiljno, strogo; njegove su male pronicave oči smjesta opazile neobično uzbuđenje i gibanje.

Sjednuvši izvadi iz svojih eksplika listinu, koju otvori i tada saopći svojim jednoličnim tankim glasom, da će prije početka exhorte gospodi pročitati dopis biskupske kancelarije.

Mukli šum začuje se otraga kao glas bure, koja se približuje. Profesor stade čitati i summa je svega bila, da biskup opetovano zabranjuje bučnu proslavu prvoga dana mjeseca maja i ponovno podsjeća na zabranu, koja je već prije bila izdana.

Još prije nego li profesor dočitao, provali neočekivana bura. Bučenje, psikanje, struganje potplatima, zlovoljni i buntovni glasovi, udaranje filozofskih palica po klupama, to je sve napunilo dvoranu paklenskom grajom, tako da se glas profesorov gubio u toj buci kao kapetanovo dozivanje tvrdoglavih mornara za vrijeme bure.

Ušutio je, ali čim se buka nešto smirila, stade ponovno čitati. Jedva što je počeo, nova buka. Blijed od gnjeva ustade i mjereći blistavim očima redove nemirnih slušatelja, htjede im progovoriti. Ali kada ga ni ovako ne htjedoše slušati, sabere svoje papire i razljućen radi te sramote, naglo ode.

Međutim su u dvorani još uvijek bučili, a iz buke i vike ozivalo se burno: „Majales! Majales!“

Na filozofsku je misu, koja se služila u devet sati, polazilo mnogo ljudi. Danas se radi lijepoga nedjeljnoga jutra sakupilo davno prije početka službe božje osobito mnogo ljudi. U klupama su se krasno šarenila raznobojna odijela gospođa i djevojaka, koje su najradije išle na devetu „filozofsku.“ Određeni je sat već minuo, a slušatelji nijesu još dolazili. Crkvenjak je nekoliko puta izašao iz sakristije pred oltar, gledajući na glavni ulaz, ali filozofije nema.

Već je rasvijetlio i svijeće na glavnom oltaru, već su neko vrijeme i gorjele — tek tada se začuo šum, a odmah zatim nagrnuše studenti poput valova glavnim ulazom i pobočnim vratima u crkvu.

Gdjekoja je gospođica podigla glavu, da vidi sve, možda također samo nekoga. Inače bi je odmah

sagnula opet pobožno nad knjigu. ali danas su sve začuđeno gledale na gomilu.

Gdje je bio običajni red i nastup? Što se dogodilo? Nagrnuše kao stado, pomiješani, bez reda; a u kakvu su neredu došli, tako su se i postavili ili posijedali. I gle, kako se sakupljaju, šapću, kako značajno na sebe gledaju! Bivši je mir nestao, a neobično se uzbuđenje nije moglo ni u tihoj crkvi utišati.

Začuđenje sviju još se povećalo, kada se kod oltara nije pojavio profesor vjere kao uvijek, već drugi svećenik od kolegijske braće.

A kada je misa svršila, ne raziđoše se filozofi kao inače, već se zaustavljahu pred kolegijem ili se udaljivahu u neobično brojnim skupinama, o nečemu živo raspravljajući. Najveća je skupina bila oko Fryborta i Vavržene. O tome su svemu živo raspravljale gospođa Roubinek sa svojom kćeri, kada su se kući vratile. Gospodin je aktuar svršavajući svoju toilettu — spremao se na veliku misu, na koju je svake nedjelje polazio — nasluškivao, da nije pokazao kakvo začuđenje ili življe zanimanje. Uopće je čuvao na svom nešto blijedom i bezizražajnom licu stalni mir, kakav uredniku dobro pristoji, da pobudi poštovanje, a nitko nije to ravnodušno, kao voštano lice vidio uzrujano.

Dok su žena i kći živo pripovijedale, jedna drugu nadglasujući, stajao je pred zrcalom opipavajući bijeli naškrobljeni rubac tijesno oko vrata u

umjetnu petlju uvezan i gladio kosu počešljanu na sljepočicama u „desetice.“

A kada je Lottynka opisivala, kako su filozofi nekako neuredno nagrnuli u crkvu, mirno se okrenuo i suho rekao: „Lenko, Arona!“

Lenka, koja je za sebe i za strica marljivo slušala, skočila, je k ormaru, odakle je donesla tamnomodri frak, koji je na sebe oblačio polagano i ozbiljno, kao da potpisuje kakvu važnu ispravu.

Gospodin je Roubínek bio vanredno štedljiv i uredan čovjek. Kao što je gospodin grof davao svojim konjima različita imena, tako je i gospodin aktuar svoje kapute i frakove imenovao, te ih je oblačio prema stanovitom redu i vremenu. a ne iznenada i samovoljno.

Danas je bio na redu „Aron“, koji je svoje ime dobio po židovu Aronu, od kojega je gospodin Roubínek kupio za nj sukno. Osim Arona imao je još i „Abrahama“, kaput boje paprenjaka, koji je već gotov i nešto malo nošen kupio od žida Abrahama. Ali nijesu komadi iz njegove rušnice imali samo izraelska imena, već također i kršćanska.

Kada je došao kakav svetak djevice Marije, obukao je uvijek sivomodre pantalone, koje su bile poznate u obitelji i izvan kuće pod imenom „marijanske.“ Sve je imalo svoje vrijeme, sve je išlo po stalnu i nepromjenljivu redu kao po žici.

Kada je već imao na sebi Arona, dohvatio je blistavi dabrov šešir i pošao na put.

Prije nego li je prošao kroz vrata, poljubio je hladno i ozbiljno svoju ženu. Nato je ta nevelika, mršava, kao ukočenim mirom natopljena osoba ozbiljnoga urednika nestala.

A sada se razvezaše jezici ženskinja.

„Pomislite samo, majčice, gospodin se Vavržena nije na nas niti okrenuo, a niti nas je pogledao!"

„Bio je kao i svi drugi. Ali će možda doći poslije podne i tada nam mora sve reći! Aber alles!* —"

* * *

Odzvoniše velikim zvonom, prošlo je podne.

Tačno u dvanaest i po, kao uvijek, bili su kod Roubínka gotovi s objedom. Fricek je otrčao napolje, nekamo u vrt; Lenka pospremivši sve sa služavkom, sjede u prvoj sobi. Nedjeljno poslijepodne bilo joj je najdraže vrijeme. Dok su stric s tetom i Lottynkom u posljednjoj sobi sjedjeli, mogla je ona u prvoj raditi slobodno po svojoj volji. Tu je izvukla iz kovčežića nekakvu knjižicu iza pokojnoga strica i sjednuvši kod prozora, ili u ljetu u vrtu, čitala i to gorljivo s cijelom dušom; gdjekada se kod toga zamislila, prepuštajući se snatrenju i milim uspomenama. Tu je bila najslobodnija. Dotle se častio stric Roubínek, skinuvši Arona, u mekanu naslonjaču kod stola. Lottynka je donesla ocu napunjenu već dugu lulu iz sadre i vatru, a tatica je

* Ali sve.

s tekom zapušio. Inače nikada nije pušio, nego u nedjelju poslije podne iza objeda i naveče. A kada se duhan u bijeloj glavici rasplinuo u modrosivi dim, ozbiljno je istresao lulu, a zatim je obično pisao kakvo pismo. Druge dane mu ne bi posvetio. Dok je međutim Lottynka otrčala do koje prijateljice, a mamica kod stola blaženo drijemala, „sastavljao" je gospodin aktuar pismo. Prije nego li je napisao, promislio je sve dobro; zato nije ništa ni popravljao, a rečenice su njegove bile izravnane i uljaštene. da je bilo veselje slušati ih. Uostalom je to trajalo katkada nekoliko nedjelja, dok je svršio pismo. Nije poznao prešnost, a korespodencija gospodina Roubínka nije bila velika. Kada je što napisao, probudio je svoju ženu, kojoj je tada na glas čitao svoje periode, ozbiljne i nezgrapne kao oklopnjače.

Tako je bilo svake nedjelje.

Nešto kasnije dolazio je gospodin arhivar sam ili sa ženom i „zabava" je počela.

Na zidu nasuprot naslonjaču Roubínkovu visjela je stara slika u tamnom izrezuckanom okviru. Tu je sliku računao njezin vlasnik među najvrednije u cijelom gradu, što više, jedamput, kada se van običaja razigrao, rekao je nešto življe: „Neka takovu netko traži! U cijelom je češkom kraljevstvu ne će naći!"

A nije bilo ni čudo. Na slici je bio naslikan okrutni kralj Herodes, koji je dao nemilosrdno po-

ubijati betlehemsku djecu. Tu je bila naslikana samo njegova glava, ali tako oštroumno, da se iz nje mogla vidjeti sva ta krvava zbilja.

Dakako da je gledalac morao pristupiti bliže; i tada je vidio, da je cijela glava bila umjetno složena iz samih dječjih tjelesa, tako da su tjelesa bijele djece tvorila čelo i pravo lice, tjelesa pak crne djece služila su za bradu i kosu. Valjada je u ono doba bilo mnogo crnaca u gradu Betlehemu. S tom se dakle umotvorinom gospodin aktuar nemalo ponosio i nije bilo cijene, za koju bi je bio prodao.

Kada je u naslonjaču pušio, bile su njegove oči upravljene na sliku, a kada se razgovarao sa ženom, gledao je i opet dalje na nju. Ali kada je i gospodin arhivar ili tko drugi došao, nije mu gledao u oči, već na okrutnoga kralja Herodesa.

Valjada se tako već navikao ili se nije mogao dosta nagledati toga umjetničkoga djela. Gospodin je Roubínek bio za svoj stalež vrlo bogatim čovjekom. To imanje mu nije donesla njegova žena, koju je uzeo iz čiste sklonosti i još više uslijed zdravoga razmišljanja o dobrim svojstvima, a naročito o njezinu gospodarskom talentu. Ne bi bilo dobro domišljati se, da je gospodin aktuar u svojoj mladosti bio vatrenim i strastvenim. Uopće se nije promijenio. Njegovi su vršnjaci tvrdili, da je pred godinama upravo tako izgledao, kao i danas. Bilo to kako mu drago, sigurno je, da je svoje imanje

naslijedio iza svojega staroga strica pukovnika, koji je opet svoje bogatstvo stekao za napoleonskih ratova.

I danas u nedjelju poslije podne, kada je gospođa Roubínek radi same nesigurnosti i radoznalosti zaboravila mirno zadrijemati, pisao je njezin muž posve mirno kao obično list i to drugu i prijatelju svome gospodinu aktuaru na dvorcu i vlastelinstvu rychmburškom. Razumije se samo sobom, da je pisao njemački ne možda zato, što bi prezirao svoj materinski jezik, već zato, što je tako bio navikao i jer se znao njemačkim jezikom u pismu jezgrovitije i zgodnije izraziti. Gospodin aktuar nije bio neprijateljem svoje narodnosti, ali također niti prijateljem.

Riječju — bio je pravim, potpunim urednikom, odanim milostivom vlastelinstvu, koji je pazio na stari uobičajeni poredak, a novotarije iz duše mrzio. Ipak iz nekih njegovih izjava moglo bi se zaključiti, da se podigao k mnogim popravljenim nazorima povijesnim, koji su se znatno razlikovali od običnih. Tako nije držao Žižku za razbojnika i okrutnoga ubojicu, kako su u ono vrijeme mnogi još držali. Govorio je: „Žižka i car Josip, to su bili Česi!“ A kada je arhivar kimnuo glavom, dodao je: „A ova naša crkva, to je na njihovu uspomenu.“ Iz povijesti je samo to spominjao, tako da se činilo, kao da drugih osoba iz historije nije niti poznavao, ili bar nije htio poznavati.

Žižka i car Josip, a povrh njih kralj Herodes bili su njegovi ljubimci, ako i nije nikada o njima više govorio, nego li je već navedeno.

Tako je danas već napisao naslov i svršavao prvu periodu svoga pisma, kada je Lottynka naglo ušla u sobu i zaustavila se kod matere. Ne čekajući niti na njezin poziv stala je pripovijedati svojim načinom i jezikom, što je bila saznala kod prijateljica. Sličnih vijesti, nagađanja i različitih zaključaka bio je grad pun.

Nije se zatajilo, da su gospoda filozofi danas ujutro učinili u kolegiju takovu revoluciju, da je profesor morao otići iz dvorane niti ne počevši exhortu. Gospođe su i djevojke, te veći dio građanstva bili na strani studenata, samo odličniji i stariji oprezno su vrtjeli glavom; držali su, da je to gruba uvreda i da nikako ne valja odobravati takav postupak.

„Odatle će bili preslušavanja i kazni!“ mislila je gospođa Roubínek.

„A gospodin Vavržena je također kod toga!“ uzdahnula je Lotty.

„Ali zašto im kvare takvu nedužnu zabavu.“

„O, ljetos opet ne će biti majales. A tako sam se tome veselila!“ uzdahnula je gospođica, a lijepe se njezine oči žalosno svratiše na novo proljetno odijelo, koje je već bilo gotovo i upravo na majales pripravljeno ležalo dražesno u kutu na krevetu. Međutim je u prvoj sobi bila Lenka kod

čitanja smetena. Kada su se vrata tiho otvorila, zatvorila je knjigu, a bila je ugodno iznenađena kao i onomadne.

Vavržena mučke pozdravivši pristupio je k njoj i rekao tihim glasom:

„Jesu li tamo?“ i pokaže na posljednju sobu.

„Svi“. —

Tada odkopčavši kaput brzo izvuče iz džepa na prsima knjižicu i poda je Lenki.

„Nešto ozbiljno. Prvoga maja donest ću vam lakšu i zabavniju,“ nasmiješi se.

Zatim je Lenka pogledala na naslov.

„Hoćete li biti filozofkinjom?“ pitao je tiho Vavržena.

Djevojka se zarumenila.

„Samo s vašom pomoći.“

On joj je naglo stisnuo ruku i pokucavši stupio u drugu sobu. Lenka je bila ugodno uzbuđena. Začula je doduše laki, veseli poklik Lottin, koji bi je inače mrzio, ali danas! — Gledala je još na naslov knjige:

MOSTIĆ

ili zbirka skromnih misli o tome, za što bi se svatko imao brinuti. U mladosti i za mladost izdao

M. F. KLÁCEL.

Dok je Lenka polagano listala u novoj knjizi i nesvijesno se predavala dubokoj zamišljenosti, bio je Vavržena u vatri. Mati i kći pitale su brzo

gospodina instruktora, kako se dogodila ona sudbonosna stvar današnjega jutra.

Filozof je odgovarao, kako je mogao i smio, a smiješak mu se pojavio na ustima, kada je Lottynka kao žalosno oborila glavu i kazala s koketnim sažaljenjem, i strahom da će i gospodin Vavržena biti valjada također strogo kažnjen.

„Jedan za sve, svi za jednoga.“ —

„A majales?“

„Ne će biti“ — odvratila je mati, dok je instruktor šutio. Time je potvrdio Lottynki tako nemilu i žalosnu istinu. Uto se dogodilo nešto neobično.

Gospodin aktuar, koji je na drugoj strani sobe duboko zamišljen izglađivao novi period, ne brinući se za ono, što se nedaleko raspravljalo, položio je pero na sto i uprvši hladne oči u kralja Herodesa, progovorio je suhim jednoličnim glasom:

„Gospodine instruktore, što to znači? Kakve se to opet novotarije uvode u taj češki jezik?“

„Čim vam mogu poslužiti, gospodine aktuare.“

„Idem danas na veliku misu i susretnem se s nekakvim gospodinom studentom i taj me skinuvši šešir pozdravi posve učtivo i pristojno, to je istina. Ali kako me pozdravi?! „Dobro jutro želim!“ — Što je to?“

„Posve pravilno, gospodine aktuare. „Vinšujem“, kao što se govori, jest njemački, a „dobrojtro“ nije prema gramatici“.

Strogi se pogled spustio sa slike na smionoga filozofa. Ali odmah zatim opet je upiljio Roubìnek svoje oči u kralja Herodesa i govorio Vavrženi:

„Tako se govorilo od pamtivijeka i bilo je dobro. Tako su govorili stari i u visoku položaju muževi, a ti su to valjada također razumjeli. — Također znamo, što je gramatika; Žižka i car Josip, to su bili ti najbolji Česi — „i umukne. To je govorilo. Instruktor nije odgovorio.

Gospođa je Roubínek povela novi razgovor, a Vavržena se u duhu smijao i dopunjivao: „i ta je naša crkva na njihov spomen,“ — te je otišao tražiti Fricka.

Aktuar oborivši glavu k peru, koje je opet dohvatio, nije dugo mogao nastaviti pisati.

Lottynka je žalosno slagala modro odijelo u široki, starodavni ormar s ukrašenim stijenama.

Iznenada je tatica podigao glavu i progovorio na glas ne gledajući ni na koga:

„Također takav novotar i rebelant* !“

Sigurno je zaboravio na stavak u peru i još dosele mislio na domaćega instruktora.

VI.

Nedjeljni je događaj na filozofskom kolegiju bio u gradu nešto neobično, dugo vremena nečuveno. Svuda su o tom mnogo govorili i raspredali, što će se sada tim buntovnim studentima dogoditi.

* puntar, buntovnik

Očekivali su. da će već sutradan biti temeljito preslušavanje, mnogi su se što više bojali, da će neki od gospode filozofa dobiti consilium abeundi.

Ali stvar kao da je protiv očekivanja zaspala. Drugoga dana dakako nije došao profesor vjerouke u kolegij, ali se za sada još ništa drugo nije dogodilo.

„A kada bi im sve oprostili, ipak ne će biti proslave!"

„Nikad više ne će Litomyšl vidjeti majales!"

„Da, da; šteta!"

Gospodična se Elis preplašila više nego tko drugi. Bojala se, pošto je o svemu tomu čula, a prikorno je i brižljivo gledala svoje studente, za koje se brinula kao mati. Također joj je bilo za čast stana. Bila je pak ponosna na to, da je kod nje stanovalo već četrdeset i sedam slušača filozofije, koji su uvijek bili među prvima najbolji glas uživali. Mnogi su od njih postigli već visoke službe, mnogi su bili svećenicima, a uvijek su se njoj prigodice javljali što više i pisali su joj. A sada bi njezini studenti imali biti kažnjeni i to još radi otvorene bune?!

U ponedjeljak ujutro, kada su svi otišli i samo Vavržena ostao, govorila mu je sva slomljena:

„Gospodine Vavrženo, cijelu noć nijesam spavala. Je l' to istina, što mi je Režničkova pripovijedala?"

„A što?"

„Da ste vi, gospodine Vavrženo i gospodin Frybort sve to udesili?"

„Ali, gospodično Elis, ne bojte se ništa! Puko ogovaranje —"

„Ta ja sam i mislila, da to govori, jer mi zavidi moj stan; odmah sam kazala: Kada bi svi, gospodin Vavržena ne bi! S gospodinom Frybortom je doduše uvijek alleluja, ali to —"

„Mnogo se govori, ali malo istine."

„Četrdeset i sedam filozofa —" i već je htjela pričati, kakve je studente imala na stanu; no Vavržena, jer nije imao vremena, uze šešir i ode.

* * *

U stanu gospodične Elis bilo je tiho, premda se tamo zapravo mnogo potajno događalo. Zelenka je živio kao obično i ništa ga nije bunilo. U kolegiju je za vrijeme bune stajao straga, nije bučio, te imao čistu savjest, samo jedno mu je bilo neugodno, da bi također mogao biti preslušavan. Poučavao je kao inače, kod kuće pak je učio i jeo odmjerene dijelove hljeba i voćnu kašu.

Špínino nebo nije bilo dosele još naoblačeno i oko glave kružili su mu gotovo bez prestanka gusti kolobari dima, koji je iz duge lule uvlačio. Sada je imao novi posao. Izvukavši iz rušnice dugi crni frak, baštinu iza blagopokojnoga strica župnika, koji je to odijelo nosio u svojim studentskim godinama, dugo vremena ga je zamišljeno

pregledavao, okretao i malome dnevno na hodniku palicom udarao i četkao.

Tako se sada osim filozofije bavio još i časnim krojačkim zanatom.

„Loši student, koji svake nedjelje ne potroši za groš konca! „govorio mu je pokojni stric župnik, kada je Špína kod njega na praznicima boravio. Sada je ispunjavao gorljivo riječi pokojnika, iskušavajući sebe u šivanju i popravcima fraka, ali ipak nije uspio, da bi mu svojim nastojanjem i i radom dao prijašnji sjaj. A zašto se toliko mučio, zašto se za svoju spoljašnjost toliko brinuo taj mladi filozof, za kojega se dosele moglo držati, da pripada više školi, ciničkoj? Tu je tajnu pohranio duboko u srcu, ali ju je gospodična Elis slutila.

Nekoliko je slušača, među njima Vavržena i Fiybort, bilo pozvano k rektoru, gdje su trebali odgovarati radi prošle bune. Rektor im je saopćio, da profesor vjerouke ne će tako dugo predavati, dok mu god ne će biti dana valjana i pristojna zadovoljština.

Ali prije nego li je sve bilo svršeno i riješeno, došao je posljednji dan mjeseca travnja.

Kasno poslije podne odlazio je Vavršena sa sata. Još s vratiju druge sobe zvala ga je gospođa Roubínek.

„Gospodine Vavrženo!"

Vratio se.

„Gotovo sam zaboravila. Molim ih, bude li muž prisutan, neka bi radije govorili njemački ili bar kao obično, ne hochböhmisch. Te nove riječi ne sluša rado. Er kann es nicht ausstehen.* Misli da je to sve hotimično — te novotarije."

Vavržena se zacrvenio od grla sve do čela i nasmiješivši se samo, duboko se poklonio i otišao ne progovorivši ni riječi. Nije mogao, a kada bi tako učinio, bilo bi to nešto ujedljivo.

Ali ga je sav gnjev prošao na hodniku, gdje se sastao s Lenkom.

U licu je bila sva rumena, a još joj se više lice zasvijetlilo, kada je ugledala Vavrženu.

„Djevice Lenko, moram vam nešto saopćiti," rekao je brzo i ogledavši se oprezno naokolo, sagnuo se k djevojci i šapnuo joj nešto u njezino malo uho. Kada je glavu uspravila, nije ga više bilo, samo se čuo glas njegovih brzih koračaja na stubama i hodniku.

Časak je stajala tiho gledajući za njim, kao da očekuje razjašnjenje. Međutim su koraci nestali. Trgnuvši se skoči brzo u sobu, kao kad laka srna veselo skoči i u tamnom nestane zelenilu.

A imala je i zašto skakati i klicati.

* * *

Dok je Špína imao strica župnika živa, bilo je dobro. Međutim je podupiratelj umr'o i studentu, koji nije imao roditelja, ni prijatelja, ni imetka, nije

* On to ne može podnositi.

ništa drugo preostalo, nego da se uživi poučanjem po kućama. Upravo se vratio kasno poslije podne „sa sata" i već je hvatao lulu, da zapuši kod knjige, ali se zaustavi kod vratiju, koja su bila samo pritvorena, kao da se tamo primrznuo. Osjetio je, da mu se na tren ustavio dah i koljena zadrhtala. Taj čas ne bi bio jednu riječ progovorio niti za dukat.

Njegove su oči ukočeno gledale kroz pukotinu u sobu gospodične Elis, gdje se nenadano ozvao jasni zvonki glasić, koji je filozofa tako iznenadio.

Tamo je opazio djevicu Márinku kućegospodaričinu, svježu kao rosni cvijet, punoga, veseloga lica. Bila je „samo tako" obučena, domaće; bijela kecelja, kratka suknja i niske cipelice stajale su joj izvrsno.

„Došla sam samo tako na skok. Gospoda filozofi nijesu doma. —"

„Na satovima su," odvratila je gospodična Elis ne znajući, da se Špína vratio.

„Ne mogu uzdržati; mislila sam, da vi to djevice Elis, valjada najbolje znadete —"

„Što, djevice Márinko?"

„Govori se, da će biti majales — o to bi bila veselja!"

Filozof je vidio, kako je svježe djevojče kao razveseljeno dijete rukama zapljeskalo, kako su mu oči igrale. — Kako je bila lijepa, dražesna!

Sada je mogao samo ući i prilika, za kojom je čeznuo, sama mu se pružila. Mogao joj je saopćiti i tako se joj pokazati uslužnim, ali mu je sada bilo upravo tako, kao i u drugim prigodama. Nije se mogao savladati. Rado, ah tako rado bi s njome govorio, ali kako početi? Bila je vesela, šaljiva, a zato se bojao, da mu ne bi kako dosjetljivo odsjekla. Koliko se puta već ustavio, koliko je puta već malone otvarao usta, da s njom progovori, ali se uvijek zaustavio. Sada bi mogao krasno početi. Pitala je, on će ući, odgovoriti. — Srce mu je udaralo — bože, imade li joj se staviti licem u lice, ima li pogledati u te sjajne vragoljaste oči. — Ali jedamput to mora biti — još časak — što će odgovoriti gospodična Elis.

„O draga djevice Márinko, ta su gospoda filozofi proveli takvu* rebeliju, da veće neće biti ništa."

Špína uzdahne, uhvati kvaku, da uđe, ali se uto otvorila vrata druge sobe, a u sobu je uletio Frybort, taj smioni, drzoviti Frybort.

Špíni je klonula ruka. — Kraj toga se brbljavca ne može postaviti, toliko odvažnosti nije imao; znao je, da ne bi izdržao. Gorčina zavisti i ljubomora razlila mu se po srcu. Još je stajao sagnut kod vratiju i morao vidjeti, kako se Màrinka gospodaričina prepale i zacrvenila, er je bila ovdje iznenađena.

---

* buna, puntarija.

„Dobro, da ste došli, gospodine Fryborte' — i gospodična Elis ispripovijedala je kratko. kakva je želja djevice Màrinke.

„Ne bi smjeli biti ti slavni majales, ali jer ih vi želite, načinit ću ih i bit će baš tako bučni i veseli kao prošlih godina". —

„Vidjet ćemo, da li ste tako svemogući!"

„Kladimo se; za što?"

„Izgubite li, dat ću vam kiticu kopriva." —

„Dobijem li, kiticu ljubica, takovu, kao" — i značajno je ušutio.

„Dobro, dakle kiticu" — upala mu brzo Màrinka u govor i pogledala plašljivo gospodičnu Elis.

Spomen na cjeliv, koji joj je Frybort na stubama ukrao, izazvao je opet grimizau sjenu onoga rumenila, koje je onomadne polilo njezino meko lišce.

Špína je bio na iglama. Taj Hanačanin sve iskoristi - na što sve ne dođe! Ljubomornome je filozofu bilo sada drago, da je Márinka lako pozdravivši otrčala iz sobe.

Napolju se začuo glas gospođe gospodarice kuće, koji je kćerku zvao kući.

Kada je kratko doba iza toga ulazio Frybort u svoju sobicu, naletio je na vratima na Špínu, koji je nekamo hitio.

„Kamo tako brzo?"

Ali mu je odgovorom bilo samo nerazumljivo mumljanje.

* * *

Nastao je večer noći prije sv. Filipa i Jakoba. Ugodni večer, ali bez nebeske rasvjete. Zato je na poličkim visinama, u strakovskim šumama i okolo naokolo po cijeloj okolici zavitoj u tamno, tajinstveno ruho, planulo mnoštvo krijesova. Mladež i odrasli izlazili su iz grada, da uživaju ugodni večer i pogledaju, kako spaljuju vještice. Najviše ih se sakupilo kod kipa sv. Prokopa, nad kojim su mlađahni listići stare granate lipe tiho žuborili.

Nedaleko je gorio veliki oganj, okolo kojega su obijesni momci trčali, klicali i plamenu metlu u visinu bacali. Svaki se čas čulo pocikivanje, koje je pratilo najviše bačene i dažd iskara, što su iz tih prostih luči letjele.

Na strani je stajao Vavržena, okrenut od ognja. Nije se pridružio svojim drugovima, kojih se ovdje sakupio lijep broj. Tražio je samoću.

Gledao je prema nedošínskom gaju, koji se u večernjem sumraku razdaljeno i tajnovito crnio, Na uzvisini izlazio je iz njegova tamnoga drveća bijeli, vlastelinski dvorac, zapušteni gradić, a u dolini, koju duge sjene tamnoga gaja nijesu zastirale, blistala se svijetla površina širokoga Košírža.

Za gajem, postrance, svuda su na visinama buktjeli ognjevi i sjala svjetla.

Večer, vatre, svjetlo i poklici, sve je sjećalo Vavrženu na dom. Nehotice je u mislima zabludio u dječačke godine, kada je pravio daščare na visini, zapaljivao ih, skakao preko ognja, klicao. — Roj uspomena zasvijetlio se u njegovoj pameti kao iskre, koje su sijevale.

„Ne znam, što od toga imaju!“ začulo se podalje.

„Ah, das gemeine Volk!“

Po glasu je prepoznao gospođu Roubínek, a po dodatku gospođicu Lottynku. Ni ne okrenuvši se, da ga ne prepoznadu, ode i ne razmišljajući pođe rudinom, što vodi u polja. Prošle su gospođe, buka i poklici se gubili, te su se samo nejasno odzivali.

Vavržena se prepustio mislima. Prijatno hladni, laskavi lahor pirio je mladim usjevom. Rosnata trava bila je kao baršun.

Ali sada pod tim tihim večernjim nebom nije se više sjećao na dom. Palo mu je na pamet, kada bi tako Lenka bila došla k ognju.

Počeo je praviti stihove. Zamislio je sebi, kako bi ta nježna djevojka uza nj hodila, on bi joj govorio, povjeravao joj se sa svojim mislima. Ona bi mu odgovarala — sigurno, baš tako bi mu doista govorila.

Tu se sukobio s nekim, koji je također prema njemu išao s oborenom glavom.

„Ah, Špíno! — Ti si to? Što tako —“

Ali drug ga je uhvatio naglo za ruku i na tren se zagledao Vavrženi u lice. Bio je nekako ganut, uzbuđen.

„Kamarade!“ izbacio je iz sebe. „Kamarade, ja ti se moram! — Ali ne — ne!“

A prije nego li se Vavržena nadao, bio je Špína nestao.

Još je vidio, kako po rudini hiti velikim koracima ka gradu.

V

Ljudi se raziđoše, svaka buka prestade, a oganj dogori. Naokolo opet noćna tama, kroz koju kod šume na obzorju sjajiše još gdjegdje krijesovi kao krvave zvijezde. A dok je svojim putem polazila tiha, vlažna noć, posve ogrnuta tamnim, zračnim plaštom, gasio se krijes za krijesom, da konačno po cijelom širokom kraju nije bilo više ni iskrice. Pocikivanje, pjevanje i klicanje nestašnih mladića je umuklo i zavladala tajinstvena tišina prve majske noći.

Zamamljiv, veličanstven čas velikoga misterija.

Ne proniknеš, ne dokučiš, ali slutiš, a kako oživi sve, budi se, klije i oplođuje, rastopi ti se u srcu i u misli se rodi sanja kao cvijetova i odmah razumiješ taj čisti život proklicale biljke, shvatiš ljupki govor potoka, što žubori dolinom u sjeni pomlađenih jalši; i znadeš, zašto titra nad njim mlađahna bukova šuma na obronku i zašto je kukinja bijelim pokrita cvijećem.

Idu ljupke sanje tamnim gajem, nad njima blista jasno zviježđe, idu k drveću po vrtovima i dalje u tihe komorice i izbice. a svuda sam cvijet i pomlađivanje, kao kada rosa na sve, što raste, tiho pada.

Tako prolazi noć, dok se za tamnom šumom zablista svijetli trak, glasnik mladoga majskoga dana, Iz dolina i prijatnih livada nestaju kola šumskih dobrih i zlih vila, i lete u tamne dubine šumske.

Na jasnom, čistom nebu uzvinuo se svijetli drhtavi trak zlatnoga svjetla, odletješe sanje, nastade dan, život.

Na ružičastim krilima poletješe sni iz Lenkine izbice.

Djevojka probudivši se gledala je pred sebe, još uvijek u vlasti ljubeznoga sna. Ali joj se oči ustaviše na drveću pred prozorom u vrtu i već je skočila, kao kada prepelica poleti u rano jutro. Svaka krošnja, svaka grana, jedan bijeli cvijet! — Brzo je otvorila prozor i gledala veselo na to čudo.— Sunce još nije izašlo, ali je već bio jasan dan. Strujanje hladnoga zraka pomilovalo je svježu djevojku u bijelu ruhu, koje se lice rascvalo grimiznim cvijetom. A čuj! Dolje negdje na trgu glazba, slaveći prvi svijetli dan krasnoga mjeseca trnopuka. Ali dobro, da se to češko ime izgubilo! Nije to bio trnopuk, već pravi svibanj, gdje sve cvate. Ružičasti, mirisni maj!

I kako su se mukli zvukovi glazbe sve do sobice zaletjeli, zagrijala se Lenka tihim blaženstvom. Spomenuli su joj, da to nije san, da je to istina, zbilja, doveli joj u pamet riječi, koje joj je Vavržena jučer na hodniku bio prišapnuo.

Glazba je ojačala, približila se, zagrmila kod dvorca. Međutim je izašlo sunce i njegovo se zlatno svjetlo razlilo po sobi.

U to je vrijeme gospodin aktuar Roubíček, noseći na glavi bijelu noćnu kapicu, oblačio „obrsta", šareno, cvijetno kućno odijelo, baštinjeno iza pokojnoga strica pukovnika.

Upravo je pristupio k prozoru, kada se kapela, obučena u uniformu gradskih strijelaca, ustavila pred starim vlastelinskim domom, da zasvira svoju podoknicu.

Za ocem se pojavila gospođica Lotty u bijelu neglige-u, dok se već Lenka, posve obučena, čila, vesela kao lastavica brinula za gospodarstvo.

Rijetko je tko prespavao ovo krasno majsko jutro. Tko nije ustao i izašao napolje, da ga užije, pristupio je bar k prozoru, da pogleda na jasno svijetlo nebo, na streljačke glazbenike, koji su prolazili gradom, kojih je glazba negdje bučno zvučila i grmjela, zatim se opet utišala, dok nije opet na drugom kraju iznova punoglasno zazvučila.

Samo Špína je spavao kao zaklan. Gospodična se Elis nemalo čudila, da se tako kasno u noći

vratio kući. Vavržena je otišao odmah u zoru, brzo iza njega Zelenka, noseći knjigu pod pazuhom.

Kada je bila doba za zajutrak, otvorila je polagano vrata studentske sobe, htijući se osvjedočiti, da li gospodin Frybort još spava. Ali je taj šetao sobom obučen, držeći nekakvu knjigu u ruci, iz koje je marljivo učio.

Čudo, čudo! Što ga je potaklo, da je tako rano ustao i učio!

Kada je gospodična Elis ostala na samu, ušla je u studentsku sobu, da uredi na stolovima po svom običaju. Na samom je kraju stola ležala nevelika knjižica, koju je odmah prepoznala. To je bila ona, iz koje je jutros Frybort učio. Kakva je to čarobnica, što je toliko sputala filozofa, koji se inače u filozofiju nije baš previše upuštao? Gospodična je Elis otvorila knjižicu tamo, gdje je bio znak i čitala:

MLINAROVA OPICA

„Ženo! nemoj vazda režat'.
poput zmije na me siktat!"
grdi mlinar Tonicu –
„ko da sam ti mlin proigr'o
il' ti se iznévjerio,
što ja volim opicu!" –

„Ženo! přestanj poržád vrčet,
jako had vždy na mne syčet,!"

zakržik' mlynárž Toničku —
„jako bych ti mlejn prohejržil,
nebo se ti pronevjeržil,
že mám rád svou opičku!" —

Ah, to je ta filozofija? Šaljiva pjesma! Dakako, za što drugo bi se taj šaljivac brinuo, ako ne za uvojke i šalu? Kakva je to knjižica? Gospodična je Elis čitala natpis, koji je i Vavržena kod Lenke bio na glas čitao. Kada je pak htjela zatvoriti korice, pali su joj u oči rukom pisani reci na nutarnjoj strani. Iznenadila se. Pročitala je jedamput, po drugi put, a zatim je stupila k prozoru, sagnula se nad rukopis, pozorno ga promatrajući. Na uvelu se licu vidjelo ganuće. Časak je stajala zamišljena nad tim pismom, zatim je brzo otišla u svoju sobu, gdje je iz ormara izvadila molitvenik.

Iz njega je izvukla već požutjeli list za spomenar sa zlatnim rubom.

Na tom je listu bilo naslikano vodenim bojama: bijelokorna breza, koje se duge, mekane grane doticale grobnice u rimskom slogu. Drvo i grobnica bršljanom obilno obaviti bili su na travnatu brijegu nekakva jezera, a na drugoj strani njegovoj kao na obzoru plavio se gusti gaj. Za tom je šumicom zapalo sunce.

Na drugoj strani spomenlista bilo je napisano latinicom:

„Gle grob oniski, svježa ga trava ovija —
O, grob taj niski tak' mnogo, sve sakriva.
Daj mi, djevice, ruku! Suza vel'ka lice ti
vlaži!

Dalje nije gospodična Elis čitala. Pismo je na almanaku i na listiću bilo isto. Papir joj je pao iz ruke na knjižicu, na koje je natpis „Myslimírom" potpisani ponovno gledala. Ali oči joj se zamutiše i okrenuvši se, motrila je sliku mladoga svećenika, nad čijom se glavom vijao poluvijenac umjetnih ruža. Sitne, mršave ruke njezine se nehotice sklopiše.

* * *

Iza jedanaest sati došao je naglo kući Frybort i hitio odmah u svoju sobicu. Gospodična ga je smjesta zaustavila, od koga imade tu knjižicu, taj mali almanah. Saznala je, da je Vavrženin.

Kada se pak ovaj naskoro vratio kući, bio je iznenađen pitanjem gospodične Elis.

„Recite mi, mnogo mi je do toga stalo." Glas i te dobre blijedomodre oči su molile. Rekao je, da mu je posudila Lenka.

„Ah, čula sam već o toj djevojci i vidjela je samo dva puta. Malo kamo zalazi, a ja stara žena, ja već doista nikamo."

Vavržena se još više čudio.

„Zar ne, ona je valjana, gospodine Vavrženo

— ali sirota tamo valjada ne spava na ružama."

„Želite li s njome govoriti, gospodično Elis?"

„O. to je jedva moguće" a oči joj se zasvijetliše.

„Želite li još danas —"

„O, gospodine Vavrženo, doista?"

„Gospodično, molimo objed," zvao je iz druge sobe Fryoort. „Hitimo!"

Jasni se majski dan ugrijao na toplo podne. Odzvonilo je biskupsko zvonce, odzvonilo je upravo podne i gospodin je Roubínek bio kod punoga uživanja hrane, koja mu je dakako išla u tek. Gospodična je Lotty bila nekako mučaljiva. Mamica je danas malone sama vodila riječ, jer Lenka nije nikada mnogo govorila; osim toga je često morala ustati od stola, da se brine za jelo u kuhinji. Veselje današnjega jutra još joj nije nestalo s lica.

Kada je god išla oko prozora, nije zaboravila pogledati napolje, dolje prema piarističkom kolegiju. Inače je bila ozbiljna; danas se najedamput pojavio na njezinim svježim usnama smiješak, osobito kada je tetica pripovijedala, kako je taj prvi maj čudnovat, da je navodno dolje u gradu opazila veliko gibanje, a studenti da su se naročito skupljali pred kolegijem i u gradu kao pčele.

„To je zato. što postoji zabrana. Koga i ne bi to ljutilo?" mislila je Lotty i glatko joj se lice namrgodi.

Gospodin aktuar nije mnogo za te besjede mario. Ali sada kao da se najednom ukočio, nije

stavio u usta na vilicu nabodeni komad valjuška. a oči se njegove, napustivši kralja Herodesa, ogledale začuđeno na ženu i kćer, koje su u prvi časak također svoj pogled pun udivljenja upravile na nj. Lottynka skočivši k prozoru, gledaše napolje.

„Muzika, doista muzika!“ kliknula je Lenka, koja se opet odmah smirila.

„Što je to? O podne muzika? Nikada to nije bilo!“ čudio se Roubìnek.

„Bilo je, bilo, kada majales —“ brzo je navela kći.

„Da bi ipak —?“ i gospođa Roubinek pristupi također k prozoru, dok je Fricek, bacivši vilicu, kao srna skočio i bez kape letio dolje na ulicu. Nije ga stigao glas očev, koji ga je korio.

Glazba, koja je prigušeno iz daljine zvučila, postajala je jasnijom, dok nije nedaleko kolegija zagrmjela. Tamo se ustaviše. Zatim je nastalo na ulicama neobično gibanje.

Ljudi su istrčali iz kuća, hitjeli na prozore, dolje pak je sve grnulo prema kolegiju; mladež, građani, najviše pak studenti filozofi, kojima se za kratko vrijeme uzvisina među dvorcem, kolegijem i gimnazijem zacrnjela.

Dok su se tako kod Roubínka svi čudili, osim Lenke, kojoj je Vavržena bio jučer sve šaptom povjerio, ušao je nenadano gospodin instruktor. Naklonivši se oglasio je, da se danas slavi filozofska „majales“, na koju slava uljudno poziva. Za kratko da

će vrijeme cijela studentska povorka i s glazbom krenuti u nedošínski gaj, kao što je i prije bilo.

Prije nego li je začuđena gospođa Roubínek mogla pitati za razjašnjenje, bio je već Vavržena nestao.

Lottynka je klicala i odmah hitila u rušnicu, iz koje je iznesla novo proljetno odijelo.

„Brzo, mamice, brzo, da ne zakasnimo!“

„Polagano, Lotty, polagano! Tko zna, što je to!“ izjavio je ozbiljno aktuar.

„Ah, opet nešto! Sigurno su u posljednji čas dobili dozvolu!“ tvrdila je mamica, odlučujući slobodno u takvim stvarima. Na ulici je rasla stiska, a s njom buka i šum.

Glazba je prestala, a jasnim je zrakom zatutnjilo kao salva:

„Vivat academia!“

A cijela je kapela udarila na to bučnu fanfaru.

„Vivant professores!“ klicalo je nekoliko stotina mladih grla i svečani je tuš zazvučio ponovno.

„Vivant professores!“ opetovao je tiho Roubínek i zaklimao kao zadovoljno glavom.

To je bila žurba, zbrka i hitnja! Čudna stvar! Lenka je sve donosila, pomogla teti i Lottynki, a ipak je bila pripravljena, kao da se na sve bila spremala. Nikuda nije išla s tetom, premda joj je ova ponudila, ali danas je došla ta „tvrdoglava“,

kako joj je aktuarka govorila, da li smije također u gaj.

Teta je pitajući pogledala muža.

„Neka ide, može uzeti sa sobom Fricka! I onako nijesu obojica vidjela ovu komediju!"

Odlučeno. Prvi je put aktuarka opazila, kako se ovoj ozbiljnoj inače djevojci lice veselo razjasnilo i oko zasvijetlilo. Aktuar se nije dalje ni za što brinuo. Sjedeći u naslonjaču, pušio je lulu i gledao kralja Herodesa. Kada ispuši, poći će u kancelariju.

* * *

Hodnikom piarističkoga kolegija išao je sjedokosi starac, visoka stasa. To je bio pater German, profesor povijesti u filozofičkom kolegiju; prema njemu je došao mršavi, blijedi profesor vjerouke.

„Jeste li čuli, jeste li vidjeli?" pitao je uzbuđenim glasom ozbiljnoga starca.

„Da — još se može vidjeti, a čujete li?" odgovorio je smiješkajući se.

„Vivant professores!" grmjelo je pred zgradom.

„Ali to je nečuveno! Coniuratio!"

„Secessio!" nasmije se starac, „To je u malome, što inače u historiji čitamo na svakoj stranci. Potlačene slobode, privilegija — "

„Ali to se mora spriječiti — idem k rektoru."

„Poći ću s vama —"

Razljućen svećenik pođe naprijed, za njim mirni Germanus.

Rektora su našli, kako je odgurnuvši nekoje fizikalne instrumente na stolu stajao nedaleko kod prozora i gledao napolje na ljudstvo i studente.

„Što se to zbiva?" zajadikovao je profesor vjerouke.

„Nastala je temperatura vruće mlade krvi,"

„Molim, da biste im izvoljeli naložiti, da se raziđu —"

„Ne će se razići. Kada su se tako usudili —"

„Treba ih rastjerati!"

„S kime? Zar s Knoníčkom?" dodao je za rektora German, a na usnama mu se pojavio fini smiješak.

„Pozvat ću ih sam, da se u miru raziđu!"

„Po volji. U moje ime —" odgovorio je rektor.

Katehet je otišao.

Međutim su se filozofi sakupili gotovo u potpunom broju. Zanimljivo je bilo gledati mladiće i mlade muževe, kako su se u redove postavljali, držeći u rukama svoje filozofske palice. Što je to bilo glasova, vike i dozivanja! Što smijeha, šala i klicanja!

Ljudi su se naokolo tiskali, a na licu svakoga bilo jo vidjeti veselje i saglasje. Rijetko se tkogod našao u iznenađenom mjestu protiv studenata. Upravo je izašao katehet na glavna vrata — i uto glazba utišavši se na tren zazvuči punim glasom, glazbenici istupiše, a za njima pođoše filozofi.

Korak nekoliko stotina mladih brzih nogu bio je silan i gromki. Za studentima su išli oni, koji su

imali vremena; svuda su po gradu istrčali ljudi, e bi se osvjedočili, da je istina. što se o smionom činu gospode filozofa govorilo. Mnogi su se opet ugledavši gomilu vraćali brzo kući, da se spreme u gaj. Kada se slavilo „majales“, bio je malome sav grad Litomyšl u gaju nedošínskom.

Skupina je studenata nestala, glazba umukla. Na vratima je stajao uprepašteni, rasrđeni profesor vjerouke. To se nije dogodilo, otkada je filozofija filozofijom!

Urota je dakako uspjela. Studenti su bili svi ko jedan, na pogibeljnom mjestu nije bila izdana niti riječca!

U cijelom gradu neobično živo. Nenadano je je došao neočekivani svetak, koji već tri godine nije bio u litomyšlskom kalendaru.

Iz svake je kuće netko izašao i krenuo smjerom prema gaju nedošínskom. Ovdje građanin s obitelju, tamo mati s kćerima, tu samci, ondje u skupinama, a svuda su govorili o tom neočekivanom i zato već ugodnijem veselju.

Gospodična se Elis nemalo iznenadila, kada joj je Frybort u posljednji čas saopćio o slavi i pozvao je u gaj. Kratila se, nije htjela; ali kada joj je Vavržena prišapnuo, da će vidjeti Lenku i moći s njome govoriti, odlučila je poći.

Studenti su otišli i ta se stara dobra djevica počela spremati. Na njoj je sve bilo staromodno, tako kako je za njezinih cvatućih ljeta bilo. Na-

vukla je duge rukavice, što su sezale visoko preko članaka, i uzela već svileni uski plašt, kada je ušla vlasnica kuće.

„Ah, to me veseli, djevice Elis, da idete. Ova me moja djevojka muči, samo što ne plače. Mora tamo biti, misli, da se to bez nje ne bi moglo ni svršiti. Ta ja ne mogu radi te muzike zatvoriti dućan, a tata je na trgu.“

„Neka samo ide djevica Márinka sa mnom, To će me vrlo veseliti — „upala joj gospodična Elis u riječ.

„Hvala bogu! No, ta će imati veselje! Čekati ne morate; ako se radi o glazbi ili kakvoj zabavi, djevojke su brze!“

„Mladost, radost, gospođo gazdarice!“

* *
*

O, Nedošíne, Nedošíne! tvoja je slava prošla! Prorijeđeno je tvoje drveće, otišli su paviljončići, eremitaže, nestala ljetna dvorana, gdje je kod vesele glazbe plesala svježa mladež.

Ali tada, tada je još cvala slava gaja nedošínskoga.

Cesta vodeći selom prema gaju i druga u kestenovom drvoredu okolo ribnjaka pred gajem nijesu ni dostajale. Odmah za ribnjakom zelenilo se gusto drveće u novom svijetlom odijelu. Nad gajem se uzdizao dosta strmi gusto zarasli obronak na čijem se vrhu gaj dalje rasprostirao. Danas je vas zvučio veselim govorom, krikom, smijehom, glazbom i pjevanjem.

Već su iz daleka čuli oni, koji su se približavali, veselu glazbu iz dubina gaja, a kada je umuknula, razlijegalo se čistim, mirisavim zrakom pjevanje zborova.

Sjenatim svodom kitnjastoga drveća ozivala se stara studentska pjesma:

In silvis resonant
dulcia carmina,
in silvis resonat,
dulce carmen!*

I jedva što je zbor svršio, odgovarao mu je drugi iz drugoga sjenatoga mjesta:

Dulcia carmina
in silvis resonant
in silvis resonat
dulce carmen — —

Kada je gospodična Elis došla s Márinkom u Nedošín, bio je već sav gaj pun. Dolje pred restauracijom, nevelikom, ali uglednom kućicom s natkritim redom stupova, posjeli su gostovi na prostim drvenim klupama u gaju, ili su se raširili na mekanoj tratini pod kitnjastim stablima. Svuda živo, svudā buka i smijeh. Glavna je struja išla stazicom od gostione obronkom okolo kapelice sv. Antona do vrha, gdje je stajala dvorana. Tamo je bilo glavno veselje. Svodovima pomlađenih krošnja strujilo je

* U šumama zvuče - slađabne pjesmice, u šumama zvuči - slatka pjesma!

zlatno svjetlo, a u svježem se majskom zelenilu šarenila odijela svijetlih boja.

Márinka je gorjela nestrpljivosti. Časkom je pregledalo njezino oštro oko ovdje skupine šetalaca, tamo opet veselih studenata, koji su pjevali. Elis se također pozorno razgledala.

Naglo je stala. Od gostione se približavala gospođa aktuarova, a s njome Lottynka.

„Ta štićenica nije s njima —“ reče Márinka,

„O, ta niti ne zna. Nikuda je sa sobom ne uzimaju.“

Jedva što su opet nekoliko kòraka prošli, krenula je Márinka dublje u gaj.

„Tamo netko predaje — ah, to je gospodin Frybort. Pođimo ga slušati.“

„To moramo — “

Došli su do brojne skupine studenata i drugih, gdje je u sredini Frybort stojeći na panju staroga oborenog drva deklamovao. Gospodična je Elis poznala, da je to ona deklamacija o mlinarovoj opici, što ju je danas ujutro tako marljivo učio napamet. Svi su pozorno slušali; časkom su udarili u glasan smijeh, koji je izazvao izvrsni deklamator.

Márinka nije skinula očiju s dragoga filozofa. Tek što je už bučno pljeskanje svršio i saskočio, već je pošao ravno k milom djevojčetu.

Jedva joj je nazvao dobrodošlicu i pozdravio je, odmah ju je poveo onamo, kamo je mlado djevojče žudjelo. Izašli su ispod sjena gaja na stazicu,

prošli mimo kapelice sagrađene poput spilje, pod kojom je izvirala bistra voda i već su stajali pred plesalištem; na četirma je podsječenim stablima počivala laka streha, pod njom ravni pod. To je bila obična plesna dvorana, gdje su već marljivo plesali na cijelom prostoru

Nedaleko se postavila kapela i svirala. Gospodična se Elis nije pravo ni razgledala, već je osamjela. Opazila je, kako je Frybort sretnu Márinku vodio u kolo, vidjela ih je nekoliko puta, kako su se među plesačima vrzli

Naokolo se gomila gledalaca gurala.

Tražila je Vavrženu, mislila je, da će ga ondje naći, ali o njem ni glasa. Za nj je pitala prije toga Fryborta i ovaj joj je kazao, da ga je najprije vidio u društvu s gospođom aktuarovom i kćeri. Sada je Lotty plesala s drugim.

Za časak se progurala kroz mnoštvo gledalaca, htijući počinuti. Ode, a udaljujući se — nađe se za kratko vrijeme na tihom samotnom mjestu, gdje se ozivala samo jeka buke i glazbe.

Stala je, odahnula. Osjećala se slobodnijom, a ipak je nekakva tjeskoća tištila njezinu misao.

Zvuci su veseloga komada dolazile k njoj muklo; u njima je zvučila jeka davno minulih ljeta, sretne mladosti. Zadubila se u misli. Sve je ovdje, kako je i prije bilo; krasni proljetni dan, sjenati gaj, nepromijenjeni, buka i veselje, „majales“ kao

i inače - samo druga lica. Sada ih je zaboravila radi prošloga vremena.

Sjetila se svojih ljeta. — Minula je doba oživjela i iz tame gaja izlazili su poznati mili likovi; a ovdje taj vitki mladić, koji je iz kola vodi u gaj. Ide držeći ga ispod ruke, zaboravlja na ples i glazbu, te sluša samo njegove riječi. Časkom se vrati u spominjanje na sretne časove, dok ne dođe do toga posljednjega i najbolnijega. I to je također bilo u ovom gaju, na tim mjestima, gdje je posljednji put s njim stajala, gdje se s njom rastajao za uvijek. Žrtvovao se za roditelje, ali je žrtvovao nju i sebe.

* * *

To staro grbavo stablo u dubini gaja nije ni pomislilo, da bi danas bilo moglo koga k sebi privući. Ali se ipak tako dogodilo.

Lenka ostavivši bučno društvo, ogledavala se za gospodičnom Elis, o kojoj joj je ukratko bio rekao Vavržena, pošto je u gaju pozdravio gospođu aktuarku. Tako je nehotice ušla čak u sjenatu samoću i stala kod staroga grbavoga stabla, gdje joj se svidjelo. Već davno nije bila u šumi, koju je tako voljela. Svoju je mladost provela u kraju bogatom šumama, u kojima je i sama u bujnom veselju trčala ili se sa stricom šetala.

I sada su joj iza dugoga časa opet šumjele sjenate grane nad glavom, iznova osjetila fini, ugodni dah gaja. Nije se žurila napolje. Osim toga je

njezino izvježbano oko ugledalo nešto, što ju je tek sputalo. Nešto povrh zemlje dizala se iz staroga, mahovinom obraslog stabla jaka grana, a u kutiću, što ga je tvorila sa stablom, bilo je kao prilijepljeno ptičje gnijezdo.

U taj je čas i filozof Vavržena našao samoću, bolje ono, što je tražio u samoći.

Izašavši iz guštare opazio je Lenku u svjetlomodrom odijelu, kako pozorno gleda u vis na staro stablo. Postavila se na šiljke i gleda gleda. —

Kako je vitka, svježa, kako joj samo to živo rumenilo pristoji!

Tiho se približavala k drvetu — uto se naglo ustavila i ogledala. Crvenilo njezina lica potamni — ali odmah zaprijeti prstićem Vavrženi. Prikrao se, stao pokraj Lenke, te se ti mladi ljudi zagledaše u ptičje gnijezdo.

„Vidite li?“ šaptala je Lenka,

„Ne vidim.“

„Ovamo gledajte, vidite li kljun, glavicu i te crne oči?“

„Da, da, već vidim —“ i gledao nepomično u pticu, kojoj je preko gnijezda virila glavica. Tako su neko vrijeme stajali tijesno jedan pokraj drugoga. Vavržena je osjećao, kako mu se razigrala krv i kako mu udara u lice. U toj su tišini okolo njih kucala naglo dva srca, tek što nije bilo čuti njihov ushićen glas.

Filozof okrene glavu od gnijezda. Njegov se pogled susretne s Lenkičinim pogledom, a kada se zagledao u te svijetle, ovlažene oči, bilo mu je, kao da ga je uhvatila vrtoglavica.

Pogled, lice, svježa njezina usta, sve se na nj smiješilo, sjajući tihim, vrućim blaženstvom.

„Pođite, da je ne preplašimo!“ zašaptala je kao u snu.

Posluša. Izađoše opet pred drvo; za ruke se vodiše kao djeca.

Mučke su prolazili travnom stazicom između grmlja i drveća. Sunčani sjaj i ljupka sjena ugodno se mijenjali; sa strane su opet ovamo dolijetali mukli zvukovi vesele glazbe.

Nenadano je Lenka izvukla svoju ruku iz filozofove desnice i zagledala se naprijed u nekakvu ženu u staromodnu, veliku šeširu, plaštu i dugim rukavicama, koja je pred njim stajala.

„Ah, gospodično Elis!„ Zvao je Vavržena.

Za časak su bili dobri znanci. Nedaleko od mjesta, gdje su stajali, bila je ispod stare bukve prosta klupa, kamo su sjeli.

Elis se s Lenkom brzo složila. Ova dobra stara gospodična saopćila je mladoj djevojci, kako je već davno željela s njome govoriti, da već nikuda ne zalazi, ali danas da je pošla tako daleko na put, jer se htjela s njome sastati, čemu je poglavito uzrokom onaj almanak, koji je našla kod gospodina Vavržene.

„One stihove je pisao gospodin župnik?“ i zatvorila je oči.

„Da, stric ih je pisao.“

Nastade šutnja.

Uto je zasvirala glazba. Vavržena se lecnuo i prisluškivao.

„Ah, četvorka! a ja je imam plesati s djevicom Lottom!“

„To i morate, ali se požurite!“ opominjala Elis.

„Kako nerado! Hoćete li ovdje počekati, da vas tu opet mogu naći?“

„Ako će htjeti djevica Lenka —“

„Rado —“ i nasmiješila se mladome filozofu, koji naklonivši se brzo nestade za grmljem.

„I ja sam vas također poznavala“, počela je za časak Lenka nešto stidljivo

„Već otprije, kod strica?“ pitala je Elis.

„Da, imao je od vas vezenu sliku, — je l' istina?“

„Vjeru, nadu i ljubav, da,“ odgovorila je Elis i uzdahnula.

„Da, i tu je neobično cijenio. Na njoj sam u kutiću našla vaše ime i datum — mislila sam, da će biti nekakva draga uspomena, a zatim — našla sam vaš list u češkoj knjizi „Slávy dcera.“

Sadašnjosti nestalo. Elis i Lenka zađoše u prošlost, k izvoru najmilijih uspomena, a misao se obih — osobito Elisina — njima osvježila i uzbudila.

Lenka je morala pripovijedati o svom dobrom stricu i stara je gospodična slušala cijelom dušom.

Glavu je oborila, ruke na krilu sklopila. Često je uzdahnula i zagledala se u svježe lice djevojčino, dok joj se nije otvorilo srce, i iz njega iznesla slatku i bolnu tajnu, koju je tolike godine pred svima sakrivala. I čim je počela pripovijedati i njoj se povjeravati, olakšalo joj se u duši, te je govorila povjerljivo, iskreno; pričala je djevojci, koja je također ljubila onoga nada sve, koji je i njoj bio najdražim.

Stric, župnik Juraj,* bio je iz Litomyšli i daleki rođak gospodične Elis, koju je kao student na filozofiji zaljubio Mlado ga je djevojče već davno voljelo. Tako su se milovali za kratko vrijeme najsrdačnijom, ali tajnom ljubavi.

„Ali je njegova mati, vaša baka, bila vrlo pobožna, i zagovorila svoga sina, dok je bio još djetetom, svećeničkom staležu,“ nastavila je gospodična Elis, kada su već familiaria bila ispričana, prekidajući više puta svoje pripovijedanje.

„Kada je bio na fizici, izjavio je, da nema volje postati svećenikom. Ali ga je tada njegova mati molila, plakala i kada je kod svoga ostao, radi toga se tako ražalostila, da je teško oboljela. Patila se time, što nije održala učinjeno obećanje. I stari je otac sina nagovarao, molio, moljakao, što više pao pred sinom na koljena — i tako. — Iza praznika je imao otići u seminar. Prije odlaska

* Češki: Jirží.

me je molio, da mu dopustim, da smije sa mnom razgovarati. Ovdje smo se sastali, u ovom gaju nedaleko odavle — i tu — rastali se za vazda."

Gospodična je Elis uzbuđena umukla. Blage, jasnomodre oči njezine se zamutiše.

„I više ga nijeste nikada vidjeli?" pitala je sažalno Lenka tihim glasom.

„O, da. Vaša je baka ozdravila. O sv Janu Nepomuckom pošla je s djedom posjetiti Jurja u Pragu. I mene pozvaše. Htjela sam se ugnuti tome susretu a opet sam željela — ali nijesam mogla odreći; naši su me silili. I tako sam pošla. Kada sam došla u Prag. bilo je tamo toliko ljudi, da sam bila rastavljena od vašega djeda u toj gužvi i buci. Išla sam samo tako na sreću tim bučnim ulicama. Tu sam susrela staroga gospodina u visokim svijetlim cipelama; izgledao je kao naš gospodin dekan. Bio je također svećenikom. Pristupila sam k njemu, poljubila mu ruku i umolila ga, neka bi mi kazao, gdje je seminar. Mislila sam, da ću se tamo sastati sa svima. On se nasmiješio dobrodušno; „Imadete li tamo bracu?" — pitao me, i ja - bog znade, kako mi je bilo. Poveo me sve do velike, crne zgrade; „pođite tim vratima, zatim preko dvorišta na lijevo, a iza drugoga je seminar. Tamo pitajte vratara." Zahvalila sam mu i pošla. Bilo je kasno poslije podne. Između tih tamnih zgrada bilo je već sumračje, a nije bilo tamo gotovo ni čovjeka. Pođem na posljednje dvorište, a tu je išao prema

meni nekakav mladi svećenik takova stasa, kao Juraj. Kada sam vidjela njegovu crnu kleriku ubolo me u srce.

„Takvu dakle nosi! pomislila sam, a suze mi udariše na oči. Bože, bože! Nikada ne ću zaboraviti — došao je bliže — koljena su mi se tresla. — On je to bio, Juraj! Ali kako promijenjen, blijed i mršav. Kada sam ga takova vidjela, iz žalosti sam se rasplakala i zaboravila, gdje sam. Uhvatila sam ga za ruku, kao da bi mi htio pobjeći. On je stajao nada mnom, tješio me, ubogi, a glas mu se tresao, dok nijesu došli njegovi roditelji. Dobro, da je već bio mrak — oni opet veseli radi sina klerika nijesu ni opazili, kako sam bila zaplakana. Dva smo dana ostali u Pragu, a on nas je svuda vodio. Ali ja nijesam ništa vidjela, ja nijesam mogla kod kuće ništa pripovijedati."

I tu je gospodična Elis opet prekinula.

Ljupki vjetrić, duvajući grmljem i drvećem, nosio je čak ovamo zvukove vesele četvorke.

„Dolazio je na praznike," počela je opet za časak Elis, „ali ja nijesam s njim gotovo nikada govorila. Uklanjala sam mu se samo radi njega, ali mi je bilo vrlo teško. A nitko nije ništa znao, nitko ni slutio. Prije ređenja pisao mi je list i poslao listić za spomenar. To mi je pismo najviše i pomoglo, da sam u knjižici prepoznala njegov rukopis. Zatim je imao slavne primicije ovdje u dekanskoj crkvi. Ja sam također tamo bila, da ne

bude čudno, zašto ne ću ići — ali kada je u ornatu stupio k oltaru, prijetila mi je nesvjestica i ja sam morala napolje iz crkve. Nakon toga sam bila bolesna. Kako bih rado bila umrla!"

Časak je bilo tiho. Nijedna od njih nije mogla progovoriti ni riječcu. Staroj je gospodični bilo bolno i slobodno; olakšala je sebi srce, jer se povjerila duši dobroj i osjetljivoj.

„To je prošlo; ja sam već preboljela," počela je opet za časak, a na usnama joj se pojavi elegički smješak. „A vama se to, mila Lenko, ne će dogoditi!" dodala. Djevojče je pitajući pogleda, zatim otvori oči, kada opazi Vavrženu, kako se brzim korakom približava.

„Taj ne će biti svećenikom!" prišapnula je Elis, sagnuvši se k svojoj mladoj susjedi.

„Aj, zar je već četvorka svršila? Što je to, gospodine Vavrženo? Ta još sviraju!"

„O, nesreća, gospodično Elis! Hitio sam odavle kao jelen, da još u vrijeme stignem. A i bio bih, kada mi ne bi došla na put ta nesrećna Rollerka. Ta znadete, zaustavi me na svoj način, zavede u razgovor, ja sam joj se oteo, ispričao i trčim u dvoranu. Kada sam onamo došao, bilo je već kasno. Već se plesalo, a Lotty je nedaleko sjedila s gospođom aktuarkom.

„O, Gospode — gospodine Vavrženo!" kliknula je gospodična Elis.

„To će biti bure!" uzdahne Lenka.

„I bila je već. Pošao sam k njima i ispričavao se. Lottynka sjedi mrka, na mene se nije ni ogledala, a gospođa me aktuarova oštro odbila —"

„To vjerujem. Nastojte to po popraviti, inače bi vam to moglo škoditi!" opominjala je Elis.

„Ja sam vas ustavila!" i Lenka je gledala zabrinuto mladoga filozofa, koji je odlučno mahnuo rukom i smješkajući se rekao:

„Već se dogodilo! Ne bojte se ničesa. Ako dopustite, ostat ću kod vas; tako je tu lijepo —"

„Bojim se za Fricka, gospodine Vavrženo."

„Predao sam ga pouzdanom studentu."

„Da li će se ipak teta na vas uistinu ljutiti?"

„Mogla bi vam radi toga otkazati!" uzdahnula je Elis.

Na te riječi pogledali su na sebe Lenka i mladić, te je obadvjema došla na pamet jednaka misao, koja ih je uprepastila.

Ne bi se više mogli svakoga dana vidjeti.

Ali Vavržena došavši k sebi zaniječe glavom. To se ne će dogoditi!

U taj je tren zašuštilo nedaleko grmlje.

„Opet! Nad nama kruži u blizini jastreb!" primijetio je, i svi su pogledali na tu stranu, gdje se nedaleko pojavila oniska, već starija gospođa. Nije bila mršava, ni debela; na njezinu su se namreškanu licu najviše isticale oči, koje su probadale, pazeći i razgledavajući sve bistro i brzo.

Na lijevoj ruci visjela joj je neizbježiva kesica za klupko, igle za pletenje i čarapa.

Trenutak je gledala na skupinu pod stablom i čudno se nasmiješila.

„Ah, ah, gospodine filozofe, zar je već četvorka svršila?“ progovorila je njemački. Zato smo se tako žurili? Ah — gospodično Elis — dobar dan!“

Premjerivši sve oštrim pogledom, pozdravila je ironički i ne čekajući odgovor, pošla dalje.

Vavržena je naglo ustao, ali ga je Elis uhvatila za ruku, a Lenka, koja je prije toga oborila oko pred otrovnim pogledom gospođe Roller, moleći je pogledala k rasrđenom mladiću.

„Zaslužila bi, da bih joj oštro odgovorio, toj brbljavici! Misli, da je još uvijek načelnikovica, da može i nadalje tako starješovati i zapovijedati, kako je to bilo za vrijeme pokojnoga muža!“

„Ali vi je poznajete, gospodine Vavrženo, osvetit će vam se —“ mirila ga Elis.

„Ta to znadem! Svuda obilazi i sabire brbljarije! A vi je također poznajete, tu pomjemčenu Češkinju, o kojoj ste mi pripovijedali, da je i pokojnoj gospođi Rettig mnogo zla učinila.“

„Ali tu je djevica Lenka —“ upala mu je u riječ gospodična Elis.

„Ah da, k aktuarovoj gospođi također dolazi“ dodao je mirnije student. Sjetio se, da će to dobro djevojče opet trpjeti.

„Dolazi i poznajem tako je po govoru. Ali neka

dođe i tuži. Ja ću već to podnesti“ i Lenka se nasmiješila; „ali ne znam, kako ćete vi!“ Pogled, koji je upiljila u Vavrženu, kazao je ostalo. „Ali sada moram ići —“

„Mi ćemo vas ispratiti,“ i Elis ustade.

Vavržena, kao da se slučajem okrenuo, gledao je na staro stablo. Naglo je kliknuo;

„Gledajte, djevice Lenko, ta je ptica sada izletjela.“

„Prije sam pomislila, ako dođe oluja ili bura, da bi to njezino gnjezdašce lako mogli srušiti.“

„Čekat ćemo i ja ću vam za koji dan kazati, što je na tom krasnom mjestancu novo.“

„O, to ćete imati sa mnom posla. Preko toga „Mostića,“ koji ste mi posudili, također nemogu. Mnogo toga nijesam razumjela, teško je biti filozofkinjom.“

„Rado ću vam pružiti ruku pomoćnicu. Ali danas sam donesao —“

“Danas ćete mi posuditi, kao što ste kazali — dakle nijeste zaboravili —“

Vavržena je izvadio malu tanku knjižicu iz džepa na prsima.

„To pogledajte, a ja ću međutim dovesti Fricka“ i brzo je otišao.

Djevojče je radoznalo pogledalo prvu stranu.

Byl pozdní večer — první máj —
večerní máj — byl lásky čas* —

stajalo je u prvim recima.

---

* Bje kasna večer – prvi maj – večerni maj – čas ljubavi. –

VI.

Nedošínski je gaj zvučao glazbom, pjevanjem, smijehom, veselim govorom i krikom i krikom. Najviše se ljudi sakupilo kod plesališta i u donjem dijelu kod gostione. Ali i po svim stazama, i udaljenim, bilo je vidjeti šetaoce, ponajviše mlade. U tihu skrovištu duboko u gaju koracao je polagano, kako se filozofu pristoji, Špína, posve zamišljen. Na sebi je imao crni frak pokójnoga strica, što ga je za današnji dan tako čistio i pripravljao; na filozofskoj je glavi stršio dosta pristojni kastor.* Mladi se muž borio sa svojom neodlučnosti i bojažljivosti. Prije toga je vidio Márinku u kolu krasnu, sjajnu, i oganj njegova srca razbuktio se žarkim plamenom.

On je također htio uživati tu razkoš, da bi je smio kod plesa k sebi privinuti — ali jer je bio tako nesiguran plesač, nije se mogao odlučiti — dok nije najednom nestala iz kola i uzalud se za njom ogledao. Sada je, tražeći je, sebi utvarao, da će je ipak povesti, stojalo to što mu drago ! Premišljao je, kako će je nagovoriti, kako za ples zamoliti, naklanjao se, pokušavao praviti komplimente — uto se uspravio, kao da mu je iskra proletjela tijelom.

Za grmljem se začuli pritajeni glasovi. Prišluškivao je.

---

* visoki šešir

„Dobio sam kiticu takovu, kao onu na stubama, zar ne?"

„Tu ímadete kiticu —"

„A tu —

Više nije slušao; ali je vidio, sam neviđen, kako se Frybort sagiba k Márinki i cjeliva je.

A ona se ne brani, ne viče !

Sretni zaljubljenici pođoše dalje u šaptanju i ljubljenju. Špína je stajao kao okamenjen i uporno gledao na mjesto, gdje je taj laskavac tako smiono cjelivao to djevojče svježe kao jagoda. Probudivši se iz ukočenosti odšuljao se odavle, držeći glavu još niže sagnutu, više zamračenu, nego li bi filozofu dolikovalo i pristojalo.

* * *

Gospođa Roller, udova iza bivšega načelnika, stroža i silnija, nego li sam „birgermajster", držala je, da je i sada još moć u njezinoj ruci, zato i nije pustila svoj cenzorski ured. Ništa nije ostalo zatajeno pred njezinim bistrim pogledom, sve je stizavala svojom oštrom i zlom kritikom. Prešavši gaj zaustavila se kod gospođe aktuarove, s kojom je odmah započela važan razgovor.

Lottynka je plesala ne stojeći baš ni tren. Ipak je bila nezadovoljna. Prevarila se u svom očekivanju. Vavržena je, taj lijepi, energični student, pobudio u njoj sklonost, o kojoj je mislila, da je ljubav. Bila mu je sklona, a laskalo joj uvijek oso-

bito pozorno ponašao. A inače se mladi filozof vladao ravnodušno, što više nepažljivo prema damama. B lo bi joj tako laskalo, kada bi se bila mogla pohvaliti. da se taj hladni mladić pred njom ponizio i molio je za ljubav. A na to se baš danas tješila. Za današnje se proslave imala njezina želja ispuniti i zato je nije mogla dočekati.

A kako je bila prevarena!

Vavržena je doduše pozdravio, ali je za kratko vrijeme otišao i nije se vratio, kao da je ni nema ovdje. A što nečuveno!

K četvorci nije ni došao pravovremeno, premda ju je trebao s njome plesati. To već nije bio slučaj, to je bilo namjerno postupano! Bila je duboko uvrijeđena.

Njezina je sklonost k Vavrženi nestala, a zavladalo povrijeđeno samoljublje.

Za nj se neće više brinuti, za toga ponosnoga filozofa! Neka osjeti.

Ali je ipak još uvijek čekala, da će moljakati — ali se on samo ispričao, otišao, a nije se više vratio. Možda ga to boli, možda se ne usuđuje —

Iz dvorane je išla k majci sva od plesa ugrijana. Upravo je odlazila od gospođe aktuarove Rollerka.

„Pođi, Lotty, komm, komm, mein liebes Kind! Bedenke nur! Die Leny!"

„Što se dogodilo?"

Saznala je, što je gospođa načelnikovica majci pričala. Lotty se od gnjeva zacrvenila, nakrivila ponosno svoja lijepa usta i prezirno se nasmijala.

„Ah, tu je —" klikne naglo gospođa Robinek opazivši Lenku, gdje se približuje.

„Gratuliram, gratuliram!" oslovila je smiješeći se Lotty svoju rođakinju.

„Gle, tiha voda!" dodala je mati, a zloban je pogled stigao Lenku, koja je ovdje mirno ne odgovarajući stajala, kao da je na sve bila pripravljena.

Očekivala je smijeh, buru, sve neprijateljsko: mnogo je već podnesla u kući stričevoj, pak se nije bojala ni budućega. Što više u sebi je klicala — ta ona je zapravo pobijedila; neka se dogodi što mu drago — nije više sama, napuštena. Toliko joj je toploga svijetlilo svjetla, da se nije prepala bešćutnoga, ledenoga smiješka.

*
* *

To su bili majales!

Dan se naginjao k zapadu. Posljednje su zrake sjajile gajem, od tratine po stablima sve do sjenatih krošnja. Veselica još nije prestala. Glazba je malome bez prekida svirala, smijeh i šala nijesu oslabili, pjevanje razigranih studenata zvučilo je veselije i bučnije.

Dolje u gaju bilo je skup studenata. Nekoji od njih sjedjeli su na grubo istesanim klupama, drugi

u travi pod drvećem, a svaki je od njih često i temeljito nagibao vrč na usta. Pjevali su, smijali se i šalili. Samo je Špína među njima bio šutljiv. Sjedio je na kraju klupe, podupirajući sljepočice na laktove. Kastorski šešir sjedio mu je na šiji, dugi su skutovi, poput krila lastavičjih visjeli mlitavo, kao slomljeno krilo preko klupe.

„Ti si nekako zdvojan, Špíno! Što ti je?“ pitao ga jedan student.

„Ostavi me!“ odgovorio je zlovoljno visoki filozof i uhvativši vrč pio je dugim gutljajem.

„Gdje je Zelenka? Toga ovdje još nijesam vidio!“ pitao je opet prvi. A drugi mu je mjesto Špíne odgovorio :

„Ta znaš, da ga ovdje nema, taj buba kod kuće — baba. Boji se preslušavanja, previše je oprezan —“

„Jastreb! Jastreb!“ zaviknuo je naglo drugi i pokazivao vrčem na Rollerku, koja je držeći na lijevoj ruci kesicu nedaleko prolazila, da uhodi.

Svi su se počeli smijati.

„Vivat commissarius!“

„Vivat doctissima!“

„Vivat Xantippe!“

Studenti su napijali „gospođi komisarovoj, veleučenoj —“ jer je gospođa Roller dolazila svake godine na javni filozofski ispit, gdje je s autorom u ruci sjedjela pokraj učene gospode prisjednika i pozvanika.

Razumije se, da su ispitivani imali odatle malo veselja, jer se Rollerka nije držala staroga pravila, da se ono, što se u školi skuha, tamo i pojede. Kratko vrijeme iza ispita znale su i babe prodavačice pod trijemnicima, koji je od filozofa propao.

Čini se, da je gospođa načelnikovica razabrala, komu su namijenjene te burne zdravice.

Stala je nedaleko i gledala na bučne i razigrane studente svojim oštrim pogledom.

„Vivat Horatius Flaccus!“ kliknuo je naglo jedan od njih, a drugi je dodao silnim glasom:

„Ali onaj s nogama gore!“

Bučni, obijesni smijeh bio je odgovorom, a vrčevi su iznova zazvečali.

Rollerku kao da je sršen ubo. Okrenuvši se, brzo je odmaglila odavle.

To ju je ime rimskoga pjesnika istjeralo. Onomadne joj je dao pater German, kada je opet prisustvovala ispitima, autora kao i svim gostima. Kod nje je ipak načinio iznimku, da je knjigu okrenuo i tako je gospođa načelnikovica kod cijeloga ispita imala pred sobom pjesnika Horacija „s nogama gore.“

To je bilo studentima nemalom zadovoljštinom. A sada ih je ta zgoda ponovno razveselila. Samo je Špína bio zamišljen, ali je ipak pio.

I što je više pio, to mu je dublje na šiju padao kastor, to mu je više nestajala s lica zlovolja, a u njegovim se očima zrcalila duboka elegija.

Srce mu je mekšalo; katkada se okrenuo k svom susjedu, zemljaku.

„Špína, ti mi želiš nešto reći — „nagovarao ga je zemljak, dok su drugovi pjevali, smijali se i šalili.

„Rekao bih ti —" odgovorio je stisnutim glasom Špína.

„No, povjeri mi —"

„Ali ne ovdje —"

„Ajde na stranu —"

Špina ustavši pođe klimavim korakom za svojim zemljakom, dok ne stadoše nedaleko pod starim hrastom. Drugovi su gledali za njima. Zemljak Špínin im namigne i oni se sporazumješe.

„Previše—"

„No reci, što je, ti si nešto žalostan."

„Znaš — znaš —" govorio je je rastrgano Špína. „Ali ti ćeš me ismijati. Svi su me napustili, nemam nikoga — sam — „tu mu se glas prekine — grlo stegne i on zaplače.

„Vidiš — nikoga — sirota sam — znaš," a dugi je taj filozof plakao kao ostavljeno dijete.

Zemljak ga je nagovarao, neka prestane plakati i njemu se povjeri.

„Lako se kaže — tebi — ali znaš — ja sâm i sâm ubogi sirotan —"

Kolega se nasmiješi.

„Neprestano melješ isto — takav veliki sirotan' kao što si ti! Ostavi to i povjeri mi što hoćeš —"

„Ta znao sam to, da ćeš me ismijati! Svatko — mi se ruga — što je —" a jecaj mu opet prekine govor. Srušivši se na zarasli korijen staroga drveta naslonio je glavu, koja se tresla od plača, na dlanove.

Zemljak je još časak nad njime stajao i nagovarao ga, ali videći. da je izgubio povjerenje, otišao je k veselim drugovima, koji su se oko njega sakupili i pitali ga, što se dogodilo Špíni.

„Znadem toliko, koliko i vi. Pio je iz desperacije, a čim je malo pripit, rasplače se i ne vjeruje nikome"

„Utjelovljena elegija!"

„Ali mi — gaudeamus!

„Gaudeamus!" kliknuše svi, a vrčevi su samo zaropotali i zazvučali.

* * *

Sunce je zašlo za gajem; stiska izletnika je popustila i na cestama, što vode u Litomyšl, bila je opet živo.

To su bile većinom gradske obitelji, koje su ovuda pošle, da stignu još prije noći kući. Mladi pak, osobito studenti, ne htjedoše dugo iz toga sjenovitoga svoda gajeva, gdje su se tako izvrsno zabavljali.

Glazba je još svirala, a s različitih mjesta oglašivale se vesele studentske pjesme.

Gospodična Elis bi također već bila otišla; ali je djevica Márinka, Frybort i Vavržena toliko moliše, da im nije mogla odbiti. Sjela je na stranu, čekajući i premišljavajući.

S Lenkom nije više mogla govoriti.

Iza one nemile zgode kod četvorke došao je Vavržena opet ka gospođici Lottynki i njezinoj gospođi materi, ali se kod obih badava trudio,

Kada ne bi bilo Rollerke, prošlo bi doista to pretjeravanje zle volje, ali kada je gospođa aktuarova, čula, kako je ovaj njihov instruktor, kojega je bila sveta dužnost, da se za njih osobito brine i da bude prema njima pažljiv, sjedio s tom tvrdoglavom Lenkom, kako joj je govorila, malome sâm i snjom se zabavljao, te je tako pred njima odlikokovao, nije mu mogla oprostiti i samo tako pregledati grubu povredu pristojnosti i galantnosti, kako je držala. Njezina je Lotty, ta najljepša i najbogatija, morala uzmaći pred takovim seoskim djevojčetom! Vavržena je duboko pao u očima gospođe Roubínek. Očekivala je od njega nešto drugo, bolji ukus i izbor!

Lotynka je još ipak išla s njim u kolo, kada je zatim molio za ples, ali je malo govorila i odbijala vrlo kratko filozofa, koji je s njome kušao zavesti razgovor.

Tada je naglo zašutio. I to ju je ljutilo. Htjela ga je kazniti, željela je, da bi je molio i nagovarao, ali je taj ponosni student sada šutio, kao da je gnjevan i uvrijeđen.

Inače je gospođa Roubínek išla kući s povorkom uveče, danas se spremala na povratak, jedva što je sunce zalazilo za gaj. Vavržena se, da vrši svoju dužnost, ponudi, da će ih ispratiti, naročito, da će Fricka povesti kući. Iza toga se još htio vratiti u gaj.

„Fricka će voditi Lenka; a uostalom, gospodine instruktore, mi njih ne ćemo smetati u zabavi," odbila ga gospođa.

Naklonio se, a posljednji je njegov pogled zapeo na licu Lenkinu. Bila je mirna, jasna kao i proljetni kraj naokolo, a iz očiju mu zablistalo svjetlo sreće, povjerenja i odlučnosti.

Sumrak se raširio po nedošínskom gaju.

Strjeljačka je kapela otišla iz plesne dvorane dolje u gaj k restauraciji. Pjevanje, klicanje i smijeh ni sada nijesu prestali, a veselo kao i popodne redali se filozofi u red, da nastupe povratak.

Njihov bučni i veseli puk nije dakako bio tako brojan kao prije, jer je mnogi napustio redove, da vrši svoju vitešku dužnost podupirući svojom rukom milu djevojčicu na putu u Litomyšl.

U posljednjem je redu koracao klimavim korakom Špína uz svoga zemljaka, koji ga je uzeo pod svoju odbranu. Dugi se sirotan već isplakao ali se nije posve riješio svoje žalosti i – opice.

Malo udaljeno za studentskom legijom, veselo, tpjevajući išlo je mnoštvo vjernih gradskih izletnika, među njima gospodična Elis, koju je vodio Vavržena i Márinka, koju je povjerila brizi i ljubavi gospodine Fryborta.

Kasno uveče oglasila se gradom muzika posljednji puta. Koračnica svršila, izletnici se razilazili. Bilo je već i vrijeme, jer su nebo pokrili oblaci i spremala se kiša, kada su se približavali k mjestu.

Kada se gospodična Elis vratila kući sa svojim filozofima, predavši prije toga gospođi gazdarici sebi povjerenu i svu blaženu djevicu Márinku, sjedio je Zelenka kod stola i marljivo učio.

„Ali, gospodine Zelenko, to ste sebi ipak mogli priuštiti, da ne budete od onih —" smete ga hraniteljica, zadovoljna s današnjom slavom.

„Nemam vremena, gospodično Elis. Kada jednom nečim budem, priuštit ću sebi" — odgovorio je mršavi student.

„Kruhoborče! Zatim ćeš baciti opet knjige i do smrti ne ćeš ni jednu pogledati" mislio je Frybort, koji je stavljao kiticu ljubica u čašicu svježe vode.

Iza toga su Frybort i Vavržena još dugo sjedjeli u sobi s gospodičnom, razgovarajući o današnjem danu.

Svi su bili zadovoljni. Samo je brižna Elis za razgovora nabacila nekoliko sjena; što će biti u

kolegiju i što kod aktuara. Ali mladići se nijesu bojali.

Špína je pao u duboki san i zaboravio na to, da je siroče i da je u gaju vidio nešto grozno.

Nastala je majska noć.

U svojoj je komorici sjedjela kod maloga stolića na po svučena Lenka pri svijeći, koja je bacala svoje svjetlo na malu otvorenu knjižicu. U kući je vladao duboki mir, svi su već spavali. Mlada je djevojka upirući slobodno ruke na stolić, gledala sanjarski pred sebe. I opet se za časak sagnula i čitala:

Je pozdní večer, první máj —
večerní máj — je lásky čas.
Zve k lásky hrám hrdliččin hlas —

Iznova se trgla. Napolju je zašumjelo. Pristupila je k prozoru, pogledala van i ugasivši svjetlo otvorila. Bilo je toplo, ugodno; s tamnoga neba spustio se prvi majski dažd i milo šumio po cvatućim krošnjama drveća pred prozorom.

I kako se sve cvijeće i drveće oporavilo tom tihom vlagom, olakšalo je i njoj u duši. Sagnula se napolje, prisluškivala dirljivom šaptanju i šumjenju. Zaboravila je na svoj neslobodni položaj i svoju odvisnost — njezina se duša u slatkom snu prepustila prvoj, sretnoj ljubavi.

Bilo joj je ugodnije. Sjećala se krasnoga tek prošloga sata. Stajala je u tamnom gaju kod sta-

*) Glas grlice na igre zove.

roga nagnutoga hrasta. A što sada radi ona ptičica, taj svjedok sretnoga časa?

Sjeća li se i ona njega? —

U to je vrijeme Màrinka već slatko spavala. Nije čula kišu, koja je bubnjala na staklu njezine sobice. Opet je bila u gaju, gdje je plaćala Frybortu svoju izgubljenu okladu.

VII.

Nastao je novi dan, a s njim obični život. Na gimnazijskom je tornjiću zvonilo, studenti su dolazili u kolegij u potpunu broju kao inače. Omama od veselja, oduševljenje nestalo, a trijezno promišljanje zavladalo.

Profesor vjerouke i opet nije došao u kolegij. Sjetiše se na riječi staroga rektora, da profesor ne će dotle doći, dok ne dobije zadovoljštinu. Vijećali su, što da čine. Ali prije, nego li se dogovoriše, bili su nekoji pozvani k rektoru, a među njima Frybort i Vavržena.

Nastalo je ono, što je svatko očekivao i čega se gospodična Elis bojala — strogo preslušavanje za onu buru i majales. Te stvari nijesu ostale tajnima, svi su ih saznali. Cio grad Litomyšl bio je na strani filozofa i gdjekoja se djevojka prepala začuvši, da bi mnogi mogli biti kažnjeni i isključenjem.

Fryborta su ta preslušavanja počela mrziti, ali ne iz straha, već što je kod kuće neprestano čuo

jadikovati gospodičnu Elis, da se i jasno lice Márinke također zamračilo.

Vavržena je bio miran kao inače, te je htio izbiti iz glave brižnoj gazdarici; ali kada mu nije uspjelo, zašuti. Zelenka je poučavao, studovao, jeo za večeru hljeb i voćnu kašu kao inače. No na njegovu prerano uvelu licu zrcalilo se sada kao nekakvo tajno zadovoljstvo.

Špína kao da se za preslušavanje nije ništa ni brinuo. Sjedio je kod otvorene knjige, pušio i mrkim licem zamišljeno gledao preda se.

Gospodična Elis držeći, da se možda radi tih preslušavanja i kazne žalosti, pristupi k njemu i položivši nježno svoju ruku na njegovo rame, poče ga tješiti.

Ali prije nego li je dovršila, okrenuo se Špína i zahučio svojim dubokim basom:

„Kada bi to bar bilo! Htio bih, da bi me istjerali.“

Elis se zapanjila. Da bi netko iz njezina stana bio kažnjen isključenjem!

Kod nje je stanovalo četrdeset i sedam filozofa, svi su bili uvijek među prvima, već su velika gospoda — a sada! — Čast njezina stana bi bila okaljana!

Bojala se više nego li i sami studenti. Ta cio grad Litomyšl da je bio na njihovoj strani — ipak ne — Kada bi svi bili, ipak ne bi sigurno bila gospođa Roller i obitelj gospodina aktuara.

Odmah ujutro drugoga dana iza majske slave počela je gospođa Roubínek pričati svome mužu, koji je imao „obrsta", kako se lietos slavilo maja les; i počela je veoma opširno i ne baš istinito o tom govoriti, kako je njihov gospodin instruktor uvrijedio nju i osobito Lottynku, i kako se nepristojno ponašao.

Time je vrlo osjetljivo dirnula gospodina aktuara. Stupnjujući došla je u svom referatu onamo, kamo se Lenka sama šetala po gaju, kako se zabavljala s instruktorom.

Aktuar je danas već nekoliko puta otkrenuo glavu od kralja Herodesa i bio bi počeo službeno preslušavanje, kada ne bi bio došao sat za polazak u pisarnu.

Kada je pak o podne došao kući i svršio objed, počela je gospođa Roubínek iznova pozivajući se na svjedočanstvo gospođe načelnikovice Rollerice. Lenka je bila u kuhinji. Ipak je dobro slutila, da se u sobi o njoj raspravlja. Gospodin je stric za objeda nekoliko puta svratio na nju svoj poput leda hladni pogled, a ona ga je razumjela.

Nije se bojala, na sve je bila spremna, no ipak se uplašila, kada je pomislila na Vavrženu.

Taj je poslije podne došao u obični sat poučavati Fricka. Gospođa ga je aktuarova hladno primila, Lotty kao da ga nije ni vidjela. Uzalud se ogledavao za Lenkom. Teta joj je sigurno dala

takav posao, da ne bi mogla doći u sobu. Kada je pak odlazio, sastao je na hodniku Rollerku.

Veselo ju je i vrlo slatko dočekala gospođa aktuarova i zadržavala tu milu posjetu tako dugo, dok nije došao kući iz kancelarije aktuar.

Sve je pošlo po zlu!

Što je čuo od svoje žene, to je potvrdila i dovršila gospođa načelnikovica, koja je među ostalim dodala, da se Lenka druži s onom gospodičnom Elis, koja je takva patriotkinja, da bi htjela sve preokrenuti: u dokaz toga navela je, da je Elis bila vrlo dobrom prijateljicom pokojne gospođe Rettig, koja je htjela cijeli grad Litomyšl pretvoriti u češki.

Kada je zatim otišla Rollerka, nije aktuar svukao svoj službeni kaput, već je pošao ravno u sobicu Lenkinu.

Njegova je nećakinja sjedjela tamo nedaleko prozora šijući, kako joj je teta bila naložila.

Djevojče je bilo iznenađeno, jer ovamo stric nije nikada dolazio. Stao je u sredini i upiljio oči u Lenku. Ozbiljno, strogo kao u kancelariji, počeo je gospodin aktuar. Pitao je glede jučerašnjega dana, glede Vavržene i gospodične Elis.

Lenka je odgovarala sigurno i istinito, ne tajeći, da je s njima govorila. Stric je već ušutio i činilo se, da je preslušavanje svršilo; tada je upr'o svoj pogled na stolić.

„Što to imaš pod švelom?"

Lenka se prepala i šutjela.

„Daj to ovamo!“

Drugo joj ništa nije ni preostalo.

Roubínek je uzeo malu knjižicu, koju mu je Lenka podala i površno je pogledao. Upoznavši, da je pisana češkim jezikom, upita je, od koga je ima.

„Moja je“ — nehotice je lagala Lenka, htijući štedjeti Vavrženu.

„Ah, dakle ti primaš darove?„ i stric pokaže na nutarnju stranu korica, gdje je bio potpisan instruktor njegova sinčića. Djevica se zarumenila i šutjela.

Već je bilo prekasno popraviti pogrješku. Ne progovorivši više niti riječi, ode aktuar ozbiljnim korakom noseći sa sobom zaplijenjenu knjižicu.

Uveče je dao Roubínek mimo svoj običaj rasvijetliti svijeću i sjednuvši k stolu u svom cvijetnom „obrstu“, otvorio corpus delicti i stao čitati,

Ubogi Mácha!

Već prije toga je nerazborita kritika osudila njegov „Máj“, a sada ga je ponovno osuđivao aktuar Roubínek.

Kada bi Vavržena ili Frybort vidio to hladno, ravnodušno lice nagnuto na te vruće stihove, bio bi udario u smijeh.

Žena i kći već legoše, u kući vladaše tišina Roubínek držeći u koštunavoj desnici knjižicu, čitaše i čitaše — vidljivo s velikim naporom. Češkim.

knjigama nije bio navikao i osim toga je ta bila u „rimama“, kako je gospodin aktuar govorio.

Mácha je sa svojim prekrasnim stihovima vrlo malo na nj djelovao. Činovnikovo se lice nije promijenilo, a za kratko ga je vrijeme čitanje umaralo. Na tren je prestao, ali htijući ipak svoju dužnost zadovoljiti i knjižicu, kako se pristoji istražiti, čitao je iznova i to već polušaptanjem. Za časak su se njegova usta prestala gibati, no oči su njegove još uvijek prelazile stihove, zatim je okrenuo list, opet šaptao, umukao — Već gleda samo na jedno mjesto, oči se priklapaju, zatvaraju, sad se resica njegove noćne kapice potresla, i već mu pada umorna glava na prsa i blaženo klima.

Pročitao je puna dva pjevanja, a od trećega su mu ostali posljednji stihovi·

Je pozdní večer — druhy* máj —
večerní máj — je lásky čas,
hrdliččin zve ku lásce hlas·
Roubínče! Roubínče!

*
* *

Gospodin je aktuar, čini se, ustao s postelje na lijevu nogu. Bio je zlovoljan. Uzrokom su tome valjada bili zli sni, koji su ga gotovo cijelu noć mučili. Zatvor, lanci, redari mnogo veći i grozniji od Kmoníčka, vješala, kosturi — sve to mu se plelo

* Drugi.

u pobrkanu snu, iz kojega se probudio malone vas u znoju od groze i užasa.

A to sve ta knjižica, te „rime"!

Takove bezbožne knjige čita njegova gojenica, takove joj posuđuje instruktor njegova sina! Dobro je slutio, da je on takav rodoljub, novotar. Zlovoljan je otišao u ured.

Istoga dopodneva sastala se gospođa aktuarova s gospođom načelnikovicom. Rollerkom i dugo su zajedno razgovarale. Rollerka je pripovijedala, da je posjetila patera rektora i tamo je točno saznala, kako sve stoji.

I prije nego li je prošlo podne, bilo je opće mnijenje, da najgore stoje filozofi iz stana gospodične Elis, od kojih će bar dvojica biti isključena.

Tu je novost pripovijedala gospođa Roubínek svome mužu poslije objeda, kada mu je kod lule zlovolja nešto popustila.

Gospodična je Lotty sjedeći kod prozora na udobnoj stolici zlorado upiljila svoje oči u Lenku, koja je slagala stolnjak sa stola. Vidjela je kako se ova njezina suparnica trznula i problijedila, kako je prestrašena pogledala k teti.

„Taj će jednom zlo svršiti! Još tako mlad, a već pristaje uz novotarije i pravi revolucije protiv poglavara. Zaslužuje osobito strogu kaznu," ravnodušno je govorio Roubínek i pustio ozbiljno kolobar dima.

Činilo se, da se Lenka prije toga na tren zapanjila, ali sada je podignula glavu i naglo otišla U dno duše ju je uvrijedila ta bešćutnost i ograničenost.

„Ta će raditi!" mislila je Lotty, kada je otišla sestrična.

„Bit će još jogunastija! — Na, es wird sich zeigen!"

Gospođa je gospodarica kuće otišla od gospodične Elis, pošto joj je nehotice prouzročila veliku brigu. Márinkina je mati kazala, što je čula glede studenata, naročito glede Vavržene i Friborta.

Stara je mršava gospodična sjedjela nemirno očekivajući, da bi se tkogod od gospode studenata vratio kući.

Konačno je nešta zabučilo na stubama, a u sobu naglo stupi veseli Hanačanin.

„Ah, gospodine Fryborte, dobro, što ste konačno došli! Već sam nestrpljiva. Recite mi, što se zbiva? Otkuda dolazite?"

„S preslušavanja —"

„A je li istina, da — vas — da ćete morati odavde?"

Filozof se nasmiješi. „Tada će istjerati cijelu filozofiju. Svi za jednoga!"

„A što onda, ako se tako dogodi!"

Frybort se opet nasmiješi.

„A vi se još smijete? Ta sramota!"

„Nijesam ništa zla načinio. Branili smo stari običaj."

„Ali zbogom studij."

„Što trebam znati, da budem valjanim građaninom, to znadem; knjigožder i onako ne bih nikada bio!"

„A Márinka?"

„Márinka? Ona me voli i uzet će me, bio ja seljak u Hani ili gdjegod kakav odvjetnik!"

„Što vi, ali gospodin Vavržena! Što bi taj radio!"

„No oni će prije dobro razmisliti, nego li bi takova izvrsnoga studenta istjerali i upropastili. Uostalom će ga braniti pater German, a konac konca bit će: ex moribus prima, cetera eminenter!"

Gospodična držeći tolike godine filozofe, priučila se tim latinskim redovima na svjedodžbama i razumjela dobro, što je Frybort rekao.

„Kada bi gospod bog to dao! Jesu li preslušanja svršila?"

„Da, sutra će već valjada biti proglašena presuda."

„A gdje je gospodin Vavržena?"

„Pošao je na sat."

* * *

Vavržena stupajući po stubama u stan aktuarov, gledao je željno preda se i očekivao, da će vidjeti Lenku. Ali je hodnik bio prazan, vrata Len-

kine sobice zatvorena. Već je drugi dan, što je nije vidio! Čeznuo je, da je vidi. Znao je, da to nije slučaj, već da joj aktuarka valjada brani. Danas je bilo, kao i juče, na instruktora nijesu mati ni kći onako pazile, kao što su inače običavale.

Jedino je to bilo danas neobično, da je gospodin aktuar već bio kod kuće. Vavržena je poučavao. Inače je u to vrijeme dolazila gospodična Lotty po ovo ili ono, sada se nije ni maknula iz prve sobe. Kada je sat svršio, aktuar je sjedeći na svom naslonjaču i gledajući kralja Herodesa za ustavio Vavrženu i govorio mu. Rekao je svojim ravnodušnim hladnim načinom, da je urednikom, koji mora biti valjan i da mora red tražiti također i od drugih. Gospodin instruktor međutim da se previše brine za druge stvari, koje ga se ne tiču i da će mu još to jednom više škoditi, nego li sada. Da bi trebao samo studovati, a ne brinuti se za rebelije i suvišno domovinaštvo i još druge kvariti.

„Žižka i car Josip također su bili Česi," „ali tada nije dodao, a tu crkvu ovdje imademo na njihovu uspomenu, „i nijesu čitali takve glupe, bezbožne knjige, kakvima kvarite razum mladim djevojkama. Čemu treba djevojka knjigu? Kuhača, a ne knjiga! A ja opet hoću, da bi Fricek —"

„Gospodine aktuare, izvolite mi ukratko reći, što mislite —"

Aktuarov pogled spustio se s kralja Herodesa i upiljio se u toga smionoga mladića, što je znači-

lo, da je Roubínek bio nemalo začuđen i iznenađen.

„Mislim, da drugoga — instruktora — a tu imadete za mjesec —“ i pokaže na sto, gdje je bila Vavrženina mjesečna plata za svibanj.

Vavržena se zahvali spomenuvši, da te novce još nije zaslužio i ode bez novaca.

Gospođa Roubínek i kći bijahu iznenađene. Držale su, da će Vavržena biti zbunjen, da će se izvinjavati — a on, naklonivši se i ponovno uzdignuvši glavu, ode.

„O, ta oholica! Kako smo se u njem prevarili!“ viknula je aktuarka.

Od aktuara nije Vavržena išao ravno kući, već je pošao laganim korakom napolje iz grada, dok se nije našao u Nedošínskom gaju.

Prije nego li se u svojoj zamišljenosti nadao, stajao je nedaleko staroga, grbavoga stabla u dubini gaja. Šuljao se opet pod njegovu krošnju i pozorno gledao u jaku granu, na kojoj je bilo njegovo gnjezdašce sazdano.

Bilo je cijelo, dobro sačuvano.

Zatim je pošao dalje, dok nije sjeo na klupu pod starom bukvom; ipak su njegove misli bile i nadalje kod staroga drveta, gdje je s Lenkom stajao, gdje je njezinu stiskao ruku.

Kako da joj dade vijest, koju joj je obećao, kako će biti dalje? — — —

Gospodična Elis i studenti davno su već svršili večeru, kada je došao Vavržena. Ostao je u prvoj sobi.

„Gospodično, dogodilo se, što ste prorokovali.“

„Otkazali su vam?“ i preplašena pogleda k mladom čovjeku.

„Da — vrijeđa me to, ali ne uništava. Nego.“ —

„Razumijem, gospodine Vavrženo. Tko zna, zašto je to dobro, a vjernost pobijeđuje!“ dodala je značajno.

„Da — nadam se, vjerujem, ali vi morate biti sa mnom.“

Elis mu je pružila svoju sitnu, suhu ruku, koju je mladi filozof zahvalno stisnuo.

VIII.

U kolegiju su bile mnoge rasprave i preslušavanja.

Mnogi su slutili zao svršetak, u gradu se o najgorem raspravljalo. Profesor vjerouke, rektor i biskupski komisar slagali su se, da su filozofi grubo sagriješili i da je stoga nužna stroga kazna.

Profesor je vjerouke tražio tvrdokorno zadovoljštinu za sramotu, koja mu se dogodila. Na sreću studenata nije ga rektor baš osobito volio i tako nehotice, bolje proračunano, držao s filozofima, koji su osim toga kod preslušavanja priznali, da nijesu mislili protiv profesora demonstrovati, već da ih je onaj dopis tako razdražio, svakako ipak, kada su spre-

mili tu slavu „majales,“ nijesu time ništa mislili protiv profesora, kao što su i javno očitovali, kličući prije odlaska u gaj „vivat“ akademiji i njima.

U tom ih je izdašno pomogao stari cijenjeni pater German, koji ih je u zboru branio što najbolje.

Ipak bi strogi rektor jedva bio popustio.

Zatim su došli moliti za studente neki bolji građani i susjedi.

Mnogima bi time bilo olakšano, ali nekoliko tih „prednjaka,“ koji su sve osnovali, ipak bi bila stigla najteža kazna. No na sreću sviju ta je historija zabavljala moćnoga gospodina, koji se svemu tome srdačno nasmijao i veselio odvažnosti filozofa.

Bio je rektorovim susjedom. Kada takav gospodin iz krasnoga dvorca, bogat, moćan, za nekoga riječcu reče, ne pada ona na kamen.

Grof George je bio taj deus ex machina, koji je sve ublažio, pomirio i dobro dovršio.

Deputacija k profesoru vjerouke, nekoje „primae e moribus“ i nekoliko sati u filozofskom karcelu, to su bile posljedice, koje su mnoge filozofe stigle za onu buru u kolegiju i proslavu „majales“.

Gospodična se Elis na Fryborta malome razljutila, kada se u nedjelju ujutro s njome i sa svima u stanu žalosno i bolno opraštao, odlazeći u kolegij, da odsjedi tamo presuđene satove! Još iz toga pravi šalu!

I Vavržena je veselo odilazio, a za njim kao medvjed mumljajući Špina.

Gospodična Elis nije toga dana ni iz kuće izašla. Četrdeset i sedam je filozofa kod nje stanovalo, a nijedan od njih nije bio tako kažnjen! Svi su već gospoda — a sada najedamput tri u karceru!

Samo se tim tješila, da nije sama tim pogođena i da su ti njezini filozofi ipak najbolji i nešto razumiju. Mrzila ju je njihova kazna, ali gospodina Zelenku ipak nije pohvalila, što više, cio dan nije s njim ni riječ progovorila.

Svi su se u gradu tome veselili, što filozofe nijesu stigle teže i strože kazne, samo je gospođa Roller mislila, da bi ona s tim buntovnim mladićima drugojačije okrenula. I gospođa je aktuarova bila prevarena u svojim nadama, no bila je, što je istina, i s tom kaznom zadovoljna.

Prije nego što je prošao tjedan, imao je Fricek novoga instruktora, o kojem je rektor rekao gospodinu aktuaru, da marljivo uči, a i još više, nego li se u kolegiju traži. Lottynka i mati su ga u početku prekomjerno prijatno dočekivale i bile prema njemu vrlo ljubazne — ali za nedjelju dana gospodična je kćerka već ohladila. Sve badava — ipak to nije bio Vavržena! Znanjem mu je bio jednak, ali to nije u gospođice vrijedilo. Nije bio tako lijep, osim toga ih se, kako se činilo, stidio i bojao. Kod dolaska ih je pozdravio, kod odlaska

se naklonio i opet pozdravio — više nijesu gotovo ni čuli.

„Valjan je, aber unbeholfen“, to je bio rezultat svega pozorovanja i presuđivanja gospođice. Lottynke, s čime je i mamica bila saglasna.

Lenka bi doduše mogla protestovati i učiniti, da se sazna istina, da je gospodin instruktor okretan. Dolazio je k njima tek nedjelju dana, a već joj je veoma vješto i oprezno predao knjižicu, u kojoj je našla pisamce.

Tamo je čitala:

„Brož je dobar rodoljub. Vjerujte mu. Posjećujem gaj. Na starom je drvetu sve dobro. Samo ja badava tražim u gaju nekoga, ali se nadam i vjerujem, da ću ga jednom naći. Žudim s vama govoriti! Tješim se, da ćete mi bar jednim retkom odgovoriti. Zatim ću vam saopćiti više. Sve dobro vam želi! Vaš V.“

Čitala je ne samo jedamput, dvaput, već češće, svake večeri u svojoj komorici i kada je bila na samu.

Za kratko je vrijeme odnesao Brož odgovor Vavržena je hitio u vlastelinski park i tamo je u mračnoj udolini pod sjenom starih jela čitao strasno traženi odgovor.

„Vrlo ste me obradovali. Vjerujem, nadam se. Pozdravite gaj i staro drvo.“

„Vjerujem, nadam se!“ opetovao je mladi filozof i blaženo se zamislio.

Proljeće je minulo, a dolazilo ljeto.

Frybort je bio veseo i sretan, te je počeo učiti, jer se približavala doba ispita. Često je viđao Márinku, govorio s njome i šalio se, a više puta je donesao kiticu svježega, mirisavoga cvijeća.

Čestiti je Hanačanin bio uvijek veseo i blažen, kada je donesao kiticu, ali nije kazao, od koga je; gospodična ga Elis također nije izdala, a gazdarica kuće nije više na njem vidjela kaput na prsima obijeljen.

Samo Špína je mogao svjedočiti, ali taj nije ni pisnuo. Sada je bio još više nego prije nerazgovorljiv, zlovoljan, a mnogo je pušio i učio, da se tome gospodična Elis čudila. S njome je sada na samu Vavržena češće govorio i uvijek o Lenki, koju bi Elis sama opet rado vidjela.

Zavoljela ju je, jer je bila nećakinjom njezina Juraja; a rado bi je od aktuarovih oslobodila.

Poznavala je Vavrženu, pouzdavala se u njegov značaj.

Ova bi dvojica bila za cijeli svoj život zajedno sretna. U duhu je već računala, kako dugo treba Vavržena još da studuje, da postigne stalno namještenje, kako bi se mogao ženiti. Kod oltara ga dakako nije vidjela ni s kojom drugom nego s Lenkom. — —

Brož je marljivo poučavao Fricka, tako da je gospodin aktuar tihoga instruktora mnogo hvalio i jedamput u nedjelju za „ružičastoga“ razgovora ta-

također spomenuo gospodinu arhivaru, da mu se ovaj novi učitelj zato najviše sviđa, jer je skroman i ne mari za društvo, a koliko se iz svega vidi, ne brine se ni za kakve novotarije i suvišnosti, kakove ni ne dolikuju mladome vijeku. I Lenka je bila zahvalna Brožu, koji je od Vavržene donosio ne samo knjige, već i pisma u njima.

Premda je mladi filozof često prolazio mimo stare kuće, u kojoj je Roubínek stanovao, ipak je rijetko vidio Lenku; tetica je nije pustila s očiju. Vavržena je bio zadovoljan i sretan, kada je to milo djevojče vidio; ali mu to doskora nije dostajalo. Htio je, morao je s njome govoriti, a baš u tome mu je iza mnogih savjetovanja pomogla gospodična Elis.

Lenka nije mogla polaziti filozofsku misu, već je morala ići u dvorac. Tamo se sastala s gospodičnom Elis, koja je uvijek bila sretna, što je mogla s tom milom djevojkom bar nekoliko riječi progovoriti na galeriji pred vlastelinskom kapelicom. Treći put je dovela sa sobom Márinku i mlade se djevojke, već otprije poznate, sprijateljiše. Márinka je doduše prije polazila filozofsku misu, ali je ovu malu žrtvu rado prinijela čestitoj gospodični Elis i Frybortovu prijatelju, pošto joj je već bila također povjerena tajna Vavrženina.

Márinka je pozvala Lenku, neka bi u nedjelju poslije podne, kada imade vremena, došla u vlastelinski park, gdje da će moći više razgovarati.

Tako se i dogodilo. Dok se gospodin aktuar gledajući na kralja Herodesa izvrsno zabavljao s gospodinom arhivarom u prisuću svoje žene, a Lottynka bila u posjeti kod koje svoje prijateljice, skočila je Lenka u blizi park, gdje je Márinka na nju čekala. U to je doba bilo malo ljudi u parku, jer su svi odilazili u Nedošín i dalje izvan grada. Ali je čudnovatim slučajem mamio vlastelinski vrt u to doba dva filozofa, koji su se redovito kao nenadano pojavili među drvećem i naskoro se smiono pridružili k djevojkama.

Blaženi su časovi u parku bili kratki, a ipak su dostajali, da Vavržena upozna, kako mu je to svježe djevojče srdačno privrženo, kako je vrućega osjećaja i plemenitoga srca, ipak su toliko sadržavali, da je na njih Lenka spominjala cijele dane i tjedne, te iz njih crpla utjehu.

Dok su ovi ozbiljno razgovarali, zabavljao je Frybort svoju Márinku šalom i doskočicama.

Tek je Vavržena žalio, a Lenka također, da ti sastanci nijesu bili svakoga dana, a nijesu bili baš ni svake nedjelje. Katkada ih je više prošlo, dok je Lenka opet javila Márinki, da će moći doći.

I tako nije drugo preostalo nego pisma, koja je ozbiljni postillon d' amour savjesno i pouzdano donosio.

Te je nedjelje iza sv. Antuna bilo proštenje kod kapelice u nedošínskom gaju, a toga je dana, kao uvijek, bilo tamo gotovo cijelo mjesto. I go-

spođa aktuarova s Lottynkom pošla je onamo i zabavljale su se među boljima vrlo dobro.

Gospođa je Roller došla nešto kasnije, ali je gospođi Roubínek donesla novosti — a kakve novosti!

Načelnikovica je znala ili saznala sve — i tako joj ni sastanci Vavržene s Lenkom nijesu ostali tajnima.

Gospođa se Roubínek divila, trepetala, kako se ta njezina gojenica zaboravlja, a ne mari za načine i dobre običaje — spremala se protiv nje, što više i grozila; Lottynka je bila posve prevarena.

Lenka je uveče sjedjela u svojoj komorici, gledajući otvorenim prozorom u vrt. U mislima je bila još u parku, pod hrekom kod Vavržene. Uto zašušti napolju odijelo, a u sobu stupi gospođa teta iza šetnje još nesvučena. Nastade strogo preslušavanje. Nećakinja nije tajila niti lagala, jer to nije poznavala. Kazala je, da je bila u parku, a na daljnja je pitanja priznala mirno, da je govorila s Vavrženom.

To je razljutilo gospođu aktuarovu još i više. Očekivala je, da će tajiti, plačući moliti — ali se ta prkosna glavica nije ponizila, kao što je gospođa teta držala.

U pomoć je dozvan i gospodin aktuar. U kući nastade bura. Rezultat je svega bio, da je teta zabranila Lenki polaziti u park i s Vavrženom uopće govoriti, što je i muž odobrio, a na koncu je gospođa Roubínek zaprijetila, ako bi Lenka i nadalje to činila, da bi time očitovala, da ne želi ostati pod materinskom brigom svoje tete i da može poći za onim gladnim, na ništa ponosnim filozofom.

* * *

Mjeseca je srpnja došao sam hradečki biskup, da prisustvuje ispitima, naročito iz vjerouke.

Zelenka je od samoga učenja posve omršavio.

Naveče pred samim ispitom zamolio je Špína gospodična Elis, neka bi mu spremila crnu kavu, jer će cijelu noć učiti. Gospodična je Elis u takvim časovima bdjela zajedno sa svojim studentima. Uveče oko deset sati zatvori Frybort knjigu. „Što znam, znam, preko noći to ne ću progutati."

Legnuo je i za tren je blaženo i mirno spavao. Iza jedanaest sati zatvori i Vavržena knjigu, te je i njemu naskoro sanak zaklopio umorne oči. U to je dobe pio Špína crnu kavu, da rastjera svu pospanost. Knjiga vjerouke leži pred njime, a on čita i puši. Gusti se dim dizao u velikim kolobarima niskom sobicom poput magle na gorama, a kroz nju se vidjela neumorena blijeda glava Zelenkina, koji je sagnut nad eksplikacijama za drugim stolićem kod svjetla uljene svjetiljke učio odnosno „bubao", kako je govorio Frybort.

Gospodična je Elis sjedjela u svojoj sobi kod prozora gledajući u tihu, vlažnu noć. Mislila je, da joj sutra njezini studenti ne će načiniti sramotu.

Za Zelenku i Vavrženu je bila sigurna, Frybort ima glavu kao srebrno zvono, a Špìna je u posljednje vrijeme učio vrlo marljivo. Ali brižna gospodična nije znala, da je kod knjige samo sjedio, dok je u mislima bog zna kuda bludio.

Bilo je pred ponoć, kada je polako otvorila vrata susjedne sobice. Čula je mirno disanje spavača, vidjela je Zelenku budnoga kao noćnu sovu, a tamo u kutu sjedi Špìna nad knjigom. Čaša je prazna, kava popita, a čuj, hrkanje! Bože! Ispije kavu i — spava! —

„Siromah, već je umoran!" pomislila je Elis, Oslabilo ga je to neprestano učenje. Da ga probudim? Ali je već kasno i on pospan, umoran —"

I opet se natrag tiho šuljala i legla spavati.

Kada su drugoga dana ujutro polazili filozofi na ispit, željela im je mnogo sreće opominjući ih, da se poškrope posvećenom vodom i prekrste svetim krstom. Cijelo je dopodne bila kao na iglama, svaki je čas trčala na prozor i izgledala napolje. Márinka se također jednako vladala kao i Elis, ka kojoj je često u kuhinju „samo na skok" dotrčala. O drugom nijesu razgovarale, nego li o studentima i ispitu.

Ugrijanim su zrakom zvučili zvuci zvonova, oglašujući podne; prošlo je po sata i tada se tek začuše koraci i glasovi dolje u pretkućnici. Elis odbacivši žlicu izađe brzo na hodnik.

Odozdo je čula Márinkin veseli glas i Frybortov smijeh. O, to je dobro svršilo! A tu je već i gospodin Zelenka! Blijedo, suho lice je rasvijetljeno. usnice se smiješkaju.

„Omnia eminenter, gospodično!"

„Vi ste to također i zaslužili! Dobro došli!"

A za njim je već ulazio Vavržena mirniji, ali također veseliji, a posljednji Frybort.

„Gospodično Elis", vikao je već na hodniku, „imadete li dosta zobi i valjušaka za hranjenje? Nosim vam gusaka —"

„Hvala lijepa, vaš gospodin otac vas ne bi s takvim pticama rado vidio."—

„Rado će me vidjeti, rado. Same eminencije to nijesu, ali je dobro prošlo!"

„Hvala Gospodu Bogu! Ali gdje je gospodin Špína?"

Vavržena i Fybort umukoše. Zatim uđoše u sobu.

„Siromah, u svemu ima nesreću" reče ozbiljno Vavržena.

„A toliko je učio! Što će početi?"

Gospodična je Elis imala pokvarenu radost, Stalno je računala, da će Špìna, koji je prije toga tako ustrajno učio, položiti ispit.

Čekali su na nj, ali nije došao.

„Nije nam htio kvariti radost", mislio je Vavržena, — „a doista me današnji dan ne veseli

toliko, koliko bi me veselio, kada bi se i Špina mogao s nama radovati."

Međutim je taj za tihoga, sparnoga poslijepodneva sjedio u vlastelinskom parku dolje u grmlju pod starom jelom. Upirući svoje lice u dlan gledao je ukočeno u zemlju.

Već se oporavljao od svojega udarca, koji ga je stigao. Razmišljao je sada, što mu preostaje, kojim putem, da pođe. Tako je dugo sjedio, dok nije konačno laganim korakom izašao iz parka. Kroz grad je brže išao ne ogledavajući se; držao je, da se svi za njim okreću, šapću i na nj sa smiješkom gledaju! Kod kuće je našao samo gospodičnu Elis. Donesla mu je jelo, nosila mu je sve, što je imala, tek ispit nije ni riječcom spomenula.

Špina je nešto malo pojeo. Zatim se okrenuo ka gospodični i rekao:

„Dakle već znadete –"

„Znam i čudim se tome. Bili ste tako marljivi."

„Hm, već se dogodilo."

„Šteta godine!"

„Ne ću opetovati. — Tu me sve progoni."

„A što ćete početi?"

„Poći ću u samostan –" reče muklo, ali čvrsto.

„Ali imadete iz vjerouke nedovoljno."

„Kod milosrdnih će me uza sve to primiti."

„Za boga, gospodine Špíno!"

Ali se već odlučio. Objasni joj, da nema nikakve potpore, da mora svaki zalogaj sebi sam teško zaslužiti." Čemu bih se mučio — ništa ne očekujem, ne nadam se, a kada bih tu ostao, prošlo bi to i opet ovako, jer ja ovdje nemam mira —"

Tu je zašutio. Gospodična je Elis stala preda nj i rekla saučesno: „Poznajem vašu nesreću i znadem —"

Filozof podigne naglo glavu.

„Vi znadete? No — sada ćete mi se tek rugati!"

„Ali gospodine Špíno, što vi o meni mislite?"

Ali on više ne progovori. Naoko je bio miran, no iza toga ravnodušnoga lica skrivala se bura osjećaja. Za časak je ustao i otišao u svoju sobicu. Gospodična je Elis osjetila duboko saučešće gledajući na taj naprijed nagnuti stas u oštečenom odijelu.

Propali je filozof stao k prozoru svoje sobice i gledao zamišljen na trg. Tamo je bilo neobično živo. Studenti su se tu u velikim skupinama šetali, a svi su bili veseli i živo rukama gestikulovali. Vidio je proloziti kola, na kojima su bili studentski kovčezi, kod kola su stupali oci, građani, seljaci u različitim nošnjama. Svi su ti došli po svoje sinove, koji će ih razveseliti; odvest će ih kući, gdje će uživati sretne i vesele praznike. Po njega ne će nitko doći; nema doma, nema oca ni brižne, dobre

majke, nema nikoga, tko bi ga prijateljski i radosno očekivao s dobrodošlicom na praznicima.

Oko se njegovo upiljilo na suprotnu stranu trga; tamo su pred kućom stajala seljačka kola, u koja je bio zapregnut jaki sivac. Na kolima se već crnio kovčeg, na kojem je bio zavežljaj perina u šareno-prugastim navlakama. Kod glave konja stajao je mali studentić, gimnazist, koji sigurno nije danas ni zatvorio oči uslijed radosti, očekivanja i čežnje, te je nježno i radosno gladio nozdrve miloga konja, kojega već tako dugo nije vidio i koji će ga za tren dovesti k mamici.

Otac još uređuje kod domaćina, a sinčić ne može već čekati.

Jednostavni je taj prizor dirnuo Šínu. Smjesta je pred sobom vidio staru, bijelu kobilu strica župnika, koja je svake godine maloga studentića vozila k stricu i roditeljima.

Sjetio se, kako ju je i on veselo dočekivao i gladio, sjetio se, kako je dolazio kući, kako mu je majka već u susret išla, a stric župnik gladio ga je za dobre svjedodžbe i nagrađivao — svi ovi jednostavni, ali za njega tako dragocjeni i radosni prizori blažene mladosti proletjeli su njegovom dušom poput krasnoga sna, a on naslonivši glavu na zid, udari u plač.

Toga je dana bilo u Litomyšli mnogo veselja, ali također i dosta žalosti. Mnoga se djevica žalosno zamislila, da će proći mjeseci, dok se njezin

filozof opet vrati, što više mnogi napuštajući filozofiju ne će se više ni vratiti, a na visokim će je školama u Pragu možda i zaboraviti.

Lenki se također zamutiše oči, ali je ipak nastojala izmamiti smiješak na usta.

S Vavrženom nije smjela govoriti, prijetiše joj strogom kaznom. Ali što je njoj grožnja, što kazna?

Potajno je u sumračje došla na zabranjeno mjesto u parku. Mnogo se usudila. Sama, u to kasno doba — ali zar je mogao Vavržena otići, a da nije s njim ni govorila?

Svaka riječ, drhtavi listić, izraz je dubokoga čuvstva, što vlada srcem, cijelom dušom.

Ružični se žar, koji je blistao kroz krošnje drveća, ugasio, u gaju je nastajao mrak. Lenka se spremala na odlazak. Pođoše nekoliko koraka, zatim opet stadoše, dok im neumoljivo vrijeme ne naloži. Lenka je podala Vavrženi drhtavu ruku; on joj je stisne, privuče uzbuđenu djevojku na svoje srce i poljubi joj svježa usta. U njegovu je naručju umukla, a on je u sumraku vidio njezino blijedo lice i zatvorene, dugim trepavicama zarubljene vjeđe.

Naglo mu se istrgla i otrčala odavle. Bijelo se odijelo još zabijelilo među grmljem, a vratašca, što vode u gospodski dom, zaškripiše.

Lenka je nestala. Vavrženi je još uvijek zujalo nježno, vruće: „Ne zaboravi!“ a na ustima je još osjećao cjeliv ljubljene djevojke. Stajao je još

uvijek na istom mjestu i gledao na onu stranu, kuda je nestala. Nastade tama.

* * *

U gostioni Prenčevoj bilo je već rasvijetljeno, a pod visećom svjetiljkom veselo. Ovdje se sastadoše gospoda filozofi koji će tek sutra otići, da se pozabave posljednji puta u kolegijalnom prijateljskom krugu. Nije bio nedostatak veselja — ta, zar da se student prije praznika žalosti! Časkom je kolala pjesma, dok je nije nadglasao smijeh, buka i šala. Ali smijeh nije imao svršetka, kada je Frybort svojim šaljivim načinom pripovijedao nezgodu, koja je danas stigla gospođu Rollerku. Danas su to doduše već svi znali, ali su se nanovo smijali, kada ju je Frybort opisivao.

Kod današnje se svečane mise progurala sve do kora i tamo se smjestila kod samoga naslona imajući svoju kesicu za pletivo pred sobom. Kako je marljivo promatrala i svojim oštrim pogledom nekamo postrance gledala, opazi netko, koji je blizu nje stajao, da je kesica otvorena, a na njezinu vrhu da je čudna stvar. Kad se zatim Rollerka opet okrenula, tek što nije kriknula. Sabravši se brzo, dohvatila je desnicom za kesicu, koja se čudnim slučajem kliznula preko naslona, ali je nije zadržala. Naklanjajući se za njom, opazi, kako se ljudi k njoj gore okreću, da ovdje začuđeno, tamo opet smijući se love karte, koje su ispale iz kesice

i poput velikih snježnih pahuljica spuštale se lepršući na začuđeno mnoštvo.

Radi toga nesrećnoga pada karata gospođe načelnikovice bilo je smijeha i šale u cijelom gradu Litomyšli.

Ali najveću su radost odatle imali filozofi sakupljeni kod Prenca. Bilo je već kasno, ali smijeh, buka i pjevanje nijesu prestajali.

Cio je grad drijemao u naručju tople lipanjske noći. Ljudi, koji su sjedjeli na klupama pred kućama, nestadoše oko ponoći; još je gdjegdje kroz otvoreni prozor zvučila gitara — i ta je umukla. Tiho. —

Na doksatu starinske kuće sjedjela je kod otvorenog prozora Márinka. — Nije mogla zaspati. Vidjela je na trg i tamošnje ulice, na suprotni toranj vijećnice, nad kojim se nadvijalo tamnomodro zvijezdama posuto nebo. Gospodična joj je Elis saopćila, da je pred veče otišao. — Da li se već vratio?

A kako će ti praznici proći? Žalosno, dugočasno vrijeme! —

Najednom se razleže u tamnoj uličici strujanje pridušenih zvukova, ugodnih muških glasova. Márinka se trgne, zatim poskočivši napeto prisluškivaše. Već prepoznaje jedan — to je Frybortov zvučni glas! Podoknica! Njoj! Kako je krasno pjevanje, kako milo zuji noćnom tišinom! Pristupi oprezno k oknu. Dolje opazi pjevače, kolege Fry-

bortove, kojega je i u tami prepoznala. Čula je, kako se prozori otvaraju, da ljudi k njima pristupaju, opet je poskočila. Njoj na počast!

Pjesma je prestala — koraci pjevača, koji su se razilazili, ozivahu se po pločniku, dok nijesu nestali — zatim je zaštropotao ključ u kućnim vratima, čula je po stubama korake, sad se utišaše kod vratiju njezine sobice. Zadršće, premišljavaše, pristupi bliže.

„Màrinko, laku noć! Laku noć!" javio se vani tihi, srdačni glas.

O kako bi mu rado zahvalila i kazala, kakvo joj je veselje učinio!

Ali nije mogla, nije smjela, već je samo tiho opetovala:

„Laku noć!" Vrata zaškripaše, Frybort nestade. Svuda zavlada tišina, samo ne u srcu Márinkinu. Laku noć!

* * *

Selenje je filozofa bilo sveopće. Na svim cestama, što vode iz Litomyšli, vidjela se brojna kola natovarena studentskim stvarima, koja su smjerala na različite krajeve Češke i Moravske. Zelenka se odvezao prije podne, kratko vrijeme iza njega Vavržena, a poslije podne opraštao se Frybort. Njegov otac, pošteni, još krepki Hanačanin, zahvaljivao je srdačno gospodični Elis, da se toliko za njegova sina brinula i isporučio joj pozdrav od svoje žene,

koja joj je koješta za gospodarstvo poslala u znak svoga priznanja. Veseli se filozof sa svima u kući veselo opraštao, ali kada je najposlije stisnuo ruku Márinki, sada ozbiljnoj i mučaljivoj, napustila ga je također veselost.

„Naskoro ćemo se i opet vidjeti! Zbogom" reče srdačno.

Pomalo je sve otišlo, a u Litomyšli je nastala tišina. Na kratko je vrijeme grad osiromašio za nekoliko stotina ljudi i to mladih i obijesnih. I u kućama je bilo tiho, žalosno.

„Tu je kao poslije pogreba", govorila je gospodična Elis gospođi gazdarici.

„Da, bez njih bi tu bilo žalosno, zar ne, Márinko?"

Kćerka se zacrvenila.

„Tako mi je, kao da su mi otišli sinovi. Vjerujte mi, gospođo gazdarice, imala sam četrdeset i sedam filozofa na stanu, ali ove imam najradije", a kod toga je zapravo mislila na Vavrženu i Fryborta.

„A što gospodin Špína?" pitala je gospođa gazdarica.

„Sutra će poći — siromah — u samostan."

Taj je cijelo poslijepodne negdje lutao. Kasno poslije podne moglo ga se vidjeti u vlastelinskom parku, gdje sjedi zamišljen pod drvećem. Odavle je došao kući i zamolio gospodičnu Elis, da ga ne bi pustila zaspati, jer će rano ujutro otići.

„A ne ćete se ni s kime oprostiti?“
„S kim?“
„S gospođom gazdaricom?“
„Tu ću naći u dućanu. U stan ne ću poći.“
Elis je shvatila.
„Tada ne ćete ni Márinku vidjeti“ — dodala je blago.
„Ne - ne ću“ — vikne stisnutim glasom filozof. „Ali recite joj — molim —“ lice Špínino potamni, — “recite joj, da joj želim mnogo sreće — da bi bila uvijek srećna.“ Ušutio je i ni riječi nije više o njoj progovorio.
Te je noći malo spavao. Posljednji časovi strasnoga, mučnoga, ali ipak slobodnoga života! Što ga čeka? Radost i sreća nigdje, o tome je bio osvjedočen u svojoj duši.
Rano mu je gospodična Elis u njegov skromni zavežljaj dodala još nešto hrane.
Nije ni pomislio, da će mu biti tako teško otići. Sada je uvidio, kako je brižna, valjana, dobra bila ta njegova hraniteljica i da takve duše ne će više naći. Glas mu je drhtao, kada joj je za sve zahvaljivao.
Elis je plakala i molila ga, neka bi se nje također katkada sjetio pismom. Kada je izašao u predvorje, stade kao omamljen. Bilo je rano ujutro, a Márinka već obučena, svježa poput ruže, stajala je na predvorju kod stuba, kao da je na nj čekala. Pristupio je k njoj, ali nije mogao progovoriti. Grlo

mu se steglo, samo su oči govorile. Zatim je začuo njezin ljupki glas, koji ga je toliko puta u srce dirnuo.
„Ni zbogom mi ne biste rekli, gospodine Špíno. Želim vam sve dobro i sjetite se katkada i na nas!“
Bilo mu je kao da se u tamnom predvorju rasvijetlilo. Na ustama mu se pojavi smiješak. Promuca nešto, od čega se razumjelo samo: „Budite sretni! Zbogom!“
Taj nenadani sastanak, posljednju radost i bol priredila mu je također gospodična Elis.
Sabrao se tek, kada je bio daleko od Litomyšli. Zavežljaj u ljevici, palicu u desnici, išao je cestom prema Vysokom Mytu. Kada je stigao na vrhunac, stao je kod staroga jablana uz cestu. Odavle je gledao najposlije na kraj i grad, gdje je proveo svoju mladost. Bilo je jasno jutro mjeseca kolovoza. O kako je tu lijepo, milo! Nedošínska dolina, livade, gaj — sve tako svježe, novo, iz tamnoga se zelenila ističu kuće gradske kao u vrtu. Tamo krasni dvorac u parku, nedaleko taj nesretni kolegij, dolje magistratski toranj i nasuprot starinska kuća s doksatom, a tamo — — —
Na sve je to posljednji puta gledao, za uvijek se opraštao s milim mjestima, a ujedno je i svojoj mladosti i slobodi davao zbogom.
O godine studenske!
Doba radosti i briga, doba mučnoga učenja, tjeskobe i straha ispitnoga, šale, veselja i pjesme,

doba instruisanja i teškoga poučavanja, svježih misli, srčanih snaga, doba patnja i gladi, a ipak bogato ružičastim snima, puno nada i planova, doba slobode, prijateljstva, prvih stihova i prve ljubavi! O tko bi se dobrovoljno s vama rastao, tko se ne bi na vas iz dna duše svoje sjećao u tjeskobi i gladi zbiljskoga života, punoga borbi i razočaranja!

IX.

Gospodična je Elis bila dobročiniteljicom mladih zaljubljenika i zato je bila kod nje malone filijalna pošta.

Kada je došla diligence, donesao joj je svaki puta poštarski sluga bar jedno pismo, a ona je rijetko koje raspečatila.

Pregledala je omot, a opazivši ovaj ili onaj znak, spremila ga u ormar među molitve. Čim je poštanski sluga otišao, obično je odmah dotrčala Márinka i pitala željno:

„Nešto za mene?"

Kako se zarumenila, kada je gospodična smiješeći se odgovorila:

„To je iz Moravske."

Katkada su slučajno došla dva lista, te je tada određivala Elis:

„Taj je vaš, taj za vlastelinsku kapelicu —"

Tamo ga je Márinka predavala Lenki, s kojom se ondje sastajala svake nedjelje.

„A što piše?" pitala je naknadno Elis, kada je djevojče brzo preletjelo pogledom list.

„Mnogo pozdrava i hvala i da se veseli na dan kada će opet biti ovdje."

„Vjerujem, vjerujem; a vi također, djevice Márinko, zar ne?"

Frybort je samoj gospodični Elis pisao oko dva puta. Vavržena pak više puta. Zelenka se međutim nije ni jedamput javio, a Špína isto tako.

„O čemu bi siromah pisao, osim o nesreći" mislila je gospodična Elis, kada ga je u razgovoru Márinka spomenula.

Tako je prolazio na veselim praznicima dan za danom, studentima kod kuće brzo, skokom, djevojkama u Litomyšli polagano, korakom.

Od proslave „majales" bilo je Lenki gore, nego li prije. Lottynka kao da joj nije više ni bila sestrična, teta je poslala još strožom, a kod strica, s kojim je žena vladala u domaćim odnošajima, nije sirotica imala nikakve odbrane. Lenka je radila, brinula se za sve u kući, a ipak im još nije zadovoljila. Već su i drugi ljudi to opazili, te su o tome raspravljali, kako postupaju s tim revnim djevojčetom. Zamjeravali su gospođi aktuarovoj, što svoju nećakinju neprestano ostavlja kao pepeljugu kod kuće, a nikuda je sa sobom ne uzima i ne dopušta joj nikakve zabave.

Ali u tom su se varali. Lenki je bilo slobodnije, kada je bila sama. Tada je mogla čitati svoje

češke knjige i listove Vavrženine, tada se mogla slobodno prepustiti svojim snima i nadama.

Otkada su nastali praznici, olakšalo joj se toliko, što je mogla više izlaziti. U nedjelju ujutro polazila je vlastelinsku kapelicu, poslije podne katkada u park, a katkada opet na groblje ka grobovima svojih roditelja. Jedinom najmilijom družicom bila joj je Márinka, koja joj je osim listova donosila i poziv, da bi jedamput posjetila gospodičnu Elis. Treće nedjelje praznika sastala se s tom zaštitnicom na groblju, odakle je s njome otišla u njezin stan, kamo je već davno željela doći.

To je poslijepodne bilo krasno u toj svjetloj sobi, gdje se sve tako lijepo uređeno samo sjajilo!

Mlada je djevojka stala u sredinu, upirući oči svoje na sliku mladoga svećenika — strica.

Lenka i Elis ganute gledale su na tu staru sliku njima tako miloga i dragoga lica. Zatim je Elis povela svoga gosta i u studentsku sobicu i pokazala joj, gdje je stanovao Vavržena, gdje je imao stolić i učio. Sada je tu bilo prazno i tiho! — —

Tjedni su prolazili, pisma su dolazila i odlazila; Lenka je još nekoliko puta posjetila Elis i Márinku. Kada je konačno o tome saznala gospođa aktuarova i izgrdivši svoju nećakinju zabranila joj ove posjete, bilo je već kasno, jer je nastala jesen.

Čim je dozrelo voće, trava počela žutjeti, cvijeće uvenulo i ptice se spremale na daleki put, skupljali su se sa svih strana davno već željeni gosti.

Sa svih su krajeva Češke i Moravske opet dolazila kola natovarena studentskim kovčezima i šarenim perinama, u gradu je opet nastao šum, buka, novi, čili život. Studenti su bili ovdje.

Dovezli se gimnazijalci, a dovezli se i gospoda filozofi.

Sve je bilo po starome. Elis i Márinka se nemalo razveseliše, kada je došao Frybort, a brzo iza njega Vavržena. Zelenka se također nastanio kod gospodične; odmah u početku počeo je marljivo učiti, poučavao je kao i prošle godine, živio je skromno i često je opet večerao porcijicu suha hljeba i voćnu kašu. O Špíni ni glasa, ko da je u zemlju propao.

Brož je opet poučavao aktuarova Fricka i ponovno nastupio svoju službu postillona d'amour, jer je od dolaska filozofa gospođa Roubínek pazila na Lenku još i više, da nije preostalo ništa drugo, nego da su ljubavnici sebi pismom saopćili, što nijesu mogli sebi reći.

Frybort je bio sretniji. Bio je Márinki tako blizu, viđao je i govorio s njome dnevno, a osim toga mu to niti gospođa gospodarica nije zabranjivala.

Jesen prođe, zemlja otvrdne, a s naoblačenoga sivoga neba poletavaše prvi snijeg. Sada je Frybort imao gotovo isto toliko brige, kao i u proljeću prije proslave „majales".

Već i prije božića bilo je govora i radovanja na ples filozofski, koji je bio u gradu najljepšim, najslavnijim. I ljetos su se na nj mnogo pripravljali, a gospoda odbornici, među kojima je Frybort bio prvi, najspretniji, brinuli su se, kako bi ljetošnji nadmašio prošle ljepotom i sjajem, kao da su slutili, da će taj biti posljednji za doba staroslavne filozofije.

Lottynka se Roubínkova već rano i pomnjivo spremala. „Ti moraš biti kraljicom, keine andere!"* govorila je gospođa aktuarova, kada su pravili odijelo. Najviše je na njem radila Lenka.

Morala je za njih marljivo šivati, a da se kod toga nije mogla nadati, da će i ona taj ples vidjeti.

Nije ni očekivala, da bi onamo smjela ići. Ne bi čeznula; ali kako bi mogla ostati mirnom? Nekoliko sati biti blizu Vavrženi, s njim govoriti! Ali dogodi se čudo. Tjedan prije plesa, pitala ju je Goteta, ako želi također ići, neka bi se spremala. Gospođa Roubínek nije to učinila na zagovor svoga muža, nego prije zato, jer je s mnogo strana čula, kako se o tome u gradu govori, da je zla, stroga, što više okrutna.

Lenka doduše nije imala odijelo iz tako skupe tkanine kao Lotty, ali spretna je njezina ruka znala iz neznatnoga učiniti mnogo, a što je na nakitu nedostajalo, to je ispunilo mlado, izražajno lice, sjajno oko, bogata kosa i krasan stas.

* nijedna druga

Nastade veče očekivanoga dana. Napolju se smrzavalo, zvijezde su blistale. Gospodín aktuar Roubínek uljašten, obučen šetaše se sobom, čekajući na ženske, koje su se još oblačile.

Danas je imao na sebi „Klapálka", crni frak, koji mu je najljepše pristojao, noseći svoje ime po svom vještom izradiocu. Vani se čuo jasni zvuk zvónčića, saone stadoše pred kućom: Aktuar pristupi k vratima gospođinske sobe i pokuca.

„Svršite, saone su već ovdje —"

„Aber, Roubínek, ta još nijesu ni pucali —"

U to zaori silni pucanj iz mužara, za njim odmah i drugi. Ples je počinjao. Svršivši upravo svoju toilettu stajala je Lotty pred zrcalom, temeljito se u njemu razgledajući. Majka je s ljubavi i udivljenjem promatrala svježu, lijepu djevojku u ukusnom, bogato nakićenom odijelu.

„Nein, ti moraš biti kraljicom, Lotty! *Wenn eine Dame schön sein soll, muss sie schön gewachsen sein, a to ti i jesi Lotty! — „Iznova je gledala i ponovno pregledavala. „Wenn eine Dame schön sein soll, **muss sie dunkle Augen haben, a ti ih i imadeš! Još jednu mašlu, Lotty, tako — Wenn eine Dame — schön sein soll — ***muss sie dunkles Haar haben, a ti imadeš. Aber Roubínek! „viknula je zlovoljno, kada je nestrpljivi muž ponovno pokucao na vrata. „Wie ich sag', ti moraš biti kraljicom —"

* Ako dama ima biti lijepom, mora biti lijepo uzrasla. ** mora imati tamne oči. *** Mora imati tamnu kusu.

Zimskim su večerom grmjeli mužari, na proslavu filozofskoga plesa.

„Sada samo pazi, da se ne zgužvaš. Jesi l' gotova, Leny?" pitala je naglo svoju nećakinju.

„Jesam —"

Postrance od zrcala stajaše Lenka, ne skrušeno niti ponižena, ni zavidna, već mirna. Ali kada je promotrila prekrasnu toilettu svoje sestrične, ozvala se u njezinoj nutrinji bojazan, da li će se u svom jednostavnom ruhu svidjeti Vavrženi? Sudila je sebe previše strogo, ne znajući, kako joj sve izvrsno stoji, kako je krasna poput rascvale, svježe đurđice.

Konačno se otvoriše vrata toilettnih tajna i hladno je oko gospodina aktuara zažmirilo uslijed iznenađenja, kada je ugledalo Lottu u cijelom sjaju i ljepoti. Kada su se još i domaći ljudi dosta nadivili, sjedoše Roubínkovi u saone i poletiše s vrhunca prama nedalekom ‚Karlovu, koji se sjajio mnogobrojnim svjetlima. Na mostiću, što je vodio u gostionu, stajahu dimnjačari u punoj paradi, držeći plamene baklje, zatim Kmoníček, također svečano odjeven.

Pred mostom se guraše veliko mnoštvo gledalaca, koji su došli da bulje i kritizuju prolaznike. Dolaznika je bilo bezbroj. Djevojke u laganim plesnim odijelima samo prolepršaše mimo. U hladnom vjetru planuše svjela bakalja; mužari su grmjeli, plesači i plesačice, tatice i mamice se množili, a sve

je grnulo na ulaz prema plesnoj dvorani, gdje je zvučna glazba svirala.

U dvorani je kod pune rasvjete i vesele glazbe bilo ugodno. Gospoda filozofi su se već zato brinuli, da bi damama vrijeme prošlo što najugodnije. Kada je Lenka stupala po stepenicama u dvoranu, treslo joj se srce bojazni i očekivanjem, a krasnim je tijelom proletjela laka studen, kada je glazba zasvirala.

Bila je prvi puta u svom životu u tako velikom i bučnom društvu.

Lotty je stupila u dvoranu samosvijesno primajući milostivo poklone galantnih studenata. Njezino je vatreno oko brzo pregledalo cijelu dvoranu. Samo tamo kod pokrajnih vratiju, gdje je stojao vitki, lijepi mladić, zadrži se dulje.

Vidjela je, kako ju je Vavržena promotrio hladno, bez uzbuđenja, kako glavu mirno okreće — a sad — trgnuo se, oko mu je planulo i filozofov je mir nestao.

O ti zasljepljeniče! Čekala je nešto drugo, nego li taj hladni, ravnodušni pogled. A ipak je planuo, ali za drugu!

Lenku je promatrao uporno, radosno iznenađen, blažen! Ni očekivao je nije, ne znajući, da li će doći. A čim je župnikova gojenica opazila taj plamen njegova oka, ostavila ju je svaka bojazan i tjeskoba, a u srcu je kliknula. Kada je zatim pred nju stupio i zamolio je za ples, kada ju je u svom naručaju nosio sjajnom dvoranom kod vesele glazbe

kada je slušala vruće, srdačne riječi, koje joj je kod plesanja šaptao – zavrtjela joj se mlada glava blaženstvom.

Uzduž stijene ispod brojnih velikih zrcala bili su fautuili i naslonjači, gdje je zasijedao najviši tribunal: gospođe, gardedame. Koštanim binoklom, koji je elegantno stavljala na oči, gledala je gospođa Roubínek svoju kćer, koja gotovo nije ni izlazila iz kola.

I kada je za stanke nastala šetnja dvoranom, bila je Lottynka kao opkoljena. Samo onaj, za kojega je držala, da će danas sigurno doći, kao da je nije ni vidio.

Čekala je, ali badava. Vidjela je, kako sa sestričnom pleše i s njome živo, povjerljivo govori i ponosna je Lottynka opet bila nezadovoljna, zlovoljna. Taj sretni par stizali su i pogledi njezine majke, ali su bili strogi i neprijatni.

Ali Lenka i Vavržena nijesu marili za te poglede i mračna podrugljiva lica; uživahu punom mjerom tih nekoliko blaženih časova, koje su im priuštili, upravo tako kao i Frybort, koji se sasvim posvetio veseloj Márinki, koja se sjajila od sreće.

„Kada bi nas ovako vidjela gospodična Elis!" šaptala je Lenka.

„Blagoslovila bi nas –"

Oko jedanaest sati zazvučila je bučna fanfara s male galerije, gdje je bila smještena kapela. Grof Žorš sa svojom prekrasnom sestrom počastio je fi-

lozofski ples. Časak iza toga prekinuća bilo je sve opet kao i prije toga.

Svirali su, plesali.

Nastade ponoć, a Vavržena dosele još nije došao pokloniti se Lottynki, te prema tome ne će uopće ni doći. Nije pobijedila. Bijelo joj je čelo bilo oblačićem nezadovoljstva zasjenjeno, kada je pristupila k svojoj majci.

„Bedenke nur, wie er nur ungalant ist"*, počela se žaliti, ali je međutim dobila naknadu. Gospodin se grof odilazeći zaustavi kod gospođe aktuarove i kćeri, te im rekao nekoliko prijaznih riječi; Roubínkova se od blaženstva ukočila. Kada je pak otišao i ona pošla u susjednu sobu za mužem, pogledala je prijezirno na Vavrženu i Lenku, koje je susrela. Tko joj je ravan? Što je on, taj student od seoskoga roda? Nije čudo, našla krpa zakrpu! Roubínkova nije zaboravila saopćiti poznatima, što im je laskavo gospodin grof rekao, a mahom se proneslo, da je Lottynku proglasio kraljicom plesa.

Najgore je bilo gospodinu aktuaru Roubínku. Pijanac nije bio, karte nije mogao igrati, a nigdje na stijeni nije visio kralj Herodes, u kojega bi mogao upiljiti svoj pogled. Polazio je rano spavati, a sada ovdje cijelu noć! — Zijevao je, čeznuo za „obrstom", noćnom kapicom i mekom posteljom. Ali ga je ipak uzbudilo i utješilo, što je milostivo gospodstvo blagonaklono izvoljelo s njegovom ženom govoriti.

* Pomisli samo, kako je on samo negalantan.

Tek u zoru se počeše razilaziti s plesa. Fryboit je pratio gospođu gospodaricu i Márinku, a s njima je išao Vavržena. Obitelj gospodina Roubínka je sada također išla pješice. Tamom je poletavao snijeg i spuštao se na šalove i plašteve dobro zaogrnutih dama. Unatoč umora ipak su govorili o tom odlikovanju gospodina grofa. Samo je Lenka šutjela; ali je u njezinim mislima bilo kao u proljeću, puno cvijeća, kao u ugodnoj komorici puno mira i tihoga blaženstva.

Mislila je na riječi Vavržene, na njegovo sveto obećavanje, koje joj je učinio u kićenu rondellu, kada su tamo u dvorani časak sjedjeli sami.

„Čekajmo, draga Lenko! Ja tebe ne ću napustiti niti izdati!“ govorio joj je, a ona mu je vjerovala kao evanđelju.

X.

Došlo je novo proljeće, koje je osim cvijeća i pjevanja doneslo također zoru i sjajno svjetlo nove dobe, za kojom su čeznuli i težili apsolutizmom tlačeni narodi. Metternich pade, cenzura bude ukinuta i izdana dozvola za osnutak narodne odbrane. Dne 15. ožujka bila je proglašena konstitucija. Ta je vijest napunila Prag i cijelo kraljevstvo veseljem i klicanjem.

Svuda se uređivala narodna odbrana ili garda. U Beču (Wien) je bila uređena studentska legija, razdijeljena na stari rimski način, a za kratko vrijeme nije ova ostala jedinom.

Mir tihoga grada Litomyšli nestade bez traga. Sve je izišlo iz svoga toka, a promjene i prevrati su se događali neočekivano, naglo, preko noći. Jedna je vijest iz Praga stizala drugu, uzbuđujući i napinjući misli sviju. Jedni su pozdravljali s veseljem konstituciju, drugi su u neizvjesnosti čekali, a neki, koji su bili više na strani i u zavjetrini, grdili su te novotarije i rušenje postojećega reda.

Gospodin je aktuar Roubínek bio nesretan, sav izvan sebe. Sada nije imao niti časak oduška, jer se njegov najkonzervativniji duh strašio svih novota i slutio promjenu cijeloga poretka, sve discipline i konačno sveopću propast.

Gospodin je arhivar dolazio k njemu češće, ali o „ružičastim“ govorima nije bilo ni spomena. Roubínek je doduše i nadalje gledao kralja Herodesa, ali je sada češće odvraćao od njega pogled, jer je prijatelj arhivar donosio novine!

U Beču bune, u Pragu neredi, skupštine svega puka, ukinuće cenzure, kmetstva — bože, bože, kamo će taj svijet, kakva je to neman ta konstitucija, koja sve preokreće!

Svuda se u susjednim gradovima uređuju garde, a bit će i u Litomyšli naskoro, a svaki će građanin morati da nosi oružje, dobit će čaku na glavu, vježbat će tamo na Belidlu, na straži će stajati, ići na manevre!

Radi toga bi čovjek mogao oboljeti! Gospodin se aktuar nije više mogao ni odmoriti, kada je

sjedio u naslonjaču imajući „obrsta“ na sebi, ni lulica mu nije više išla u tek, premda je u njoj Lottynka svojim ružičastim prstićem pritisnula duhan.

Osim toga se čula buka i pjevanje na ulici, pocikivanje i mačja derača, svuda se vikalo: „Narod, domovina, sloboda, ravnopravnost, češki jezik, samouprava“ — a tko zna kakva još gesla usijanih glava, kako je Roubínek rekao arhivaru.

Bog zna, odakle su ti rodoljubi došli! Izrasli su preko noći, kao gljive iza kiše. Sve je rodoljubno! Nigdje nikakva poštovanja, ode bivši respekt. Svatko je uznesao ponosnije glavu, kao da je uslijed te konstitucije narastao. Gospođa je Roubínek teško snosila, da se svuda počelo govoriti samo češki i da su se njezinu češkom jeziku gdjegdje smijali. Kako je muž imao prijatelja u arhivaru, tako je ona imala prijateljicu u gospođ. Roller.

„Bedenken sie, *ta naša Leny! Prije uvijek nerazgovorna, tvrdoglava, sada razgovorna i vesela. To je sve“ —

„Diese Konstitution! Naj paziju, man wird noch rauben und morden!“ **

A što tada, kada je Lottynka dohrlivši kući saopćila, da su filozofi imali veliku skupštinu i da će urediti studentsku legiju!

„Sad smo gotovi!“ uzdisao je Roubínek. „Što je to, zar se daje djetetu nož ili britva? Studentima mač mjesto pera! Sad smo gotovi!“

* Pomislite

** Ta konstitucija . . . još će se plijeniti i ubijati

„Und was die Professoren und was der Pater Rector?“*

„Ne mogu to zabraniti“ —

„Pa kako — kada niti oblast — niti ministarstvo nema respekta“ — i Roubínkov se pogled upilji ukočeno u kralja Herodesa.

Gospodična je Elis sada kroz cijeli božji dan malo vidjela svoje studente osim Zelenku. Cijelo su vrijeme bili u kolegiju ili na skupštinama, koje sada nijesu imale konca. Kako bi im se mogao ugnuti Frybort ili Vavržena? Na svim se akademijama i zavodima uređuju ili su već bile uređene studentske legije, a zar bi filozofija ostala posljednja? To im nitko nije mogao zabraniti, a ne bi ni dopustili; i tako su za kratko vrijeme, prije nego li je građanstvo sastavilo zbor narodne odbrane, uredili legiju pod vodstvom satnika i izabranih časnika.

Gospođa je gospodarica kuće izjavila u razgovoru s gospodičnom Elis više puta svoju bojazan radi toga burnoga vremena, koje sigurno ne će ništa dobro donesti. Ali ju je mršava, svijesna gospodična tješila, tumačeći joj konstituciju, kako ju je sama shvaćala i kako ju je Vavržena njoj predočio. Veselila se tome, da je uopće rodoljubni duh zavladao u gradu, gdje se dosele još nije bio očitovao, već kao da je tek tinjao.

„Što bi tome kazala pokojna gospođa Rettig? Da to nije doživjela!“ i pogled joj se ustavi na slici tihoga, požrtvovnog rodoljuba patera Jurja.

* A što profesori i što pater rektor?

A kako se njezin stan proslavio! Tek što se nije zarumenila od radosti, kada je Márinka pritrčala i saopćila joj, da su u svojoj velikoj skupštini filozofi izabrali Fryborta i Vavrženu za časnike.

„Tada moraju nositi oficirske znakove!" sjetila se Elis.

„Ja ću sašiti tkanicu Frybortu" —

„A ja gospodinu Vavrženi — Lenka, sirotica, ne može" —.

Kada se Frybort kasno poslije podne vraćao kući, susreo je slučajno na stubama Márinku.

„Pozdravljam vas, gospodine oficire!" dočekalo ga je vragoljasto, razveseljeno djevojče.

„Hvala lijepa. Sada se više ne bojim, djevice Márinko — djevojke imaju najradije časnike —" i već joj je stisnuo ruku i poljubio je na njezina svježa ko maline usta.

„Takav je oficirski —"

Drugoga je dana, bila je nedjelja, trebala legija prvi puta poći na vježbanje. Rano poslije podne bila je u stanu gospodične Elis mala svečanost. Došla je gospođa gazdarica s kćeri, koja je donesla nešto u papiru. Kada ga je otvorila, izvadila je krasnu tkanicu crveno-bijele boje, a sličnu je iz ormara iznesla i gospodična Elis. Oba su časnika filozofa stajala u sredini sobe, dok su na glavama imali zelene kape s crveno-bijelim gajtanom. Uniforme nijesu imali, ali su im uz bok visjeli svijetli

mačevi na krasnom remenu. Svi su sjajili zadovoljstvom i radosti.

Frybort smijući se sagne ponešto svoju šiju, a Má inka zarumenivši se stade pred njim na šiljke svojih malih nogu i povjesi mu preko ramena tkanicu, koju je na boku pričvrstilu petljom. Mladi legionar klanjajući se pozdravi vojnički. U to je stupio u sobu mladi studentić i javio, da gospodin Brož šalje gospodinu Vavrženi taj omot. Filozof segne brzo za njim i kada ga otvori, opazi krasnu tkanicu crveno-bijele boje, a iz tkanice ispade listić. Vavržena ga odmah pročita i zacrveni se od radosti.

„O, dobit ću košaricu, već to znadem!" viknula je gospodična Elis. „Ali rado popuštam. Djevica Lenka —"

„Šalje mi ovu tkanicu —"

„Ja ću svoju spremiti — "

„Ali moli vas, gospodično Elis, da biste mi pripeli — "

„To se razumije — tko drugi?"

Časnici — filozofi zahvališe i pozdravivši vojnički odoše k legiji. Mati, kći i gospodična Elis pristupivši k prozoru gledahu za studentima, koji su junački stupali u svom uresu i oružju. — Sve je pravilo revoluciju, a i periodi gospodina Roubínka!

Toga nedjeljnoga poslijepodneva sjedio je aktuar po običaju za stolom, pišući list svome kolegi u Rychemburku. Inače je nastajao samo jedan slog za drugim, perioda za periodom, izrav-

nana, izglađena, da je gospođi Roubínkovoj bilo ugodno slušati. Ali danas nije mogao njezin muž ni valjanoga sloga sastaviti. Gdje početi, kada je toga toliko u tom bezbožnom, rebelantskom vremenu? Inače je pisao o vjetru, vremenu, gdješto o kakvoj gradskoj novosti — danas da piše — tko se ne bi ljutio — svuda i čak u pero mu se uvlači ta „sloboda, ravnopravnost, domovina, ukinuće rabote —"

Tek što je napisao prvi redak, već je bio smetan. Vani se začula mukla buka, pjevanje, zatim silni koraci velikoga mnoštva. Žena i kći skočiše k prozoru.

„Tatice, tatice, već dolaze!"

Buka se već javljala pod samim prozorima. Roubínek je već ustao i pogledao. Na ulici množina ljudi, sredinom stupa odmjerenim, jednakim korakom studentska legija — na čelu satnik, postrance časnici. Svi, a i obični legionari, imaju zelene kape i oružje.

Odjeljenje za odjeljenjem — sada se Lottynka trgne. —

Tu je Vavržena — časnik — već čuje njegov zvučni glas:

„Desno gled!" i cijela kohorta čini isto odavajući time počast.

„Desno gled!" zapovijeda odmah iza njega časnik Frybort svome prijatelju za volju i njegova kohorta također gleda desno.

Kome to? O, dobro je stignula Lotty pogled Vavrženę, koji je upravio k prozoru na hodniku, gdje je stajala Lenka. Njoj davaju kohorte počast!

Skočila je od prozora, dok se i njezin otac zlovoljan udaljio k svome naslonjaču.

Za časak je i opet nastavio pisati, ali mu je bilo kao i prije. Upirući o sto desnicu, u kojoj je držao namočeno pero, gledao je na kralja Herodesa, t. j. zamislio se.

Ta mu legija nije išla iz pameti. Rodoljubi! Hm! Čemu to oružje i te zelene kape? Zelene kape!

Zgurio se i pisao. Na papir su iz crnoga pera izlazile same zelene kapice! Tko je još takvo šta čuo? Žižka i car Josip su također bili rodoljubi i — oružje! Zelene kapice! Pokvarenost! —

* * *

Nakon svršenih predavanja sastajali su se filozofi, da se vojnički vježbaju. U početku je vladala među njima sloga, ali kada češka većina nije više htjela trpjeti nesnošljivost i gospodarenje Nijemaca, istupili su ovi iz legije, koja je postavši sada odlučno i čisto rodoljubnom izabrala sebi za satnika energičnoga Čeha Jehličku.

Ali nijesu postali rodoljubnim samo u pjevanju i klicanju. Dosele su predavanja bila posve njemačka, o češkom jeziku i književnosti nijesu čuli ni riječi. Svi su osjećali potrebu, da bi se trebali

usavršiti i utvrditi u materinskom jeziku. Ali tko da im predaje i da ih poučava?

Profesori, svi iz starije dobe, nijesu ni poznavali češku slovnicu i književnost, što više, niti rječiti rodoljubni starčić pater German.

O tome su vijećali i kada su se dogovorili, pođoše Vavržena i Frybort kao deputacija ravno na dekanat k pateru Antonu Šanti, o kojem je bilo poznato, da je iskren, radin rodoljub i da jezik češki i književnost marljivo goji.

Mladi je svećenik sjedio u sobi za čeljad i čitao, kada su na hodniku zazveketali mačevi, a u sobu stupili delegati studentske legije. Bio je radosno iznenađen, kada je čuo njihovu molbu i drage je volje pristao, ako će to samo dopustiti pater rektor. Taj u ono vrijeme nije također mogao to priječiti, već je morao dopustiti izvanrednoga docenta.

Kratko vrijeme iza toga bila je dvorana filozofskoga kolegija dupkom puna. Na predavanje dođoše profesori, studenti, gardisti i građani; tako brojno slušateljstvo imao je samo katkada pater German, kada je iz povijesti predavao osobite partije. Kao da to nijesu bili oni filozofi, koji su prošle godine u tim prostorijama priredili profesoru vjerouke onu paklenu buku. Ovdje su stajali kao dusi, oči sviju bile su uprte u mladoga svećenika, koji je sada stupio na katedru.

Zvučnim je glasom počeo predavati uvod. Žarkim je rječitim govorom spomenuo prošlost našega naroda, njegovu slavu, pad — pokazao na mučni rad prvih buditelja Jungmanna – još živih Šafaržika, Palackoga, govorio o sadašnjem, punom nade vremenu, o boljoj budućnosti.

U cijeloj je dvorani bilo tiho, da bi se čulo zujanje muhe — pogledi su mladića oduševljenjem planuli. Pogled se patera Antona zaustavio na sjedokosom pateru Germanu, koji je pružene ruke upirao o palicu. Na tom izrazitom, plemenitom licu vidjelo se duboko ganuće, a iz tih umnih očiju padale su preko naboranoga lica suze radosnice.

To je bila radost Simeonova, koji je dočekao svitanje novoga dana, što ga je tako dugo, dugo čekao.

Kada je pater Anton svršio, zahučila je dvoranom burna pohvala. Od toga su dana imali na filozofiji novo predavanje, a ni na jednom nije bilo toliko slušatelja kao na ovom.

Toga dana, kada je cijela filozofija bila oduševljena i razveseljena, stigla je grozna nesreća aktuara Roubînka, koji nije bio na predavanju.

Gospođa se Roubînek prepala, kada je njezin muž vrativši se iz kancelarije stupio u sobu. Dugo ga je nagovarala, da joj kaže, što se dogodilo, zašto jo tako zbunjen. Ali on spustivši se u naslonjač nije ni svukao „Abrahama“, što je s obzirom na njegovu štedljivost bilo mnogo, nije obukao ni

„obrsta", već je samo svoj ledeni pogled upiljio u kralja Herodesa. Konačno, kada se već gospođa aktuarova počela ljutiti, progovori:

„Garda"

„Što garda? Kakova garda?"

„Vlastelinska —"

„Ali — ne razumijem —"

„Bit će vlastelinska garda —"

„Aber Roubínek — rede doch vernünftig,* ta u gradu je garda —"

„Gospodin grof Žorž hoće imati — također gardu —"

Sada se tek aktuarka začudila.

„Du musst auch — ti moraš također?"

Roubínek samo kimne glavom.

„A arhivar također?"

„Također — svi —"

Svijet se okreće nogama u zrak! Kada se samo milostivo vlastelinstvo pridružuje k tim novotarijama i rebelantima, tko da izdrži? Ali ono zapovijeda, a on mora slušati. Mora poći u vlastelinsku oružanu, tamo će mu pripasati kakav stari palaš, staviti na rame pušku, postaviti u red, a zatim će po vlastelinskom dvoru stupati „jedan," „dva." „jedan," „dva," „l'jeva", „desna," bože, kao i ti komedijaši, ti gradski gardisti i poludjeli studenti — on aktuar! A doći će i promatrati ih djeca, odrasli, svi, a načini li pogrješku—dovikivat će mu „s'jeno," „slama" i on će sa zelenom kapom na

* Ali R. — ta govori razumljivo.

glavi poskakivati poput kakova pelivana! Gdje je poštovanje, gdje je respekt, autoritet?

XI.

Rodoljubni se pokret sve više i više širio. Djevojke i gospođe, inače u narodnim stvarima dosta ravnodušne, nijesu se odbranile struji. Dobro sjeme, zasijano ovdje Dobromilom Rettig, nosilo je sada bogat plod. Pokret one dobe bio je daždom, koji je biljku rodoljublja, koja je rasla u skrovištu, a negdje jedva životarila, probudio i uskrisio. Najviše su se tome veselile gospodična Elis i Lenka. Dok su garde i studenti vježbali, polazili na straže i noćne ophodnje, sabirale su među sobom gospođe i djevojke novce, a kada su ih dosta sakupile, sašile su i uresile krasnu zastavu, koja se imala vijati nad glavama srčanih studentskih legionara.

Sabirateljice se slabo namjeriše kod Roubínka. Gospođa aktuarova, koja bi im bila najradije pokazala vrata, nije baš preduboko segnula u džep. Ali u tim konstitucionim vremenima nije to samo tako bilo, da ih uopće odbije. Kada su sabirateljice odilazile, sastale su na stubama Roubínkovu gojenicu, koja je sigurno na njih čekala. Zarumenivši se izvadi iz džepa svoje kecelje nešto umotano u papiru i preda sabirateljicama.

„Molim, primite ovu malenkost!"

Kada bi Vavržena vidio Lenku zarumenjelu, skromnu, u ljupkoj stidljivosti, bio bi joj oduše-

vljeno izljubio tu ručicu, koja je za rodoljubnu stvar žrtvovala prigospodareni groš, sve svoje imanje.

Došao je maj bez „majales-a". Za njih nije bilo vremena, misli sviju bavile su se važnijim stvarima. Iz Praga su dolazile neprestano nove vijesti, koje su katkada strašile, ali većinom napunjale sve lijepom nadom i očekivanjem boljih vremena.

Poduzeće je gospođa i djevojaka u Litomyšli vanredno uspjelo. Zastava je izrađena. Lenka se veselila kao dijete, kada joj je Brož izručio tiskani list, na kome je čitala :

„Poziv na svečanost posvete zastave studentske legije litomyšlske, koja će se svečanost obaviti dne 21. svibnja 1848. slijedećim redom".

A kada je pročitala red, zaustavi se njezin pogled na posljednim recima:

„Za ljepše izvedenje ove proslave doprinijet će svoje i zbor strijelaca i časništvo narodne odbrane. Odbor studentske legije u Litomyšli".

Veselila se i bila ponosna na Vavrženu, časnika, člana odbora.

Zatim je gospodin Roubínek učinio nešlo, čemu se ne bi nitko bio nadao od njega, koji je uvijek bio tako hladan i leden.

Upravo se vratio umoran s ekserciranja — a na stolu je našao onaj poziv. Jedva što je pročitao nekoliko redaka, zgužvao je papir u šaci i bacio ga u kut. Ali što je pomogao sav taj gnjev. Protiv

struje se ne može plivati. Roubínek nije spriječio svojim gnjevom svečanost. Dvadeset prvi dan mjeseca svibnja bio je hladan, a ipak se sakupilo veliko mnoštvo odličnika, kum zastave mladi grof Kinski, studenti i drugi gostovi. Tamo je na povišeno mjesto stupila i progovorila svečano odjevena djeveruša zastave, nećakinja patera Germana, u ime djevojaka i gospođa litomyšlskih, predavajući zastavu, koju je bila okitila krasnom kitom, što joj je bila darovana. Za studentsku je legiju odgovorio poletno satnik Jehlička. Zatim je ogromno mnoštvo pošlo na trg, gdje se razrediše zbor strijelaca, gradska garda i studenti.

Jasnim je zrakom zaorilo bučno, dugotrajno klicanje, kada se nova posvećena zastava, na kojoj se sjajilo zlatnim slovima „Sloga", „Jednakost", prvi puta vijala nad glavama studentske legije, kada su njezine prekrasne vrvce prvi puta lepršale u vjetru.

Kod otvorenoga su prozora stajale Elis i Lenka. Obje patriotkinje gledahu s vrućim saučešćem na tu svečanost i ozbiljna, svečana tišina, kojom je zvučio glas svećenikov i burno klicanje, sve je dirala.

Glazba je zagrmjela, a sve se korporacije i cijelo mnoštvo uputiše u dugoj povorci natrag u piarističku crkvu, gdje se imala svečanost svršiti misom i pjevanjem „Te deum".

Elis je s radosti gledala na brojne redove filozofa, koji su junački koracali za novom zastavom, ali Lenki se zarumenilo lišce, kada je vitki časnik

pogledao k njoj na prozor i pogledom je i smiješkom pozdravljao. Kako je oštro stupao, kako mu je to dolikovalo!

Uzbuna je javnoga života rasla od dana u dan. Iz Praga, toga srca našega, širio se pokret na sve strane češkoga kraljevstva. Nagli, neočekivani preokreti dogodiše se tako reći preko noći, uvijek novi događaji, domaći i inozemni, zabavljali su i držali u napetosti sve vrste. Raspisanim izborima za češki snem (sabor) i frankfurtski parlament slijedio je slavni manifest Palackoga. Zatim se raziđoše prije složni Česi i Nijemci, u Pragu se dogodiše gdjekoji izgred i mačja derača. Vlasti su izgubile svoju moć, a zli su ljudi upotrebili na zlo tu kratku dobu zlatne slobode.

U inače tako mirnu Litomyšl dolažaše buka uzgibanih valova. Aktuar Roubínek zdvajaše. Više nije jadikovao, polazio je vježbanje, u ured, sjedio kod kuće gledajući na svoju ljubljenu sliku, a lakše mu je bilo samo onda, kada je došao arhivar, jer se mogao srdačno potužiti. Gospođa Roubínek i njezina prijateljica Rollerka moradoše šutjeti — ni s čime nijesu suglasile; sve im je bilo mrsko, ali je bilo pogibeljno u takvu vremenu izjaviti otvoreno svoje mnijenje.

Rollerka je potajno protestovala; bilo joj je kao vladarici, koja je s vlade svrgnuta.

Lottynka je bila neodlučna. — Iz opozicije prema Vavrženi i Lenci bila je protiv svega; ali

kada se promijeniše svi i naročito malone sve djevojke, počelo joj je biti neprijatno u tom osamjelom položaju. Lenku su ti uzbuđeni dani usrećili. Mnogo češće se sastajala s Vavrženom, nego li inače, da joj to gospođa teta nije mogla ni zabraniti.

Gospodični su Elis sada svaki čas donosili njezini studenti neobične novosti. Najviše je Frybort prestrašio svoju gazdaricu, kada joj je saopćio, da će se ljetošnji tečaj na filozofiji svršiti koncem svibnja. Još više se te novosti pobojala Márinka. Ali ju je veseli Hanačanin znao utješiti, da će tu ostati. Tako je radio radi nje i radi vremena. Ali se ipak morao i protiv očekivanja prije rastati, nego li je mislio, a isto tako i Vavržena, koji nije kanio napustiti Litomyšl sve do redovitih praznika.

Dio se legionara razišao, poglavito iza osmoga dana mjeseca lipnja, kada se satnik Jehlička javnim govorom opraštao s drugovima, profesorima, građanima i rodoljubnim djevojkama.

„Slavni oci, naši preci, koje je ubojnička ruka tuđinaca i uništivača naše domovine oborila u grobove, vama se kunem u ime sve braće drugova, da ćemo biti vjerni vaši sinovi i da ćemo prava češkoga naroda nanovo stečena muževno i vjerno braniti, da ćemo činom pokazati, jezik i svoje običaje štovati, a narodnost, ako treba, i hrabrom desnicom braniti!“

Mnoga je djevica plakala, kada su se junački filozofi razilazili. Lenka i Márinka su bile mirnije. Još skoro dva puna mjeseca, dok dođe rastanak!

Ali eto drugoga dana duhova dvanaestoga lipnja, sudbonosnoga, nesretnoga dana!

Dne 13. lipnja dođoše u Litomyšl grozne vijesti, koje su sve uzbunile. „U Pragu je buknula revolucija, staroslavni grad je izložen pogibli. U tom groznom metežu plijene i robe nevezani čopori, sve je preokrenuto, a nema dosta sredstava i sila, kojima bi se mogli uspostaviti red i disciplina!“

Slične su se vijesti pune strašnih potankosti razletjele munjevito cijelim gradom. Na Belidlu se sakupilo brojno građanstvo, osobito gardisti i strijelci. Javljeno je, da sa sela dolazi ugroženom Pragu pomoć, a iza duge debate zaključiše, da pođu također u Prag. Prije toga su ipak poslali nekoliko odličnih građana do najbliže željezničke stanice, ne bi li saznali, što je na stvari i da li iz drugih mjesta ide Pragu pomoć. Uveče su otišli, a rano ujutro trebali su se vratiti. Prije nego li se cijelo mnoštvo s Belidla razišlo, udaljiše se odavle dva filozofa, kada su najglavnije već čuli. Išli su zajedno razgovarajući ozbiljno. Pred kućom gospodične Elis stisnuše si srdačno ruke — Vavržena pođe k dvorcu, Frybort u stan, gdje je našao ustrašenu gospodičnu, a s njome i Márinku. Sada navališe obje na filozofa sa svojim pitanjima. Iznenadilo ih, što je Frybort bio ozbiljniji nego inače, premda nije bio pokunjen. Kada je sve ispripovijedao, problijedila je gospodična Elis, a Màrinka

ušutjevši zbunjena stade plakati. Časak je plakala, a u plaču govorila:

„Vi me ne ljubite — vi možete samo tako otići —“

Ali je Frybort zagrli i počne tješiti, kako je mogao, navodeći, da je to njegova sveta dužnost i da je tako obećao Vavrženi.

I Elis ga je zadržavala; ali njezini razlozi, što će on sam tamo načiniti, što će otac tome reći molbe Márinke ne pomogoše ništa.

U vlastelinskom parku stajala je Lenka s Vavrženom. Nešto joj je povjerljivo i tiho pripovijedao. Uvogo je djevojče problijedilo za vrijeme govora; kada je pak ljubavnik svršio, neko je vrijeme šutjelo gledajući oborenim okom u zemlju. Bila je mirna kao kip, ali kip žalosti. Na lijepom se njezinu licu vidjela teška nutarnja borba.

Zatim pogledavši k njemu vlažnim, suznim pogledom podade mu ruku.

„To je vašom dužnosti i vi ne možete drukčije postupati, idite —“

Glas joj se tresao i ušutjevši nasloni svoju glavu na njegovo rame i zajeca.

To je bio žalosni večer, žalosna noć! Dugo se vidjelo svjetlo kod gospodične Elis, a iza ponoći zaškripiše kućna vrata, iz kojih izađoše dva muškarca. Gore pak u sobici plakala je Marženka, a gospodična se Elis molila. U svojoj je komorici

također bdjela Lenka. Pred njom su ležale otvorene knjige, a u njima molitva za domovinu, pisana rukom stričevom.

Rano ujutro, još za sumračja, vraćala se skokom gradska deputacija, da saopći, što je na željeznici vidjela i čula.

Nije ni primijetila dva mladića, koji su hitili onamo, otkuda se vraćala.

Deputacija se dovezla do grada i tu je već nalazila čete gardista i strijelaca, koji su bili odlučili poći Pragu u pomoć, kada nijesu mogli dočekati vijesti. Kod gostione Babke su već stajala kola, na kojima je bila nakrcana hrana i ostale potrebe te male gradske armade. Gradski izaslanici ne samo što ih nijesu odvratili svojim vijestima, koje su saznali na željeznici, nego što više i utvrdili, da je svemu tako i da garde čeških gradova idu u Prag. Pođoše na put.

* *
*

U to se doba opasivao također i gospodin aktuar svojim dugim starinskim mačem za odbranu ljubljenoga Praga. Žižka i car Josip su za nj također bili rodoljubi, ali sigurno nijesu sebi tako pripasivali mač. Roubínek je bio blijed, strahom odrvenjen, te je dugo trajalo, dok je sebi pripeo remen. Njegovu su zbunjenost prouzročili valjada plač i žalost žene i kćeri.

O, taj grof Žorš nije imao srca! Čuvši, da je u Pragu nastalo bezvlađe, da imetak i život građana nijesu sigurni, da je garda litomyšlska i iz drugih gradova pošla u pomoć glavnome gradu, naložio je svojoj vlastelinskoj odbrani, da se ima smjesta oboružati i pripraviti na put u Prag.

Kralju Herode! Ti nijesi bio okrutniji, kada si dao novorođenčeta betlehemska, crna i bijela, sve do jednoga poubijati.

Gospodin aktuar, valjani građanin, urednik, za kojega je svaki nemir i nered bio grozom, taj je imao dohvatiti oružje protiv kojekakove klateži, u nju strijeljati — a uhvate li ga, što će s njim učiniti ovi divljaci, razjareni rebelanti? Što je sakrivio, da mora on, taj najmirniji, najvaljaniji građanin proliјevati ljudsku krv? O tiha sobice, udobni naslonjaču i ti kralju Herode, zbogom, možda vas više ne će ugledati, možda ne će nikada više kod vas počinuti, odmoriti se!

Grlio je ženu, kćer, zatim je već blijed, imajući svoje ledene oči pune suza, posrtavao preko stuba, dok mu je palaš po njima udarao.

Na vlastelinskom dvoru stoji u redovima garda grofa Žorša. Svi su urednici oboružani, na put spremni. Naokolo stoje žene, djeca, znanci.

Dolazi grof, sada će valjada naložiti odlazak. Ali zaustavivši se kod upravitelja, raspravlja s njim; obojica gledaju na mytsku cestu. Strašan čas! Poslao je posebnoga glasnika, da ispita valjano, kako

stvar stoji. Još ne ide, ne vraća se; možda će grof biti nestrpljiv i dati zapovijed za polazak. O kada bi bog dao i glasnik došao donesavši dobru vijest! Roubínek uzdiše, okreće oči na svoju obitelj — uto — uznojeni, usopljeni glasnik — već javlja nešto grofu, a taj ga pita. Oči se sviju upiljiše na tu skupinu — Roubínek ni ne disaše — a sada — grof se okreće ka gardi i saopćuje, da je dobio sigurnu vijest. U Pragu je izbila revolucija, tamo je strašan nered — Roubínek je već gubio svu nadu. Polaze —polaze! Ali narod da je dignuo oružje protiv carske vojske, a protiv te da on ne može vojevati, neka se stoga gardisti raziđu u svoje urede i zvanja.

To je bilo tako neočekivano, da ni Roubínek nije mogao shvatiti toliko radosti. Toliko nenadanih prekreta i prijelaza, da nije ni mogao dati svojoj radosti izraz. Istupivši iz prvoga reda i zaboravivši na svoj ozbiljan hod, hitio je k ženi i kćeri. Već na stubama je skinuo kapu i otkapčao sablju.

Zatim je umoran pao u svoj naslonjač, ali je samo malo govorio.

XII.

U noći dne 14. lipnja izašla je vojska potajno iz Praga i posjela Hradčane. Drugoga je dana knez Windischgraetz proglasio opsadno stanje nad Pragom. Puk zametne neravni boj. Iz Staroga se Mjesta pucalo na Malu Stranu, našto je vojska odgovorila oštrom vatrom granata.

U gužvi borilaca studenata bili su Vavržena i Frybort, ali su vojevali međusobno razdaljeni; Vavržena je stajao u studentskoj rpi i marljivo je pucao.

„Ovamo, prijatelji, ovamo!" začuo se za njim silni, gromki glas. Kada se ogledao, opazio je dugoga redovnika u grubom, sivom habitu. Lice mladoga redovnika inače nelijepo, bilo je blijedo, samo je oko gorjelo živim zanosom. U ljevici je držao još zadimljenu pušku, desnicom je pokazivao na ugroženo, pogibeljno mjesto.

„Špíno!" viknuo je Vavržena i skočio k bivšemu drugu.

„Vojto! Zdravo! Ali ovamo za mnom, ovamo, ovamo!"

Nagrnuše onamo, kamo je naznačio ratoborni redovnik, koji je pušku iznova nabijao. Vavržena se postavi uza nj. Hici su padali, granate zviždale i praskale, bojni se krik unaokolo razlijegao, gdjegdje se čulo stenjanje i smrtni hropac. Za duge govore i pitanja nije bilo vremena. Vavržena je samo čuo Špínin glas:

„Je l' ovdje i Frybort?"

„Jest."

U to je nedaleko prasnula granata, njezini se komadići razletiše, a kada je eksplozija prošla, ležalo je nekoliko mladića u svojoj krvi na pločniku.

Izbjegnuvši opasnosti ogleda se Vavržena za Špínom. Taj je ležao uza nj. Kleknuvši odmah k svome prijatelju, pridigne ga. Bio je ko smrt blijed, na prsima se habit okrvavio toplom krvi.

S pomoću nekoga studenta odnese teško ranjenoga na mjesto, koje je bilo zaštićeno pred neprijateljskom tanadi.

Kada je mladome redovniku pružena liječnička pomoć i on se osvijestio, progovorio je mučno Vavrženi:

„Idi u boj, idi. Dođeš li u Litomyšl pozdravi — znaš —“ i umuknuo. Vavržena nije poslušao, već je časak još ostao i dobro je učinio.

Tako je bar u posljednji čas stajao kod „zapuštenoga sirotana,“ koji je umirao, znanac prijatelj, koji je nad nesretnim od srca tugovao.

To je bilo 15. lipnja. Dan iza toga ugovorena je časna kapitulacija; ali kada je zatim netko iz mlinova na vojsku pucao, nastavio je Windischgraetz bombardovanjem, kod čega su starogradski mlinovi i vodovodni toranj izgorjeli.

Dne 17. lipnja predao se Prag. Vojska je prodrla u grad, te je nastalo zatvaranje rpimice.

* * *

Prije nego li se Prag predao, gdje je žalosno svršilo, vratila se litomyšlska pomoć.

Gospodična je Elis oprezno pitala za svoje studente, da li ih je tamo tkogod vidio; ali joj nitko

nije mogao dati traženu obavijest. Filozofi nijesu bili s njima — sigurno su pošli na barikade i ondje pali ili su bili uapšeni i stavljeni pred sud.

Lenka je bila neprestano zamišljena, žalosna, a u licu kao da nije imala ni kapi krvi. Nikoga nije imala, kome bi se mogla potužiti, žaliti. Ka gospodični Elis nije smjela ići, jer sada nije uopće ni izlazila iz kuće, otkada je obolio stric. Ona je morala ponajviše posluživati Roubínka, a ipak joj kod vođenja gospodarstva nijesu olakšali. Uza sve to niti teta, niti Lotty nijesu mogle reći, da bi se i jednom samo riječi potužila ili pred njima uzdisala.

Što li je suza vidjela tamna komorica, ali nije pričala, kako je u dugim noćnim satovima čula tihi bolni plač ostavljenoga srca, koje se bojalo, da je sve, sve izgubilo.

Gospodin je aktuar doista teško obolio.

To je sve imala na svojoj savjesti ta konstitucija, kako je žena njegova kazivala gospođi Roller. Gospođa se načelnikovica vratila s duljih posjeta kod prijatelja, a prvi joj je put bio k aktuarovim. Onamo je također donesla novosti, kako je Prag strijeljanjem oštećen, kako te rebelante apse.

Kada su to saopćili Roubínku, razjasnilo mu se lice, te je rekao: „No, opet će biti red —“

U gradu se mnogo pripovijedalo o Frybortu i Vavrženi. Makar su gospodična Elis i po njezinoj uputi dobri prijatelji tvrdili, da su njezini filozofi

otišli na praznike, ipak se gdjegdje govorilo, da su pošli u Prag i tamo ostali, a Roubínkova je dodavala ;

„Dobro je Roubínek govorio, da to s tim Vavrženom ein schlechtes Ende nehmen wird* —"

Prošlo je nekoliko dana, a ne bijaše nikakovih vijesti.

U noći šestoga dana iza povratka gradske pomoći Pragu probudila se naglo gospodična Elis.

Čula je kucati na vrata onim načinom, kakvim je običavao kucati Frybort, kada se kasno od Prenca vraćao. Mislila je, da je to bio živahan san, ali se kucanje javljalo iznova, brzo, naglo.

Počela se tresti i ustavši teško, brzo se obukla i pohitila dolje, koliko je samo mogla.

„Tko je?" pitala je drhtavim glasom.

„Ja, gospodično Elis, Frybort —"

„Sveta djevice!" otvorila je — on joj je srdačno stisnuo ruku i sam zatvorio. „Pođimo brzo gore —"

Kada je rasvijetlila, gotovo je kriknula, kako se uprepastila. Kako se taj cvatući mladić promijenio! Omršavio, odijelo poderano, uprljan.

„Ne bojte se, ništa mi nije, samo sam grozno gladan. Iz Praga bježim četvrti dan, morao sam se skrivati — samo brzo štogod jesti — Što radi Márinka ?"

A kada je gospodična donesla jelo, molio je, neka bi probudila Márinku, ako je moguće, jer mora još ove noći dalje.

---

* zlo će svršiti

Elis kao da je imala priviđenje. Radovala se i strašila, a radila je, što je Frybort htio.

„A što gospodin Vavržena ?"

„Živ je i zdrav, a pobjegao je kući u gore. Nešto smo i zajedno bježali. Ovaj list ovdje predajte Lenki — ali Špína, siromah, pade — na barikadi —"

Gospodična se Elis trgnula, te ne htjede ni vjerovati. Bila bi beskonačno žalila i pitala, kada bi joj Frybort dao vremena. Kako je mogla, probudila je tiho Márinku i gospođu gazdaricu, kojima je ukratko sve saopćila. Obje se brzo obukoše i pohitiše gore. Frybort opazivši svoju Márinku nije se na majku uopće ni obazirao, već je skočio i burno zagrlio milo djevojče. Gospođa je gazdarica htjela držati propovijed, zašto je išao na tu rebeliju i time sebi valjada pokvario studije, ali ju je student umio utješiti. Gotovo bi bio zaboravio, što još kani učiniti, ali ga podsjeti na to glas zvona s tornja oglašujući drugi sat noćni. Razjasnivši sve, koliko je vrijeme dopustilo i oprostivši se kratko, ali srdačno, ode smjerom prema nedalekim moravskim granicama. Tiho je i neopazice došao, a isto tako nestao.

Već slijedećega večera nije više Lenkina komorica čula tihi, bolni plač. Svijeća je plamsala, a kod svjetla njezina nagnula se djevojka na komad

papira, koji joj je saopćivao, da Vavržena živi, da je sretno pobjegao i da će više naskoro javiti listom.

* * *

Praška je buna potlačena, nastadoše preslušavanja i kazne.

Špína je već sve svršio. Nije se dugo mučio u habitu, koji ga nikako nije veselio, ali je morao s njime u vječnost.

Prije nego li su prošli praznici, zadesila je gospođu Roubínek i njezinu kćer velika žalost. Gospodin je aktuar pošao u vječnost. Otišao je ostavivši, kako se pristoji i dolikuje, uređenu posljednju volju. Odredio je, što ženi, što kćeri, kamo „obrsta", „Abrahama", „Klapálka" i t. d., a posebna je stavka bila posvećena „dragocijenoj" slici kralja Herodesa, na koju je i ležeći na krevetu često i dugo gledao. Ostavio ju je arhivaru, milome prijatelju, s kojim se tako često ružičasto zabavljao. Ni na Lenku nije posve zaboravio. Ostavio joj je malu svoticu, što ga je tako brižno i vjerno njegovala.

Imao je slavni pogreb. Nebeski bog nije pripuštio gospodinu aktuaru tu radost, da bi dočekao dobar poredak dobe Bachove blagoga spomena. Zato ga je pozvao k sebi, da se raduje zajedno sa Žižkom i carem Josipom, kojima je na spomen ta crkva. —

Iza praznika bilo je u stanu gospodične Elis manje buke nego li inače. Nije imala nikakva filozofa, već je uzela na stan samo tri mala studentića. Ali se nije tužila, jer je bila zadovoljnija. Njezina se davna želja ispunila.

Predložila je Lenki, neka bi se k njoj preselila i s njome živjela. Gospođa se aktuarova obudovjevši naoko dugo protivila, ali je konačno dopustila; ta Lenka je bila također nešto u rodu gospodični.

Lenka je živjela novim životom uz dobrodušnu staru gospodičnu, koja joj je bila pravom materom.

Iza praznika je došao Frybort s ocem i zaprosio za ruku Márinke. Gospođa je gazdarica doduše sanjala o doktoru, ali je Frybort radije izabrao veliko, lijepo dobro u zlatnoj Hani, a Márinka također nije odbila učenoga ratara.

„Voljeli ste filozofa, oficira, hoćete li voljeti također i seljaka ?"

Zagrlila ga.

* * *

Sada su dolazila pisma iz Moravske ravno na adresu Márinki; samo je gospodična Elis dobivala pisma iz Praga, koja su zapravo bila Lenkina. Pisao ih je Vojtech Vavržena, medicinae studiosus. Sretno je izmaknuo svakoj istrazi; mogao je mirno dalje studovati.

Zelenka nije pisao.

„To sam znala, da će zaboraviti, čim odavle ode."

O mesopustu slijedeće godine dovezao se Frybort s brojnom pratnjom hanackom po Márinku, da je odveze kao svoju milu ženicu. Iz Praga je došao gost Vavržena, koji je vodio k oltaru Márinku, a njezinom je djeverušom bila Lenka. A kada su na svadbenoj gozbi svi bili razveseljeni, najviše sam mladenac, i držale se napitnice, ustao je Vavržena i podigao čašu na časni spomen bivšem prijatelju i drugu, koji je poginuo u sudbonosnom boju na barikadama. Nevjesta je sklopila oči, dok su gospodični Elis navrle suze.

XIII.

Godina je 1849. prošla.

Litomyšlska je filozofija bila ukinuta, legija se razišla, a njezina je zastava uništena. Paterrektor ju je skinuo s motke, koju je opet zasadio u piarističkom vrtu do kakova grma kupina.

Rollerka se preselila iz grada k svojim rođacima.

Iza pet godina bilo je opet veselo u starinskom domu, u kojem je stanovala Elis. Njezin se san ispunio, a jednako i Lenkina želja. M. U. Dr. Vavržena se ženio vodeći k oltaru župnikovu nećakinju. Njihova je ljubav bila tako nova i svježa kao u ono vrijeme, kada su se još sastajali u nedjeljno poslijepodne u vlastelinskom parku. Gostovi su došli čak iz Moravske. Sretni zadovoljni Frybort došao je s Márinkom i smijući se rekao: „Prijatelju, bio

si mi djeverom, ali ja ti ne mogu tu uslugu vratiti, kao što ova figura ovdje pokazuje.“ I pokaže na svoga trogodišnjega debeljkastog dječačića.

Gospođa aktuarova nije bila na svadbi, premda su je pozvali.

Lijepa, bogata kćerka njezina sve dosele nije našla ženika. Čekala je na velikoga gospodina, bar doktora. Ali još nije došao.

Gospodična se Elis preselila „k svojoj djeci“, a nikada to nije požalila. Sada je češće pripovijedala nego li inače, kako je imala pedeset i jednoga filozofa na stanu. Od njih su pedesetorica postala samostalnom gospodom, a pedeset i prvi je poginuo na barikadi.

Kada je već kod Vavržene živjela, stigao joj je list, za koji je morala nadoplatiti cijelu dvadeseticu. Što je to, tko to pak piše? Zelenka je to bio, koji je javljao. da se nalazi u Medlitskom samostanu i da mu je izvrsno. „Više ne moram jesti hljeb i voćnu kašu“, pisao je među ostalim.

„Vjerujem“, spomenuo je Vavržena, „sada imade valjada tusto, rumeno lice i veliki trbuh, a u ruke ne uzima druge knjige do li breviar —“

„A škrtari i s dvadeseticama; ni pismo nije platio.“

Na badnjak, koji je mladi doktor prvi puta slavio zajedno s milom ženicom, dobio je od Fryborta srdačni list, u kojem je također našao veliki ispisani arak. Na čelu je stalo; „Drugovi!“

„To je prvi sastavak proglasa, koji smo prije proslave „majales-a“ zajedno sastavljali. Našao sam ga na dnu svoga studentskog kovčežića. Sigurno će ti biti milo, da se sjetiš onih časova“, pisao je o njemu Frybort.

„I kako milo! Tada smo se sastali kod staroga drveta; je l' Lenko. Sada također imamo gnijezdašce, a u njemu nam je milo i ugodno.“ –

* * *

Svršava filozofska historija, napisana za mili spomen starima i za utjehu srdaca mladima, koja da bi bila obilna, auktor ove kronike iskreno i rado sebi želi i moli.

Pisano g. 1877.

Preveo:

Dr. Rudolf Trstenjak.

